ORSAM TUTANAKLARI
No: 37, Kasım 2014

JAPONYA - TÜRKİYE ARASINDAKİ BAĞLAR VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN GELECEĞİ

「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」

JAPONYA BÜYÜKELÇİLİĞİ
SAM stratejik araştırmalar merkezi
ORSAM
ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

Japonya ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkilerin 90. Yıldönümü Etkinlikleri

日トルコ外交関係樹立９０周年記念行事

Japonya – Türkiye Ortak Sempozyumu: "Japonya ve Türkiye – Nereden Geldik, Nereye Gidiyoruz?"

日トルコ合同シンポジウム：「日本とトルコ～どこから来てどこへ行くのか」

KÜLTÜR SEMİNERİ

文化セミナー

ORSAM TUTANAKLARI
No: 37, Kasım 2014

JAPONYA - TÜRKİYE ARASINDAKİ BAĞLAR VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN GELECEĞİ

「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」

JAPONYA BÜYÜKELÇİLİĞİ

ORSAM

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

Japonya ve Türkiye Arasındaki Diplomatik İlişkilerin 90. Yıldönümü Etkinlikleri

日トルコ外交関係樹立９０周年記念行事

Japonya – Türkiye Ortak Sempozyumu: "Japonya ve Türkiye – Nereden Geldik, Nereye Gidiyoruz?"

日トルコ合同シンポジウム：「日本とトルコ～どこから来てどこへ行くのか」

KÜLTÜR SEMİNERİ

文化セミナー

JAPONYA - TÜRKİYE ARASINDAKİ BAĞLAR VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN GELECEĞİ

ORSAM TUTANAKLARI

No: 37, Kasım 2014

Japonya - Türkiye Arasındaki Bağlar ve Karşılıklı Etkileşimin Geleceği

ORSAM © 2014

Yayına Hazırlayan

Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen (Ankara Üniversitesi)
Dr. Sawako Kanai (Japonya Büyükelçiliği)

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Sadullah Hatam

ISBN: 978-605-4615-92-6

Baskı

Orient Basım Yayın

Kazım Özalp Mahallesi Rabat Sokak No: 27/2

GOP Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 431 21 55

ANKARA - Kasım 2014

ORSAM

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi

Center for Middle Eastern Strategic Studies

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: +90 (312) 430 26 09 & Faks: +90 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr

İÇİNDEKİLER

Açılış Konuşmaları

Yutaka Yokoi *Japonya Büyükelçisi* *9*

Prof. Dr. Ahmet Haluk Dursun *Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı* *13*

I. Oturum

Japonya - Türkiye Arasındaki Bağlar: Müzik, Güzel Sanatlar, Tarih ve Dil

Keynote Speech: *Türkiye ve Japonya'ya Arkeolojik Kazı Sahasından Bakış*
Dr. Sachihiro OHMURA (Japon AnadoluArkeoloji Enstitüsü Başkanı)..... *21*

Aynı Şarkı Formuna Sahip Ülkeler
Yoshiyuki KOZU (Besteci) *25*

Türkiye'den Japonya'ya – Yunan Tanrılarının Doğuya İlerleyişi
Dr. Katsumi TANABE (Chuo Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi) *29*

Otani Kozui ve Türkiye Cumhuriyeti 'ne Yapılan İlk Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı: Gazi Çiftliği ve Bursa Dokuma Fabrikası
Dr. Erdal KÜÇÜKYALÇIN (Boğaziçi Üniversitesi)..... *37*

Türkçe'nin Çeşitliliği
Prof. Dr. Nurettin DEMİR (Hacettepe Üniversitesi) *47*

Türkçe ve Japonca: Ortaklıkların İçindeki Farklar
Prof. Tooru HAYASI (Tokyo Üniversitesi)..... *55*

2. Oturum

Japonya – Türkiye Arasındaki Karşılıklı Etkileşimin Geleceği: Birbirimizi Daha İyi Anlamak İçin

Münazara..... *71*

Sonsöz..... *91*

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Yutaka Yokoi
Japonya Büyükelçisi

Günaydın. Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı, Sayın Ahmet Talip Dursun ve değerli konuklar! Bugün Japonya-Türkiye Ortak Sempozyumu'nun 2. günü, kültür seminerine hoş geldiniz. Bu seminer, Japonya ve Türkiye'nin diplomatik ilişkilerinin 90. Yıl dönümü vesilesiyle düzenlenmektedir. Bu seminer, Japonya ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkilerini farklı yönleriyle ele alarak, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da ileriye götürülmesi için bir fırsat oluşturması açısından, Japonya Başbakanlığı başta olmak üzere Ankara'da bulunan Japonya Büyükelçiliği, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Türk Stratejik Araştırma Merkezlerinin birlikte yaptıkları hazırlıklar sonucu gerçekleştirilmektedir.

Öncelikle, bu seminerin düzenlenmesinde bizimle işbirliği yapan, semineri ortaklaşa düzenlediğimiz ORSAM ve SAM kuruluşları başta olmak üzere, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne, Yunus Emre Enstitüsü'ne, değerli akademisyenlere ve toplantımızda konuşmacı olarak yer alacak hocalarımıza şükran ve saygılarımı sunarım.

Özellikle 2 kişiye özellikle şükranlarımı dile getirmek isterim. Birincisi, bugün buraya ani bir iş nedeniyle gelemeyen, Sayın Kültür Bakanı Ömer Çelik Beyefendi. Sayın Bakan geçtiğimiz Nisan ayında, Prenses Akiko'yu ağırladılar ve Prens Tomohito'yu anma konseri düzenlediler. Ayrıca, önümüzdeki yıl "Ertuğrul Fırkateyni faciasının 125. Yıl dönümü" anısına galası yapılacak olan Türk Japon ortak yapımı "Ertuğrul" projesine de büyük destek sağlamaktadırlar.

İkinci kişi ise bu kültür seminerinde hem konuşmacı, hem de moderatör olan Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü Başkanı, Sayın Dr. Ohmura'dır.

Dr. Ohmura, arkeoloji vesilesiyle Japonya ve Türkiye arasındaki bilimsel kültürel ilişkilere uzun yıllardır katkıda bulunmuş, özellikle enstitünün bulunduğu Kaman'da yaptığı toplumsal katkı ve bu katkının olumlu etkisi, Türkiye içinde ve dışında, ve hatta Japonya'da imparatorluk sarayı nezdinde de kabul görmüştür. Sayın Bakan Çelik, Bakan olduktan sonra ilk ziyaret yeri olarak Kaman'ı seçmiştir. Bunun, Sayın Ohmura'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin ne kadar önemli ve anlamlı olduğunun bir göstergesi olduğuna inanıyorum.

Dün de belirttiğim gibi, geçen yıldan bu yıla, tarihsel olarak, hali hazırda dostluk ilişkisi içerisinde olan, iki ülke ilişkilerinde daha da büyük bir gelişme görülmektedir. Mayıs ve Ekim ayları olmak üzere Japonya Başbakanı Sayın Abe'nin Türkiye'ye iki ziyaret gerçekleştirmeleri, Ocak ayında, o zamanki Başbakan Sayın Erdoğan'ın Japonya'yı ziyaretleri, Nisan ayında Japonya Prensesi Akiko'nun Türkiye ziyaretleri ve birçok bakanın Türkiye'yi ziyaret etmesi üst düzey geliş gidişlerin sıklığını göstermektedir. Japonya ve Türkiye dış ilişkiler, ekonomi, kültür ve çok çeşitli alanlarda stratejik ortaklık ilişkisi kurarak, bu ilişkileri geliştirmelidir. Hali hazırda çeşitli ortak programlar yürütülmekle birlikte, ileriye yönelik çalışmalar da devam etmektedir.

İki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin hızla geliştiği bu yıl, iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin 90. Yıl dönümünü karşılamış bulunuyoruz. İki ülke arasındaki ilişkileri geçmişi, bugünü ve geleceğine ilişkin tekrar ele almak gerektiğini düşündüğümüzde, öncelikle, ilk aklımıza gelen "Japonya ve Türkiye arasındaki dostluk ilişkileri nereden geldi?" sorusuydu.

Tarihsel olarak Türkiye Japonya'ya yakınlık duyan, Japonları seven bir toplumdur. Japonya ile Türkiye arasında toplumsal ve kültürel alışkanlıklarda benzerlikler bulunmaktadır. İki ülkenin ortak tarihi Ertuğrul Faciası ve Tahran havalimanından Türk Hava Yolları'nın Japonları kurtarma operasyonudur. İki ülke arasındaki dostluk ilişkisi sadece bu iki olayla açıklanabilir mi? Çok daha eski zamanlarda, insanlık tarihinin var olduğu andan itibarenki tarihsel süreçte iki ülkeyi birbirine bağlayan bir şey olmalı.

Ben bu şekilde düşünüyorum. Bu soru, Avrasya kıtasının tamamını kapsayan büyük bir konudur. Japonlar ve Türklerin dostluk bağının geçmişi, bu günü ve geleceğine bakarken, bu dostluğun temelinde var olanı da anlamaya çalışmak için, Türk Japon akademisyenlerin konuşmaları ve tartışma oturumu vesilesiyle, sizlerle birlikte düşünebilme fırsatı bulabilmeyi umuyorum.

Müzik, dil, tarih alanlarında uzmanların sunumlarından sonra, sadece panelistler değil, salonda bulunan siz katılımcıların katkılarıyla, Japonya ile Türkiye arasındaki yakınlık duygusu ve dostluğun köklerine dair güzel bir tartışma ortamı olmasını diliyoruz. Bugünkü panelist hocalarımızın her birinin uzmanlık alanlarındaki sunumları, uzun yıllara yayılan araştırmalarına dayalı konular olduğu için, konuşmalarını büyük ilgiyle bekliyorum. Bugün bu salonda sizlerle birlikte, bu kültür seminerinden çok şey öğrenerek, iki ülke ilişkilerinin geldiği yol ve geleceğine yönelik düşüneceğim. Bugün seminerimize geldiğiniz için size tekrar teşekkürlerimi sunarım. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet Haluk Dursun

Türkiye Cumhuriyeti
Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı

Kıymetli Büyükelçi Yutaka Yokoi, Sayın Sachihiro Ohmura, saygıdeğer konuklar, hanımefendiler, beyefendiler. Öncelik, Kültür Bakanımız Sayın Ömer Çelik bu toplantıya katılmayı çok düşündüğü, arzuladığı, neredeyse planladığı halde, bugün İstanbul'daki bir diğer toplantıya katılmak zorunda kalması dolayısıyla bendeniz aranızda bulunuyorum. Maalesef, ben de o toplantıya, aranızdan kısa bir süre sonra hemen ayrılarak, İstanbul'a dönmek zorunda kalacağım. Ama bir müsteşar sıfatıyla değil, bir kültür tarihi profesörü olarak burada kalmak ve bugün sizin yapacağınız bu değerli konuşmalardan faydalanmak isterdim. Bu üzüntümü beyan ederek konuşmama başlamak istiyorum. Efendim, Sayın Bakanımızın hazırlamış olduğu metni size aktaracağım:

"Türkiye ile Japonya arasındaki diplomatik ilişkilerin 90. Yıl dönümü vesilesiyle düzenlenen bu sempozyumda siz değerli katılımcılara hitap etmekten büyük memnuniyet duyuyorum. Hepinizi içtenlikle selamlıyor, hoş geldiniz diyorum. Değerli konuklar, sözlerimin hemen başında yaklaşık 3 yıl önce Van depremi afetzedeleri için yardıma gelen ve artçı depremde ne yazık ki hayatını kaybeden Atsushi Miyazaki'yi saygıyla anmak isterim. Kendisi, bugün iki ülke arasında dostluk ve kardeşliğin ölümsüz simgelerinden birisidir. Herkesin bildiği bir gerçek vardır ki, Japonya ve Japon halkı, ülkemizde özel bir sevgi ve saygıya mazhar olmuştur. Çünkü iki ülkenin birbirine tarihten gelen bir sempatisi ve yakınlığı vardır. Asya'nın batı ve doğu uçlarında yer alan Türkiye ve Japonya, 19. Yüzyıldan günümüze, geleneksel dostluk ilişkilerine sahip olmuşlardır. Uzak bir coğrafyada yer almalarına rağmen halklarımız arasında samimi, içten ve vefalı bir bağ mevcuttur. Bu noktada, tarihe elim bir trajedi

olarak geçen fakat kaza sonrası sergilenen yardımlaşma ile Türk Japon dostluğu açısından bir dönüm noktası olan Ertuğrul Fırkateyni Faciası'na değinmek isterim. Osmanlı padişahı Sultan 2. Abdülhamit'in Japonya'yla dostluk kurmak amacıyla gönderdiği gemi, Japonya'ya çok başarılı bir ziyaret yaptıktan sonra, dönerken Wakayama kıyılarında büyük bir tayfuna yakalanarak, maalesef orada batmıştı.

Japon halkının 587 şehit verdiğimiz bu faciada yaralılara gösterdiği yardımseverlik ve yakınlık Türk halkının hafızasında silinmez şükran duyguları bırakmıştır. Bu süreçte bu elim hadise iki millet arasında vakur bir dostluk nişanesine dönüşmüştür. Bugün Türk Japon dostluğunun öncüleri olan bu denizcilerimizin anısına Japonya'da inşaa edilmiş olan Ertuğrul anıtı da bu dostluğun simgesi olarak yer almaktadır. Değerli konuklar, içinde bulunduğumuz dönem Türk Japon ilişkilerinin altın çağıdır. Tarihi ipek yolunun iki ucunda bulunan Türkiye ile Japonya arasındaki büyük, somut projelere baktığımızda, İstanbul'daki ikinci köprümüz yani Fatih Sultan Mehmet Köprüsü, Marmaray, Türksat, İzmit köprü geçişi projesi ve Sinop'taki nükleer santralimiz gibi pek çok başarılı projeleri birlikte yürüttük ve yürütmekteyiz. İstanbul'da kurulacak olan Türk Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesiyle, Türkiye ile Japonya arasındaki bu bilimsel ortaklığı aynı zamanda uluslararası bir zemine oturtma imkanı bulacağımızı düşünüyorum. İki ülke arasındaki olumlu ilişkilerin somut iş birliğine dönüştürülmesinde toplumların birbirini tanımaları önem taşımaktadır. Hepinizin bildiği üzere toplumlar arasındaki kurulacak bağların en büyük aracı kültürdür. Bu çerçevede, iş birliği ruhuna uygun olarak ve ilişkilerimizdeki mevcut elverişli ortamdan yararlanarak, kültür alanındaki ilişkilerimizin daha da gelişmesi için çaba sarf etmekteyiz. 2003 ve 2004 yıllarını kapsayan Japonya'da Türkiye Yılı, 2010 Türkiye'de Japonya yılı ve 2010 Ertuğrul Fırkateyni Deniz Kazasını anma Faaliyetleri halklarımız arasındaki kültürel paylaşıma önemli katkılar sağlamıştır. Japonya ile Türkiye arasındaki kültürel bağların bu tür kültürel faaliyetler ile desteklenmesi, Türk ve Japon kültürleri arasındaki ortak noktaları ortaya çıkartmak için bizlere iyi birer fırsat sunmaktadır. Dilbilimcilerin kabul ettiği bilimsel bir gerçeğe göre, Türk ve Japon halklarının dilleri aynı aileden, aynı dil kökünden gelmektedir. Bu vesi-

leyle edebiyat alanında Türkiye ile Japonya arasındaki bağları bir ileri seviyeye taşıyacak çalışmalara değinmek isterim.

Türk yazarların eserlerinin diğer dillerde de yayınlanmasını destekleyen ve bakanlığımızca yürütülen TEDA projesi kapsamında, "Huzur" Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, "Mühtedi" ve "Şu Çılgın Türkler" Turgut Özakman tarafından olmak üzere 3 eser Japoncaya tercüme edilmiştir. Japonya'nın önemli ve popüler yazarlarından Haruki Murakami'nin "Yağmur ve Cehennem Sıcağı" ve Kenzabura Oe'nin "Kişisel Bir Sorun" adlı eserleri de Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Edebi eserlerimin karşılıklı bilinirliğini artıracak bu nevi çalışmaların devamını ümit ediyor ve destekliyoruz. Altes Prens Takahito Mikasa'nın 1986 yılında başlattığı Kırşehir'deki Kaman Kalehöyük kazıları ile iki ülke arasındaki dostane ilişkilere katkıda bulunan çalışmalar bilinmektedir. Altes'in oğlu, yine Altes Prens Tomohito sayesinde çeyrek asırdan daha uzun süren çalışmalar, yurdumuz coğrafyasındaki kadim medeniyetlere ait ulusların keşfedilmesi ve geleceğe taşınmasında büyük katkı sağlamaktadır. Bu çalışmalarda bulunanların samimi dostluğu, kişisel ilgi ve özverisi büyük rol oynamıştır. Kaman kazılarına yaptığı katkıların da etkisiyle Türkiye'ye ve halkımıza derin hislerle bağlanmış Altes'in, iki ülke arasında sarsılmaz bir köprü inşaa ettiği bilinmektedir. Değerli katılımcılar, hükümetimizin dış politika vizyonunda 2014 yılı kültür alanında, yeni iş birliği fırsatlarının araştırılacağı ve değerlendirileceği bir yıl olarak belirlenmiştir. Bu yıl, 15-25 Ocak tarihleri arasında gerçekleştirilen 10. İstanbul Japon Filmleri Festivali'ni ve 26 Şubat- 1 Mart tarihleri arasında düzenlenen 11. Ankara Japon Filmleri Festivali'ni hayata geçirmelerinden dolayı ülkemizdeki Japon diplomatik misyonlarına sinemaseverler adına teşekkür ederim. Türkiye ile Japonya arasındaki bağları daha da kuvvetlendirmek adına çalışmalarımıza hiç ara vermeden devam edeceğimizi de belirtmek isterim. Önümüzdeki yıl Ertuğrul Faciası'nın 125. Yılı olması vesilesiyle de, aynı acıyı yaşayan iki halkın fertleri olarak, anma etkinlikleri yine düzenlenecektir. Ayrıca deniz kazasının hafızalarımızda kalıcı olmasını mümkün kılacak, "Ertuğrul" film projesinin bir an önce tamamlanmasına, bir asrı aşan dostane ilişkilerin devam etmesi adına büyük önem vermekteyiz."

Bakanlığımız adına Türk ve Japon halklarının birbirini daha iyi tanıması ve dostane ilişkilerini güçlendirmesi için, muhtelif kişi, kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilecek her türlü çalışmaya destek vereceğimizi ifade ediyor, siz değerli misafirlerimize bir kez, daha Sayın Bakanımız adına hoş geldiniz diyorum."

Ayrıca Sayın Bakan'ın konuşması dışında, özel bir hatıramı da bu sempozyumun geniş incelemeleri arasında bir bilgi kırıntısı olarak kalması adına size arz etmek istiyorum. İstanbul'da Ayasofya Müze Başkanı iken, Japon veliaht prensinin İstanbul'a bir gezi yapacağı belirtildi ve benim de kendisine İstanbul'u gezdirme konusunda yardımcı olmam istendi. Ben zaten Ayasofya'dayım, herhalde dedim Ayasofya'yı gezecek ve Ayasofya'yı anlatacağım kendisine veya Topkapı Sarayı olabilir. Topkapı Sarayı'nın da müze başkanlığı yaptım. Öyle bir program gelmedi. Çok sıra dışı bir program geldi. Beni çok heyecanlandıran bir program geldi. Sayın veliaht prens İstanbul'daki su medeniyetinin eserlerini görmek istemiş ve kendisinin su medeniyetine büyük ilgisi olduğu bana söylendi. Benim de suyla ilgili kitaplarım var. Nehir kitaplarım var. Kendisinin de yine nehirlerle ilgili araştırması varmış ve beraber İstanbul'da su üzerine bir gezi yaptık. Ben İstanbul'u çok gezdiren birisiyim ama bizim kendi halkımızdan İstanbul'da su temalı bir gezi hiç yapmamıştık. Bu teklif Japonya'dan ve veliaht prensten geldi. Daha da ilginç şeyler oldu; neresini gezelim, nasıl bir gezi destinasyonu hazırlayalım diye konuştuk. Belgrad ormanından suyun gelme yoluyla başladık, yani maslaklarla başladık. Maslak bildiğiniz gibi "dıştan akan su" demektir, Türkçede. Semtin adı oradan geliyor. Taksim'e geldik. "Taksim" biliyorsunuz, "suyun taksim edildiği yer" demek. İstanbul'da, daha da ilginci, suyun taksim edildiği maksem vardır Taksim meydanında, maksemin içine girdik. Açtırdık maksemi ve sayın veliaht prens, Japon veliaht prensi İstanbul'un sularının oradan nasıl dağıtıldığını gözüyle görmek istedi. Oradan suları dağıttık. Daha ilgincine geliyorum; Bozdoğan Kemeri vardır, İstanbul'da. Valens Su Kemeri diye de bilinir. "Eyvah!" dedim. Valens Su Kemeri'nin üstüne çıkarsak ordan düşme ihtimali, çok yüksek bir diplomatik faciaya yol açabilir. Ertuğrul faciasından sonra, Valens Su Kemeri faciası olabilir. Allahtan, yukarısına çıkmayalım dibinden yürüyelim diye bir görüş geldi. Su dağıtımını oradan takip ettik. Hepsini anlatmayacağım ama

benim için çok ilginç bir anı oldu. Sultanahmet Meydanı'nda 3. Ahmet Çeşmesi'ne kadar geldik, o çeşmeyi herkes bilir. Topkapı Sarayı'nın girişindeki mükemmel çeşmedir. Ama hiç kimsenin aklına o çeşmenin içine girmek gelmemiştir, değil mi? O çeşmeyi açtırdık, suyun saraya ve Ayasofya civarına nasıl taksim edildiğini, orda yine yerinde görmüş olduk. Bu benim için unutulmaz bir Merak duygusunun ne kadar gelişmiş olduğunu, teknoloji başta olmak üzere bütün bilimsel keşiflerde bu merak duygusunun etkin bir rol oynadığını yerinde görmüş oldum. Burada bulunan ve İstanbul'a gidip de bu şekilde bir gezi yapmayanlara böyle bir geziyi de bu vesileyle, Japonya üzerinden teklif etmiş oluyorum, efendim. Hepinize tekrar çok saygılar sunuyorum. Başarılar diliyorum, bugünkü etkinlikte rol alacak saygıdeğer bilim adamlarına.

I. OTURUM
JAPONYA - TÜRKİYE ARASINDAKİ BAĞLAR: MÜZİK, GÜZEL SANATLAR, TARİH VE DİL

Keynote Speech

Türkiye ve Japonya'ya Arkeolojik Kazı Sahasından Bakış

Dr. Sachihiro Ohmura (Japon AnadoluArkeoloji Enstitüsü Başkanı)

Ben Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü'nden Sachihiro Ōmura. Bugünkü seminer de oturum başkanlığı görevini üstleneceğim. Ancak, ondan önce kısaca kültür seminerinin açılış oturumu konuşmamı (Keynote speech) yapacağım.

Ben Anadolu'nun aşağı yukarı tam ortasında bulunan Kaman Kalehöyük Ören yerinde 1985'ten beri arkeolojik kazı araştırması yapmaktayım. Bugün buraya, bugünkü kültür seminerinde moderatör olmaya gerçekten uygun bir kişi miyim endişesi ile geldim. Bugün sunum yapacak olan değerleri akademisyenlerimiz ve siz değerli katılımcılarımızın desteğinden güç alarak, başarılı bir seminer toplantısı gerçekleştirmeyi arzu ediyorum. Destekleriniz için şimdiden teşekkür ederim.

Seminerimizin konusu, "Japonya ve Türkiye Arasındaki Bağlar ve Karşılıklı Etkileşimin Geleceği". Seminerin konusunu duyduğumda, daha önceden Japonya'da gerçekleştirdiğim Türk- Japon dostluğuna ilişkin özel sergi ve serginin konusuna ilişkin yaptığımız sempozyumu hatırladım.

2007 yılında Tokyo'nun Mitaka semtinde bulunan Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi'nde "Türk-Japon etkileşimi üzerine bir özel sergi düzenledik. Bu serginin adını geniş bir şekilde "Neden Türkler Japonya'yı seviyorlar?", "Neden Japonlar Türkiye'yi seviyorlar?" koyduğumuzu hatırlıyorum. Sergi hazırlıklarına bu başlıkla devam ederken, Japonya Ortadoğu Kültür Merkezimizin Başkanı Prens Takahito Mikasa'dan özel sergi için bu adın pek uygun olmadığı şeklinde bir yönlendirme aldım. Bu sergi için Kushimoto beldesinden Ertuğrul Fırkateyni faciasına ilişkin bazı parçalar sergilenmek üzere alınmıştı. Onun için "Neden Türkler

Japonları seviyor?," başlığı uymuyordu, tabii. Prens Mikasa'nın önerdiği isim ise "Japonya ile Türkiye Dostluğunun Köprüsü Ertuğrul Fırkateyni Anı Sergisi" idi. Dolayısıyla, benim önerdiğim isim tarihe karıştı.

Bu sergiyle birlikte dört sempozyum düzenledim. Birincisi "İran'dan Kaçış: Japonları Kurtaran Türk Hava Yolları". Dördüncüsü ise, "Türklerin Cetveli, Japonların Cetveli: Türkiye ile Japon Kültürü Arasındaki Farklı Temas Noktalarını Aramak" idi. Dört sempozyumda toplamda 700 kişi toplantılara katıldı. Benim bu sempozyumu yaparkenki esas hedefim Türkiye ile Japonya arasında dostluk bağının nereden geldiği konusunu açıklığa kavuşturmaktı.

Ertuğrul Fırkateyni faciası Türk Japon dostluğunun bir sembolü, fakat bunun dışında Japonlarla Türkler arasında dostluk ilişkilerini gösteren neler var? Sanırım, Japonları kurtaran Türk Hava Yolları'dan bahseden ya da Japon-Rus savaşından bahseden de olacaktır. Yine bir örnek olarak Kore savaşını da Türk- Japon Dostluğunun bir nedeni olarak burada göstermek isterim.

Bu bahsettiğim tüm olaylar Osmanlı Devleti'nin sonlarından günümüze kadarki 125 yıllık bir tarihsel süreçte yaşanmıştır. Bu yaşananlar ders kitaplarında yer alsa bile, bu konular hakkında hiç bilgisi olmayan Japonlar da vardır, Türkler de. Ancak, çok ilginçtir ki, bu yaşananları bilmese ya da önemli görmese bile Japonlar Türkiye'yi ziyaret ettiklerinde, kesinlikle Türk dostu oluyorlar. Yine, Türklerden de Japonya'ya gidip, Japon dostu olanların çok olduğunu görüyorum. Bu acaba neyi ifade etmektedir. Sadece 125 yıllık yaşanmışlıklarla bunu açıklayamayız.

Ben, bundan önce, yani 125 yıl önce, halihazırda Türkiye ile Japonya'yı birbiriyle ilişkilendiren bir şeyler mutlaka vardı diye düşünüyorum. Bu konuda daha sonra, yine tartışma seksiyonunda konuşmaya fırsatımız olur, herhalde. Eğer, ben Anadolu arkeolojik kazı alanları açısından belirtirsem, birkaç noktaya değinebilirim. Her iki ülkeyi çok güçlü bir mıknatıs gibi birbirine çeken çok güçlü bir kuvvetin varlığını hissediyorum. Avrasyanın doğu ve batı ucunda bulunan Türkiye ve Japonya arasında yaklaşık 10000 kilometrelik bir mesafe olmasına rağmen, bu iki ülke Türkiye- Anadolu toprakları ve Japonya topraklarını birbirine

bağlayan şey Avrasyada durmak bitmek bilmeden akışı sürdüren bir yer altı su damarı ya da maden damarı olmasıdır. Eğer böyle bir şey varsa, bu nedir? Bugün beş akademisyenimiz bu damarın bir bölümünü açığa çıkaracaklar.

Sayın Kozu, müzik açısından, Sayın Tanabe Yunan tanrılarının doğuya göçü, Erdal hocam Otani Kozu ile Atatürk'ün görüşmeleri, Hayasi hocam ve Nurettin hocam ise dilbilim açısından konuyu ele alarak konuşacaklardır. Öncelikle, Kozu hocamdan konuşmalarını rica edeceğim. İş yoğunluğuna rağmen, davet etmemin nedeni, kendilerinin Türklerle Japonlar arasında müzik yoluyla gizemli bir bağlantı ve akım olduğu tezlerini dinlemek istediğimdendir. Kozu hocamdan, 27 Nisan günü Ankara'da "Prens Tomohito Mikasa'yı anma konseri"nde orkestra şefi görevini rica etmiştik. Sayın Japonya Büyükelçisi Ekselansları Yokoi ve Sevda Cenap Müzik Vakfı'nın Başkanı Sayın Mehmet Başman'ın destekleriyle başarılı bir konser gerçekleştirmiştik. Sayın Kozu hocam, buyrun, lütfen.

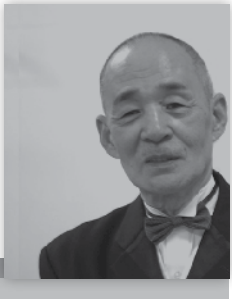

Aynı Şarkı Formuna Sahip Ülkeler

Kozu Yoshiuki (Besteci)

Günaydın. Ben Kozu Yoshiyuki. Besteciyim. Bestelerimi çoğunlukla film müzikleri üzerine yaptım. Bu güne kadar, 320 film müziği yaptım. Bu sayede birçok ünlü yönetmen ve aktör, aktrisle tanışma fırsatı bulabildiğim için çok mutluyum.

Bugün Türkiye ile Japonya arasındaki müzik ilişkisi hakkında konuşacağım. Zamanımız sınırlı olduğu için ince ayrıntılara girmeden aktarmak istiyorum.

Müzik, geçmişte günümüzden farklı olarak insanla birlikte yer değiştirmiştir. Örneğin; bir kızın gelin gidişiyle bile yer değiştirir. Ancak, yer değiştiren müziğin, gittiği yerde kök salarak, söylenir hale gelmesi, müziğin gittiği yerdeki insanlarla, önceki bulunduğu yerdeki insanların duygularının örtüşmemesi durumunda gerçekleşmez. Ayrıca, farklı bir yerde, müziğin kök salması zaman alır. Bugün bu konuya bir örnek vererek konuşacağım. Bu konu dünya halk müziği sektöründe bir tez olarak kabul görmüştür.

Japonya'nın yakınında, komşu ülkelerinden birisi Moğolistan'dır. Bu ülkede, geniş bozkırlarda koyun, at ve deve beslerler. Bu hayvanları geniş bozkırlarda güderken, onları çağırmak için yüksek sesle seslenmek gerekir. Yüksek sesle seslenmezseniz uzağa sesiniz ulaşmayacağından, alçak sesle seslenemezsiniz. Dolayısıyla her zaman ilk ses yüksek çıkar.

Bu, şarkıya dönüştüğünde ilk ses yüksek çıkar, sonradan aşağıya doğru düşer. Bunu o millet, sahip olduğu ezgiye göre ince ince müziğe dönüştürerek, küçük nağmelerle süsleyerek aşağıya doğru iner. Bir nota dizesinin

bir nefeste okunmasına “*nagai uta* (tr. uzun şarkı)” denir. Moğolistanda buna *ortendo* denir. Bu tarz sadece Moğolistan, Japonya ve Türkiye’de bulunmaktadır.

Bu müzik tarzı bugünkü konumuzu oluşturacaktır.

Japonya’ya atın geçiş tarihi tam olarak belli değildir ancak, Nagano bölgesinde *shina-no oiwake mago uta* adlı bir şarkı vardır. Bu şarkının tüm Japonya’daki *oiwake mago uta*’ların temelini oluşturduğu söylenmektedir. Bu şarkı “ortendo” ile aynı tarza sahiptir. Bu şarkı Hokkaido’ya geçildiğinde *Esashioiwake* olarak anılmaktadır. *Esashioiwake* de yüksek notadan söylenmeye başlar, küçük nağmelerle süslenerek aşağıya doğru iner. Ekte gördüğünüz *Esashioiwake*’nin notalarıdır.

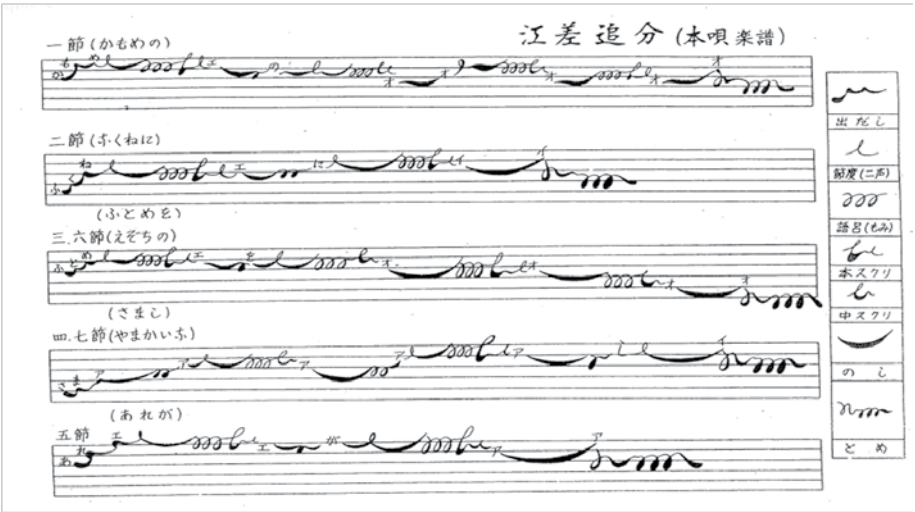

Buradaki çizgilerle aynı biçimde nağmeleri çevirerek aşağıya doğru inilir. Ancak bu, arada hiç nefes almadan bir nefeste okunur. Bu nedenle, bu da bir nefeste okunan *nagai uta* (tr. Uzun şarkı), yani uzun soluklu şarkıdır.

Geçen sene, Japonya’ya Moğolistan’dan bir *ortendo* ses sanatçısı davet ettik. Japon müzik aletlerinin eşliğinde sanatını icra etmesini istedik. Japon halk müziği *mago uta*’yı kendi ülkesinin şarkısıymış gibi söyleyebildi. Bu şarkıların Moğolistan’dan Japonya’ya at getirilirken, ulaştığı tahmin ediliyor.

Benim Türkiye ile bağıma gelirsek, ben müzik akademisindeyken, büyük Macar besteci Bela Bartok'un bestelerini beğenirdim ve bu besteci üzerine çalışma yaptım. Bu sırada, Bartok'un Türk hükümetinin davetiyle Türk halk şarkılarının derlenmesi ve ortaya çıkarılması konusunda yardım ettiğini öğrendim ve ben de Türk müziği üzerine çalışma yapmaya karar verdim. Çalışmamı yaparken Türk Halk müziğine ulaştım.

İstanbul'da müzik akademisinde bulunan, Türk Halk Müziği Bölümündeki akademisyenlerle bilgi alışverişinde bulundum. Prens Tomohito Mikasa'dan rica edip, bir Türk halk müziği grubunu Japonya'ya davet edip, birlikte Japonya turu yaptık. İstanbul'daki televizyon kurumunun Türk halk şarkılarını derleyip, arşivlediğini duydum. 20 yıl önce ziyaret ettiğimde sanırım 2.000 kadar türkü vardı. Bunların arasından uzun hava denilen, uzun nefes aralıkları ile okunan Japonca *naga uta* denilen, Moğolca *ortendo* tarzı *Esashioiwake*'ye benzeyen türküleri aradım. Türkiye'deki uzun hava üstadının uzun hava okuyuşunu dinledim. Tarz olarak benzer olmakla birlikte ara nağmelerde Arap ezgileri var. Uzun havanın Moğolistan'dan geldiğini düşündüm.

Moğolların Türkleri ülkelerine bağladığı bir dönem var. Bu dönemin Moğol halk ezgilerinin girmesi için yeterli bir fırsat sağladığını söyleyebiliriz.

"Mokohan" denilen ve çocuklarda bulunan mavi renkli lekenin Türk çocuklarında da olduğunu duydum. Çocukken bende de bu lekeden vardı. Japonlar, Moğollar ve Türkler soy olarak da bir şekilde bağlantısı olan milletler olabilirler, sanırım.

Moğolistan'da ortaya çıkan bir müzik tarzının Japonya'ya ve Türkiye'ye ulaşması, az çok değişikliğe uğramasına rağmen günümüze kadar varlığını sürdürmesi nedeniyle, hem şaşkınlık içindeyim, hem de mistik bir bağ hissediyorum.

Japon Sumo dünyasına, Sumo yapmak üzere bir çok Sumo *Rikishi*'si gelmekte ve Japonlar bu konuda hiçbir gariplik hissetmeden, *Rikishi*'leri desteklemektedir. "Japonlar Türkleri seviyor mu?" diye sorulduğunda da " Japonlarla Türklerin birbirine zarar vermişliği yok" diye cevap verilir.

Konuşmamın sonunda bir konuyu ek olarak belirtmek isterim. Türkiye topraklarına bir çok medeniyet gelmiş ve çok sayıda türkü bırakmıştır. Karadeniz sahillerindeki halk şarkılarında da ilgimi çeken çok sayıda türkü bulunmaktadır. Bunların 4000 türkü civarında olduğu söylenmektedir. Bu türküler notanın olmadığı dönemlerde söylenen eserler olduğu için günümüz "do, re, mi, fa, sol, la, si, do" notalarıyla kapsanamamaktadır.

Kemal Atatürk, müzik reformu yaparken bu halk türkülerini korumak için çok ince detaylı bölümlendirmenin gerekli olduğu tavsiyesini göz önüne alarak, bir oktavı 54 sese bölmüştür. Ülkenin yöneticisinin " Kültürü korumak için böyle bir bölümlendirme gerekli." şeklindeki kararı beni çok derinden etkilemiştir.

Japonya'da Meiji döneminde büyük bir reform olmuştur ve bu dönemde Japon halk şarkılarının tamamı "do, re, mi, fa, sol, la si, do" oktavına uydurulmuştur. Daha sonra ise, Japon halk şarkıları eğitim müfredatından çıkarılmıştır. Bu nedenle Japon çocuklar kendi halk müziklerini öğrenemeden büyümektedirler. Benim ailemden birisi olan Senzaburo Kozu adındaki bir müzisyen Amerika'ya öğrenime gidip, 12 sesten oluşan "do, re, mi, fa, sol, la, si, do" oktavını benimsediğinde, eski halk şarkıları ve klasik Japon şarkılarını eğitim müfretadından çıkarmıştır. Bunun nedeni, 12 seslik oktavın daha iyi olduğu düşüncesidir. Ben de bu düşünce ile İrlanda ve İskoçya şarkıları ile büyümüş bir kişiyim. Bu açıdan düşününce Atatürk'ün ne derece başarılı bir politikacı olduğunun anlaşılacağını düşünüyorum.

Türkiye denen bu ülkenin ne denli muhteşem bir yöneticiye sahip olduğunu iletmek bugünkü konuşmamın sonuçunu oluşturmaktadır.

Türkiye'den Japonya'ya - Yunan Tanrılarının Doğuya İlerleyişi

Prof. Dr. Katsumi Tanabe (Chuo Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi)

Benim bugünkü konuşmam eski Yunan tanrılarının imgelerinin, aslında Japonya'ya da zamanında ulaştığı üzerine olacaktır. Fotoğrafta, solda Büyük İskender imgesi görüyorsunuz, sağda ise Herkül ve 1. Antiokos'un el sıkışma sahnesinin kabartmalı imgesi var (Res. 1). Her ikisi de Türkiye'nin ünlü sanat miraslarındandır. Şu anki Türkiye topraklarında bir zamanlar Yunan kültürü, daha sonra Helen kültürü ve daha sonra Roma kültürü yükselmiştir. Bu tarihsel gerçeklik maalesef Japonya'da pek bilinmemektedir. Yunan kültürü denince, komşu ülke Yunanistan ve İtalya ile bağıntı kurulmaktadır. Halbuki, bence, Türkiye'de bulunan Yunan, Helen ve Roma kültürleri çok önemli bir yere sahiptir.

Res. 1 - 1. Antiokos'un tahta çıkış töreni, Arusameia, M.Ö. 1. Yüzyıl ortaları

Aslında, eski Türkiye kültüründen İtalya'ya kadar ulaşmış birçok şey vardır. Bu bakımdan, eski Türkiye kültüründeki Yunan, Helen ve Roma uygarlıklarının yeniden farkına varılmasına ihtiyaç vardır. Aynı şekilde Japonya'da da bir farkındalık olması gerekmektedir. Ben bu şekilde düşünüyorum.

Yunan tanrılarının Japonya'ya ulaşmaları konusuna gelirsek, hemen uçağa binip Japonya'ya gel-

memişlerdir. Türkiye ile Japonya arasında bir orta nokta vardır. Burası Pakistan'ın kuzeyinde ve Afganistan'ın doğusunda bulunan Gandara denilen bölgedir. Gandara bölgesi, Yunan, Helen ve Roma kültürlerinin doğuya aktaralışında orta noktadır. Buradan geçerek, bu kültürler Orta Asya ve Çin'i aşarak Japonya'ya kadar ulaşmıştır. Türkiye'den Gandara'ya kadar Orta Asyalılar, Gandara bölgesine göç etmiş Yunan ya da Romalılar bu işi yüklenen, ulaştırıcılardır. Bu yolla, Yunan, Helen, Roma kültürü Gandara'ya ulaşmıştır

Bu işi bir diğer yüklenen, ulaştırıcı Budizmdir. Budizm M.Ö. 6. Yüzyılda Hindistan'da doğmuş ve M.Ö. 3. Yüzyılda Gandara'ya ulaşmıştır. Sonra ise, burada Yunan, Helen ve Roma kültürleriyle Budizm birbirleriyle etkileşime geçmiştir. Daha sonra ise, 1. Yüzyılın ikinci yarısında bu çeşitli kültürlerin etkileşimi sonucu, doğu-batı kültürlerinin sentezi olarak yeni Gandara Budizm sanatı oluşmuştur. Bu Budist kültür Orta Asya, Çin ya da Kore yarımadasından geçerek Japonya'ya ulaşmıştır. Böylece, Türkiye'de bulunan Yunan, Helen ve Roma kültürleri de Japonya'ya ulaşmıştır.

Hangi Yunan tanrılarının ulaştığı konusuna gelirsek, öncelikle sizlerinde çok iyi bildiği Zeus, Kahraman Herkül, tanrıların habercisi Hermes, rüzgar tanrısı Anemos, Tike vardır. Bu şekilde beş tanrı ve kahramanın heykellerinin aktarıldığını görüyoruz. Tabii ki, tanrıların adları değişmiştir.

Yunan tanrıları ve kahramanı heykeli Gandara'ya ulaştığında, adları o tanrılara uygun olan bölgedeki tanrı, yani budizmdeki tanrıların adına değişir. Zeus, *Vajrapani* adına dönüşür. *Vajrapani*, yıldırım yaratan aleti elinde tutan demektir. Herkül de *Vajrapani* adına dönüşür.

Tanrı Hermes ise Kuşan İmparatorluğuna geçerek *Pharro*, daha sonra budizme geçerek "*Vaisravana*" şeklinde tanrı adına dönüşmüştür. Bu "geniş duyan" demektir. Yani birçok insanın söylediğini duyan anlamına gelmektedir.

"Rüzgar" anlamına gelen Anemos, İran (Kuşan) dilinde "*Vado*" adlı tanrıya değişir.

Tike, bereket tanrıçası, şehri koruyan tanrıçadır. Gandara'da bereket tanrıçası ve çocukları koruyan, çocuk veren tanrıça "*Hariti*" adına dönüşür.

Bu, yukarıda belirttiğim Gandara'daki tanrı adları, Gandara ve Hindistan'da Budist metinlerde kullanılan Sanskritçe isimlerdir. Bu Budizm tanrıları Japonya'ya geldiğinde Zeus / *Vajrapani,* "*Shukongoujin*執金剛神" olur. Aynı zamanda, "*Niyou*仁王" olarak ya da "*Kongourikishi*金剛力士" de denilmektedir. Daha önce Sayın Kozu sumo güreşçisinden bahsetti, "*Niyou*", sumo güreşçilerinin atasıdır. *Niyou* ve *Kongourikishi* heykelleri kaslı bir vücuda sahiptir. Bu, güreşci vücuduna sahip Herkül'den gelir. Sonuç olarak, Herkül ve Zeus, Japonya'ya ulaştığında *Shukongoujin*, *Niyou*, *Kongourikishi* adlarındaki tanrılara dönüşmüştür.

Vaisravana adına dönüşen Hermes ise Japonya'da "*Bishamonten*" adını alır. Bu isimlerde "Bisha" ve "Vaisra" sesleri benzerlik göstermektedir. Dahası, "*Vaisravana*" adı Çin'de Çin imleri ile yazılırken毘沙門天 biçiminde fonetik olarak imlere çevrilmiş, bu fonetik imlerin okunuşu ile de Japonya'ya ulaşmıştır. Yine, *Vaisravana* adı anlam açısından çevrildiğinde "çok kişiyi duyan" anlamında "*Tamonten*" denmektedir. Dolayısıyla, "*Bishamonten*" ve "*Tamonten*" aslında aynı tanrıdır.

Anemos ve Vado rüzgar anlamına geldiğinden rüzgar tanrısının adıdır. Çin'de Çin imleriyle "風神fujin" denmektedir. Aynı şekilde *Hariti* de Çin'de Çin imleri ile anlam olarak çevrildiğinde "*Kishimojin*", fonetik olarak çevrildiğinde ise "*Kariteimo*" olarak adlandırılmaktadır.

Bu beş tanrı ve kahraman heykelini size fotoğraflarını göstererek anlatmak isterim.

Bu gördüğünüz Zeus. Zeus'un özelliği biliyorsunuzki, elinde, İngilizce'de "thunderbolt" denen, yıldırım oluşturan asasının olmasıdır. Bu onun özelliğidir. Bu fotoğraflardakiler Afganistan'ın kuzeyine M.Ö. 3. Yüzyılda göç eden Greklerin kurduğu Greko- Bactria Krallığı'nın bastığı dört drahmi madeni paralar. Bunların arka yüzünde Herkül imgesini görüyoruz (*Res. 2*). Asasını havaya kaldırmış.

Res. 2- Zeus, Greko- Bactria Krallığı, 1. Diodotus, gümüş para, M.Ö. 3. Yüzyıl sonları

Res. 3 - Herkül, Roma, Guimet Sanat Müzesi

Res. 4 - Herkül/ Shukongoujin, Gandara, 2.-3. Yüzyıl

Res. 5 - Herkül/ Shukongoujin, Gandara, 2.-3. Yüzyıl

Diğer yandan, Roma'daki Herkül imgesinin (*Res.* 3) güreşçi gibi güçlü, kaslı vücudu vardır. Bu vücut Gandara'ya ulaştığında benzer şekilde mükemmel bir vücudu olan güreşçi (*Res. 4,5*) imgesi ile ifade edilmektedir. Ancak, Gandara'daki Herkül yani *Shukongoujin*'in elinde garip şekli olan bir şey var ama bu Hintlilerin asası. Yunan tanrısı Zeus'un yıldırım asası bu şekilde biçim değiştirmiştir. Diğer yandan, Herkül'ün klasik silahı böyle bir sopadır. Kuşan Kralının Gandara'da bastırdığı paranın arka yüzünde Herkül'ün kabartma figürü vardır ve elinde asası bulunmaktadır. Herkül, bu şekilde, Türkiye'den Gandara'ya kadar Yunan tanrısı özelliğini kaybetmeden gelmiştir. Ancak, Gandara'da çıplaklığını örten bir giysi giyip, uzun kılıç taşır hale gelmiştir. Buna rağmen her zaman sağ elinde yıldırım düşüren asası vardır. Burada, Orta Asya'da, Çin'deki Sincan Uygur Özerk bölgesindeki, Kucha'da bulunan bir Budist mabedinin duvar resminde (*Res. 6*) *Shukongoujin*'in elinde ince bir asa olduğunu görüyoruz. Bu, Japonya örneğinde tapınağın kapısında koruyucu tanrı olarak bulunmaktadır

Res. 6 - Vajrapani/ Shukongoujin, Orta Asya, 5.- 6. Yüzyıl

Res. 7 - Kongourikishi+Niyou figürü, Toudaiji, 13. Yüzyıl

(*Res. 7*) ve elinde ince bir asa vardır. Tapınakların girişindeki *Shukongoujin*'lere *Kongourikishi* ya da *Niyo* denilmektedir. Ancak, bunlar aslında Herkül ve Zeus'un şekil değiştirmiş halleridir.

Res. 8 - Herkül, Roma, Vatikan Sanat Müzesi

Sırada Hermes var. Hermes (*Res. 8*), Olimpos'daki tanrıların habercisidir. Bu nedenle yeryüzüyle, gök arasında gelip gitmesi için, baş ve ayak bölgesinde kuş kanatları vardır. Bu örnekte kuş kanatları gözükmemekte ancak, kanatları olan Hermes figürü Gandara'ya ulaşmış *Pharro* tanrısı olmuştur. Bu, Kuşan Kralının bastırdığı bir paradır. Paranın arkasındaki (*Res. 9*) figürde *Pharro*'nun başında kanatları vardır. Hermes'in bir diğer özelliği tüccarların tanrısı, ticaret tanrısı olmasıdır. Bir başka Kuşan Krallığı parasındaki (*Res. 10*) figürde elinde para kesesi, cüzdan bulunmaktadır. Hermes/ *Pharro* tanrıları Gandara'da Budizm tarafından kabul gördüğünde, Budizmi kuran Shakamuni Buda, yani Bhagavat'ın, koruyucusu ve yol göstericisi *Bishamonten* (*Res. 11*) olur. Bu, *Bishamonten*'in başında bir çift kuş kanadı bulunmaktadır. Bu kuş kanatları Yunan tanrısı Hermes'ten gelmektedir. Hermes, tanrıların habercisiydi ancak, ölen kişilerin ruhlarını öbür dünyaya götürme özelliği de vardı. Bu görevi de Gandara'daki Budizm tarafından

Res. 9 - Herkül/ Pharro, Kuşan Krallığı, 1. Kanishka, altın paranın arka yüzü, 2. Yüzyıl

Res. 10 - Herkül/ Pharro, Kuşan Krallığı, Kral Huviska, altın paranın arka yüzü, 2. Yüzyıl

Res. 11 - Bishamonten (solda), Gandara, 2-3- Yüzyıl

Res. 12 - Tobatsu Bishamonten, Touji, 9. Yüzyıl

kabul görmüş ki, yay ve ok kuşanıp, Bhagavat'ın koruyucusu ve yol göstericisi olmuştur. Shakamuni fotoğraf 11'de olduğu gibi gece yarısı on iki civarında evinden çıkıp, ruhani eğitime gider ancak, gece yolların karanlık ve tehlikeli olması nedeniyle koruyucu ve yol gösterici olarak Gandara'da *Bishamonten* heykeli yapılmıştır. Shakamuni'ye *Bishamonten* refakat etmektedir.Bu, zırhlı *Bishamonten* Çin'den geçerek Japonya'ya gelmiştir. Koruyucu kıyafet de bir seviye daha yukarı çıkarak, zırh ve başlık halini almıştır. Yine, Fotoğraf 12'de (*Res. 12*) baş bölgesinde küçük bir kuş kanadı bulunmaktadır. Bu, Hermes/*Pharro* ve *Bishamonten* baş bölgesindeki kuş kanadının şekil değiştirmiş halidir.

Res. 13 - Daikokuten, Kanzeonji, 11. Yüzyıl

Res. 14 - Kuzet rüzgarı Boreas, Atina, M.Ö. 2. Yüzyıl

Ayrıca, *Bishamonten*'in bir diğer özelliği olarak Hermes ve *Pharro* tanrılarında olduğu gibi para kesesinin olduğunu, refah verme görevinin olduğunu görüyoruz. Japonya'da bu tanrıya "*Daikokuten*" (*Res. 13*) denmektedir. *Daikokuten*, hazine ya da para dolu bir çuval taşır. Bu çuvalın çıkış noktası Hermes ve *Pharro*'nun elinde tuttuğu para kesesidir.

Devamen rüzgar tanrısından bahsedeceğim. Bu fotoğraf Atina'daki ünlü rüzgar kulesinin fotoğrafıdır. Kulenin üst kısmına sekiz rüzgar tanrısı çizilmiştir. İçlerinden birisi, kuzey rüzgarı tanrısı Boreas'dır (*Res. 14*). Elinde mantosu vardır. Bu manto rüzgarla doludur. Bu kuzey rüzgarı tanrısının adı Gandara'ya Anemos olarak ulaşmıştır. İki eliyle büyük bir manto tutar ve çok hızlı koşar. Bu hali Kuşan Krallığının madeni parasına

Res. 15 - Rüzgar tanrısı Anemos, Kuşan Krallığı, 1. Kanishuka, altın paranın arka yüzü, 2. Yüzyıl

Res. 16 - Rüzgar tanrısı, Gandara, 2.-3. Yüzyıl

Res. 17 - Rüzgar tanrısı, Kenninji, 17. Yüzyıl

da çizilmiştir (*Res. 15*). Bu tanrı da Gandara'nın tanrıları arasına girmiş ve bu şekilde hareket ederek rüzgarla dolmuş yelkene benzeyen bir manto tutan tanrıya (*Res. 16*) dönüşmüştür. Daha sonra, Gandara'da yelken, bir değişim geçirmiş, rüzgar çıkaran torba haline gelmiştir. Bu rüzgar torbası daha sonra Çin'deki rüzgar tanrısı figürüne aktarılmıştır. Ancak, Çin'de rüzgar tanrı ile yıldırım tanrısı bir ekip oluşturmuş, bir süre sonra Budizm kültürü ile birlikte Japonya'ya ulaşmıştır. Rüzgar tanrısı figürü rüzgar torbasını iki omzunda tutan ucubeye dönüşmüştür. 17. Yüzyıla gelindiğinde rüzgar tanrısı (*Res.17*) ve Yıldırım tanrısı Japonya'daki tapınaklardaki *fusuma*lara (kağıtdan kapı) ikili olarak çizilmeye başlamıştır. Bu şekilde, Japon rüzgar tanrısının kökeni Yunan kültürüne dayalıdır.

Res. 18 - Tanrıça Tike, Selevkos İmparatorluğu, 1. Demetrios, gümüş paranın arkası, M.Ö. 2. Yüzyıl

Res. 19 - Tanrıça Tike/ Tanrıça Artoksho, Kuşan İmparatorluğu, Kral Huviska, altın paranın arkası, 2. Yüzyıl

Son olarak Tanrıça Tike. Bu eser, Antakya'nın, şimdiki Hatay'ın, koruyucu tanrıçasıydı. Tanrıça Tike, Selevkos İmparatorluğu döneminde, bu gümüş para (*Res.18*) örneğinde olduğu gibi "bereket boynuzu" adı verilen geniş bir bölgenin cömertliğini simgeleyen bir şey tutardı. Bu figür Gandara'ya ulaşmış, bu bölgede bulunan *Ardoksho* adındaki tanrıçayla sentezlenmiştir. Fotoğrafta görüldüğü üzere, Ardoksho'nun da elinde "bereket boynuzu" vardır (*Res. 19*). Tike ve Ardoksho karışımı bu tanrıça, Gandara'da Budist sanatı

Res. 20 - Pancika(solda) ve Tanrıça Ardoksho/ Tanrıça Hariti (sağda),ガGandara, 2.-3. Yüzyıl

Res. 21 - Kishimojin/Ariteimo, Todaiji, 12. Yüzyıl

Res. 22 - Kishimojin/Ariteimo, Daigoji, 12. Yüzyıl

tarafından kabul gördükten sonra tanrıça *Hariti* (*Res.* 20) ile bir görülmüştür. *Hariti* ismi Çin'e geçtiğinde "鬼子母神*Kishimojin*" ve " 訶梨帝母*Kariteimo*"olarak Çin imleriyle ifade edilmiş, daha sonra da Japonya'ya geçmiştir. Japonya'daki *Kishimojin*, 訶梨帝母*Kariteimo* (*Res. 21,22*) da Gandara'daki tanrıça *Hariti* gibi çocuklarla birliktedir. *Hariti*, Budist metinlere göre 500 çocuğu olan bir tanrıçaydı. Resimde onun en sevdiği (son) çocuğunu görüyoruz. Japonya'daki *Kishimojin*'in "bereket boynuzu" yok, ama bunun yerine nar var. Nar, bereketin simgesidir. Japonya'da nar, küçük ve ekşi bir meyvedir. Bunun için pek yenmez. Onun için bereketin simgesi olamaz. Türkiye'deki büyük ve lezzetli nardan çok farklıdır. Büyük ihtimalle *Kishimojin*'in elinde tuttuğu nar, Orta Asya'daki büyük nardan esinlemiş. Herneyse, *Kishimojin*'in kökeninde tanrıça Tike de vardır.

Yukarıda belirttiklerim dışında, Yunan katlama sandalyeleri de Japonya'ya kadar ulaşmıştır. Zamanı aştığımız için konuşmamı burada bitiriyorum. Benim bugün açtığım şekilde, Klasik ya da günümüz Japon geleneksel kültürünün içinde sadece Yunan değil, aynı zamanda eski Türkiye'nin Yunan kültürünü köken alan bir çok öğe olduğunu yeniden fark edebilmeniz beni mutlu edecektir. Sabırla dinlediğiniz için, teşekkür ederim.

Otani Kozui ve Türkiye Cumhuriyeti'ne Yapılan İlk Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı: Gazi Çiftliği ve Bursa Dokuma Fabrikası

Dr. Erdal Küçükyalçın (Boğaziçi Üniversitesi)

Merhaba. Japonca olarak yapacağım bugünkü konuşmam Otani Kozui ve "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik İlk Doğrudan Yabancı Yatırım" başlığını taşıyor. Sizlere Türk Japon ilişkileri tarihinde tamamen unutulmuş bir kişilik olan Otani Kozui'nin 1927 yılında Ankara Gazi Çiftliğine ve 1929'da ise Bursa Türk-Japon Tekstil Fabrikası'na yapmış olduğu yatırımlardan bahsedeceğim. Maalesef onu sadece Türkler değil, Japonlar da unutmuş görünüyorlar. Halbuki iki ülke ilişkilerinin temellerinin atılmasında önemli katkıları olan böyle bir kişiyi unutma lüksümüzün olmaması gerekir.

Öncelikle dilerseniz onu biraz tanıyalım. Otani Kozui 1876'da doğmuş ve 1948 yılına kadar yaşamıştır. Japonya'da büyük dönüşümlerin meydana geldiği Meiji, Taisho ve Showa dönemlerini görmüş, hatta birçok alanda o dönüşümlerde bizzat rol oynamıştır. Otani Kozui aslında merkezi Kyoto'daki "Nishi Honganji" yani Batı Honganji Tapınağı olan Japonya'nın en büyük Budist kurumunun 22. Başrahibi ve lideriydi. 1903-1914 yılları arasında bu görevi yürüten Kozui daha sonra istifa ederek makamını bırakmış ve Şanghay'a yerleşerek Çin'de yaşamaya başlamıştır. Verdiği bu ani kararla din adamı kimliğini, asalet ünvanlarını ve ekonomik açıdan rahat bir hayatı ardında bırakarak özgürlüğü seçmişti. Artık küllerinden doğan bir anka kuşu gibi sıfırdan başladığı bu yeni hayatında dünyevi işlerle meşgul olacak ve bir düşünce adamı, kamuoyu önderi, bir sanayici veya bir ziraatçı olarak anılacaktı. Hatta sonradan başbakanlık koltuğu önerilmesine rağmen reddedecek kadar yeniden zirveye yükselmeyi başaracaktı. Aslına bakarsanız, farklı alanlarda faaliyet göstermiş ve ürünler vermiş çok yönlü bir kişilik olması

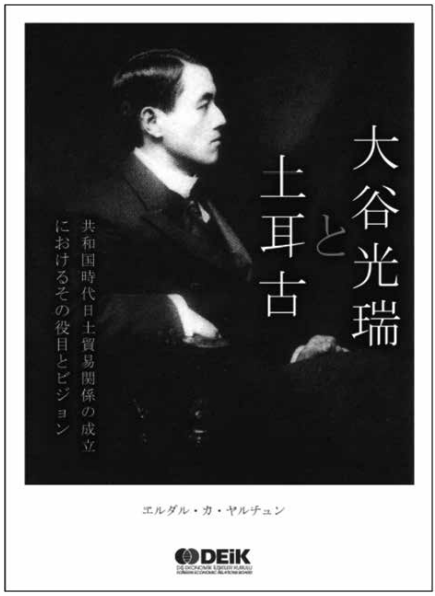

Res. 1 - Otani Kozui ve Türkiye (2010)

nedeniyle Kozui'yi takip etmek de, tarif etmek de oldukça zordur.

Peki, yaşadığı dönemde Japonya'nın önde gelen kamuoyu önderlerinden biri olan Kozui Türkiye'ye neden ilgi duymuştu? Bu konuya 2010 yılında Japonya'da çıkan "Otani Kozui ve Asya" adlı kitaba yazdığım "Otani Kozui ve Türkiye" başlıklı makalemde değinmiştim. Ardından 2010 yılında, Türkiye'de Japon Yılı etkinlikleri çerçevesinde, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nde düzenlediğimiz "Hilal ve Güneş - İstanbul'da 3 Japon" sergisinde ve DEİK'ten Türkçe ve Japonca olarak çıkan "Otani Kozui ve Türkiye - Cumhuriyet Dönemi Türk-Japon Ticari İlişkilerinin Kurulmasında Bir Vizyonerin Rolü" adlı kitabımda da bu konuyu detaylarıyla ele almaya çalıştım (*Res.01*). Ancak tarihi hakikatleri içeren bu çalışmaların varlığına rağmen geçtiğimiz aylarda Tokyo'da Japonya Dışişleri Bakanlığı arşivlerinde iki ülke ilişkileri tarihini konu alan bir sergiyi gezdiğimde, maalesef hala Otani Kozui'den hiç bahsedilmediğini gördüm. Doğrusu bu da bana, tüm gayretlere rağmen henüz onun ve rolünün yeterince anlaşılamadığını gösteriyor.

Peki, Otani Kozui'yi bu kadar özel kılan neydi? Bunu anlamak için dilerseniz aile ilişkilerine biraz yakından bakalım. Öncelikle eşi Kazuko Hanım, yani evlenmeden önceki soyadıyla Kazuko Kujo'nun, imparatorluk hanedanının geleneksel olarak evlilik yapabileceği Fujiwara sülalesine bağlı "Beş Dünür Hanesi"nden ilki olan Kujo ailesinden olduğunu bilmemiz gerekiyor. Bu gerçeği bilirsek Kazuko'nun kızkardeşi Sadako'nun da İmparator Taisho ile evlendiğini ve "Teimei Kougou" adıyla imparatoriçe olduğunu anlayabiliriz. Üstelik Sadako imparator Showa'nın da annesi sıfatıyla 1951'deki vefatına kadar Japonya'nın en önemli figürlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla Kont ünvanı taşıyan

Res. 2 -Türkiye'ye gelen ilk Japon: Shimaji Mokurai (Fukuchi Genichiro ile birlikte)

Otani Kozui'nin eşi vasıtasıyla hanedanla akrabalık bağlarıyla bağlı olduğunu görüyoruz ki, sırf bu bile onu Japon toplumu içerisinde müstesna bir konuma getirmeye yeterlidir.

Öte yandan gazeteci Fukuchi Genichiro ile birlikte Iwakura misyonundan kısa bir süre ayrılarak Türkiye'ye gelen ilk Japon olan Shimaji Mokurai da Kozui'nin liderliğini üstlendiği Nishihonganji Tapınağı'na bağlı rahiplerden biriydi (*Res.02*). 1873 yılında 10 gün kadar İstanbul'da kalarak çeşitli gözlemlerde bulunmuş olan Mokurai Kozui ile aynı çevrede yaşıyordu. Üstelik babası Koson ile yakın çalışan dönemin önemli rahiplerinden biriydi. Meiji Restorasyonunun ilk yıllarında, Budizm'in soruşturmaya uğradığı dönemde, "laiklik" yani din ve siyaset işlerinin birbirinden ayrılması sistemini Japonya'ya tanıtan da oydu. Öte yandan dönemin önde gelen gazeteci-yazarı olup Ninomiya şehrinde halen bir müzesi bulunan Tokutomi Soho'nun da, Sayın Esenbel hocamızın tanıttığı Yamada Souhen çay seremonisi ekolünün lideri olup İstanbul'da uzun süre yaşamış olanYamada Torajiro'nun da Otani Kozui ile yakın ilişkileri vardı (*Res.03).* Mesela Soho Rusya seyahatinin ardından Türkiye'ye gelmiş ve Yamada Torajiro'yla görüşmüştür. Kozui ise

Res. 3 - Tokuomi Soho (sol) ve Yamada Torajiro (Orta) Istanbul'da

Soho'ya "Sensei" yani hocam diyecek kadar yakındı. Yıllar içerisinde ona yolladığı çok sayıda mektup Soho Müzesi'nde görülebilir.

Otani Kozui'ye Japonya'da büyük ün kazandıran bir başka işi ise "Otani Araştırma Gezileri", yani Orta Asya'ya düzenlediği keşif gezileriydi.1902-1914 yılları arasında düzenlediği ve ilkine bizzat katıldığı üç büyük gezi ile İpek Yolu üzerindeki kültürel mirasın tanınmasına büyük katkıda bulunmuştur. Öte yandan aynı dönemde çok sayıda Batılı araştırmacı da benzeri geziler yapmaktaydı. Orta Asya'ya düzenlenen bu gezilerin ardında "Büyük Oyun" da denilen, Rusya ve İngiltere arasında yaşanan Avrasya bölgesine hakim olma yarışı bulunuyordu. 19.yüzyılın başlarından itibaren yükselişe geçen Rus imparatorluğunun Asya'nın kuzeyinden Sibirya'ya doğru yayılışı, güneyde Hindistan'da uzun süredir yerleşik koloni düzeni kurmuş olan İngiltere'yi rahatsız etmeye başlamıştı. Bu iki gücün arasında kalan Orta Asya ise bir tür *buffer zone* haline gelmişti. Dolayısıyla bu bölgeye hangi tarafın hakim olacağı her ikisi açısından da giderek daha kritik bir hale geliyordu. İşte bu nedenle bölgeyi yakından tanımak ve haritalarını çıkarmak üzere araştırma gezileri düzenliyorlardı. Daha sonra Almanlar, Fransızlar, İsveçliler de Orta Asya'ya kendi keşif gezilerini yapmaya başladılar. Kaşifler bölgeden çok sayıda tarihi malzeme ile dönüyorlar ve buldukları eserlerin büyük bir kısmının Budist kültüre ait olduğu görülüyordu. Tam da o sıralarda, 1900 yılında Londra'da bulunan Otani Kozui de keşif haberlerinin duyulması üzerine Japon Budizminin lider kuruluşu olan Nishihonganji Tapınağı'nın bir sonraki lideri sıfatıyla benzer bir keşif gezisine bizzat çıkması gerektiğine karar verdi. Bu, bir Asyalının yapacağı ilk gezi olacaktı. 1902 Ağustosunda Londra'dan hareketle St. Petersburg üzerinden Bakü'ye geçerek Kaşgar'a gitti ve oradan da Hindistan'a geçti (*Res.04*). Fotoğrafta Kozui'yi Kaşgar'daki İngiliz Başkonsolosuyla görüyorsunuz. Deve üstünde, kervanlar kurarak seyahat ediyorlar ve Dunhuang dahil, birçok sit alanından 8.yy'a tarihlenen bu Çince ve Uygurca Budist metinler gibi yazma eserler bularak Japonya'ya götürüyorlardı. Bu metinler Türklerin İslam öncesi dinleri konusunda büyük miktarda bilgi içermektedir. Macar asıllı bir İngiliz olan Aurel Stein'ın gezileri esnasında çizdiği haritalarda Orta Asya'daki Taklamakan, Yarkant, Aksu, Kuça, Karaşar, Turfan veya Dunhuang veya Mira,

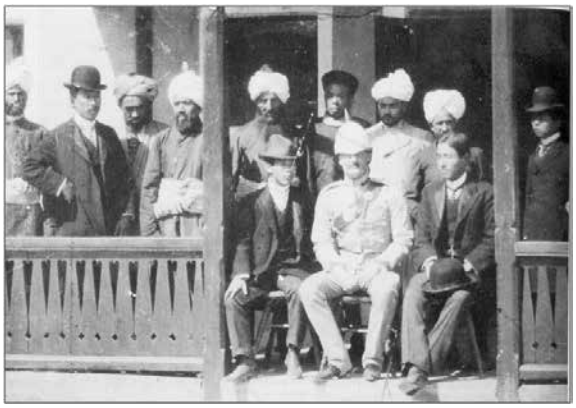

Res. 4 - Otani Kozui (1. Otani Araştırma gezisi sırasında Kaşgar'da, 1902) (Önde, sağda)

Niya, Domoko, Hotan, Mingbulak gibi birçok yerisminin Türkçe olduğu görülmektedir.

Bu gerçeği Kozui'nin öğrencisi ve Nishihonganji Tapınağı'nın rahiplerinden biri olan Tachibana Zuicho farketmişti. 2. ve 3. Otani Araştırma Gezilerinde görev alan Tachibana ,aynı zamanda Japonya'nın ilk Türkoloğudur. Kadim Uygur ve Göktürk dilleri dahil, Doğu Türkistan'ın çeşitli Türk lehçeleri hakkında incelemeler yapmış, Uygur Budist metinleri üzerinde çalışmıştır. Öte yandan Otani Kozui Orta Asya'dan getirilen sutra yazmaları ve diğer sanat eserlerini korumak ve incelenmesini sağlamak üzere 1907 yılında Kobe yakınlarındaki Ashiya'da "Nirakuso" adını verdiği bir eğitim kompleksi kurmuştur. Bu kompleks Kozui 1914'te yukarıda bahsedildiği gibi başrahiplik makamını bırakana kadar işlevini sürdürmüştür.

Japonya'dan ayrılarak Şanghay'da yaşamaya başladığı dönemde bambaşka bir Kozui görüyoruz. Artık tamamen seküler, ikinci bir hayata başlayan Kozui pasaportundaki meslek hanesine bile "din adamı" yahut "Budist rahip" değil "agriculture" yani "tarım" yazdırıyordu. O bir "tarımcı", yani Batıda "Fizyokrasi" Japonya'da ise "Nouhonshugi" olarak bilinen "Tarım yoluyla kalkınma" düşüncesine inanan biriydi. Meslek hanesine "tarım" yazdırmasının sebebi budur. 1915 yılında Singapur'da "Yükselen Güneş Kauçuk Şirketi"ni ve 1917'de ise Hollanda hakimiyetindeki Java Adası'nda "Endonezya Ziraat Şirketi"ni kurarak geniş çaplı çiftlikler, plantasyonlar işletmiştir. Ne ilginçtir ki, Güneydoğu Asya'da yaptığı bu yatırımlar sayesinde ziraat alanında çok derin bir bilgi birikimine sahip olan Otani Kozui'nin ilgisi 1924 yılından itibaren daha yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelmiştir. . Bu ilgi Türkiye Cumhuriyeti'nin 29 Ekim 1923'te ilanından hemen sonraya rast-

海外投資に就て
大谷光瑞講演

Res. 5 -Otani Kozui konferansı (Kokumin gazetesi, 4-20 Mart 1924 tarihinde yayınlanan yazı dizisi)

lar. İlk olarak 1924 yılı Şubat ayında Tokyo Teikoku Oteli'nde Japon iş adamlarına yaptığı bir konuşmada Türkiye'ye yatırım çağrısı yapmıştır (*Res.05*). Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu çağrının Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından takriben 3 ay sonra, yani İstiklal savaşının bitiminden hemen sonra yapılmış olmasıdır. Bu gerçek 1925 yılı Osaka Mainichi Gazetesi'nde yayınlanan bir haberde açıkça görülmektedir. Haberin başlığı "Japonya-Türkiye Dış Ticaret Derneği kuruldu." (*Res.06*). Bu dernek Türkiye ile Japonya arasındaki ilk dostluk kuruluşudur. Kurucuları arasında Otani Kozui de vardı. Haberde ismi açık olarak görülüyor. Aynı gazetenin 1926 yılı 4 Şubat tarihli sayısında ise Otani Kozui Japon işadamlarına bu kez de "Siz satmayı düşünüyor olabilirsiniz oysa ben satın almaktan bahsediyorum. Bakın ben Türkiye'ye giderek ürünlerini satın alacağım" diyor. "Neden derseniz, eğer bir şey alacaksanız dostunuzdan almak en doğrusudur" diyor, yani iyi ilişkilerimizin, dostluk ilişkilerimizin olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne destek olalım demek istiyor. Bu tavrın öneminin altını çizmek istiyorum. Çünkü Kozui burada yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'inin kalkınma gayretine yardımcı olunması gerektiğini söylüyordu. Osaka Japonya-Türkiye Dış Ticaret Derneği'nin kurulduğu gün çekilen bir fotoğraf

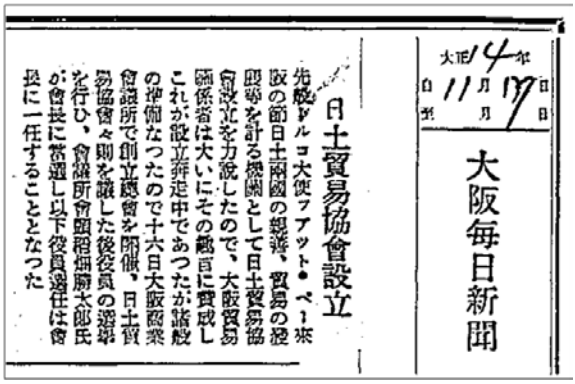
大阪毎日新聞
日土貿易協會設立

Res. 6 - "Japon-Türk Dış Ticaret Derneği kuruldu" (Osaka Mainichi Gazetesi, 17 Kasım 1925)

Kouzi'nin rolünü gözler önüne seren bir kanıt niteliğindedir. Fotoğrafta Osaka Ticaret Odası Başkanı Inahata Katsutarou, Türkiye geçici büyükelçisi Hulusi Fuad Bey ve Otani Kozui birlikte, önde otururken görülmektedir (*Res.07*). Aynı fotoğraf aynı yıl Haziran ayında Servet-i Fünun Gazetesi'nde de yayınlanmıştır. Osaka Asahi Shimbun'da çıkan başka bir haberde ise "Japonların dikkat etmesi gereken ülke: Tarımsal sanayi ile kalkınan Türkiye" dediğini görüyoruz (*Res.08*). Kozui bu makaleyi Türkiye ziyaretinin ardından Paris'ten yazmış ve Türkiye'ye yatırım yapılmasını istemiştir.

Res. 7 - Osaka Japon-Türk Dış Ticaret Derneği kuruluşu hatıra fotoğrafı (3 Mart 1926, Otani Kozui ön sıra, sağda)

Şimdi Japon Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulduğum çok enteresan bir belgeyi sizlerle paylaşmak istiyorum. 1927 yılı 28 Mart'ında yazılmış olan bu belgede, Otani Kozui'nin Türkiye'de bir yatırım yaptığı açıkça görülmektedir. Dönemin tarım bakanıyla görüşüp yatırım yapmak istediğini söylemiş, Atatürk'le tanıştırılarak o zamanki "Gazi Çiftliği" yani günümüzde "Atatürk Orman Çiftliği" adı verilen bölgede yatırım yapmıştır. Rapordan Atatürk'e ait 1500 hektarlık alanın 100 hektarının ona ayrıldığını ve Ankara'da bu iş için bir firma ku-

Res. 8 - Otani Kozui, ""Japonlar'ın İlgi Göstermesi Gereken Türkiye'nin Tarım ve Sanayi Sektörleri" , (Osaka Asahi Gazetesi, 20 Temmuz 1926)

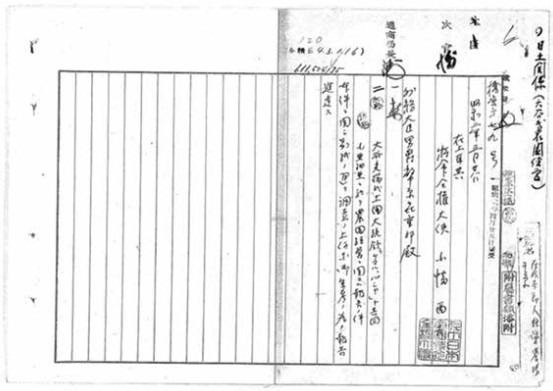

Res. 9 - Japonya Geçici Büyükelçisi Obata Yukichi'nin Otani Kozui'nin Ankara Gazi Çiftliğine yatırımına ilişkin raporu (Japonya Dışişleri Bakanlığı belgesi, 28 Mart 1927)

rup Japon gençlerini oraya gönderdiğini anlıyoruz. Yani 1927 yılından itibaren Kozui'nin görevlendirdiği bazı Japon gençlerinin Türkiye'nin ekonomik kalkınması için çalıştıklarını görüyoruz (*Res.09*). Raporda büyükelçi Obata Yukichi'nin, bu beklenmedik olay üzerine Tokyo'ya gönderdiği bilgiler bulunmaktadır. "Otani Kozui'nin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kemal Paşa ile tarım yatırımı yapması kesinleşti" diyor, yani tarıma dayalı kalkınmaya önem veren Mustafa Kemal Atatürk ile Otani Kozui bir araya gelerek bir güç birliği oluşturmuşlardı. Bu amaçla 20 Nisan 1927 tarihinde "Ankara Sanayi-i Ziraiye Limited Şirketi" adlı bir şirket kuruldu. Şirket kuruluşunda Türk tarafını Celal Bayar, Japon tarafını ise Uemura Tatsumi temsil etmişlerdir. Bu firma Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelik ilk doğrudan yabancı sermaye yatırımıdır ve bir Japon tarafından yapılmıştır. Kozui aynı dönemde yazdığı "Yüksek Kaliteli Türk Pamuğu" ve"Tarımla Kurulan Ülke: Türkiye" gibi başlıklar altında gazete yazılarıyla Türkiye'yi tanıtmaya devam ediyordu (*Res.10*).

Res. 10 - Otani Kozui, " Tarımla Kurulan Ulke: Türkiye – Japonlar için gelecek vaadediyor"

O sıralarda sekiz Japon genci de Ankara'da Gazi Çiftliğinde çalışmaya başlamışlardı bile. Bu gençlerin Ankara'dan yolladığı mektuplar o günlerde Şan-

ghay'da çıkan "Daijo" adlı bir dergide yayınlanmıştır. "Türkiye gezisi", "Türkiye Mektupları", "Çiftlik Hayatımızdan Ayrıntılar", "Ankara'ya Gidiş", "Ahi Mesud'un Türküsü", "Angora'da Tarla İşleri" , "Ankara'da Gördüğüm Kıraç Toprakta Tarım Yöntemleri" başlıklı bu mektupları ve tarafımdan yapılan tercümelerini "Otani Kozui ve Türkiye" adlı kitabımda görebilirsiniz. Mektuplardan birinde çalıştıkları araziden görünen Ankara manzarasının 10 Ekim 1927 tarihli bir resmi de bulunuyor (*Res.11*).

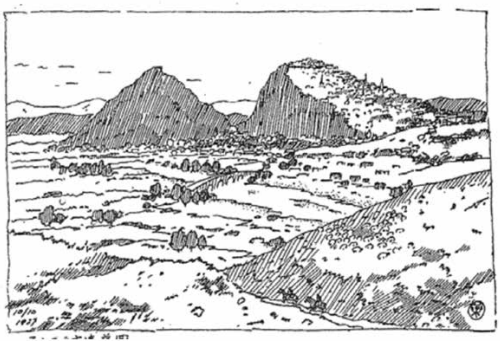

Res. 11 - Ankara Gazi Çiftliğinden civarından görünen şehir manzarası (10 Ekim 1927)

Sonraki günlerde Kozui faaliyetlerine hız kesmeden devam etmiş ve Bursa'da şehrin önde gelen işadamlarından Memduh Gökçen ile bir ipek dokuma fabrikası kurmuştur (*Res.12*). 1929 Ağustosunda açılan bu fabrikada günlük 200 metrelik bir kapasiteyle ipek kumaş üretimi yapılıyordu. Fabrikada Japonlar da görev yapıyorlardı.

Öte yandan Kozui'nin kurulmasına öncülük ettiği "Osaka Japonya-Türkiye Dış Ticaret Derneği"nin çabalarıyla aynı yıl İstanbul Karaköy semtinde bir Japon malları mağazası (*Nihon Shouhinkan*) açılmıştır. Yine 1929'da Ertuğrul Fırkateyni faciası anısına dikilen anıt taşı üzerindeki "Kozui Kitabesi"nin yazarı da Otani Kozui idi (*Res.13*). Bu kitabenin tarafımdan yapılan tercümesi 2010 yılında düzenlenen Ertuğrul

Res. 12 - Otani Kozui'nin Bursa'daki Türk-Japon İpek Dokuma Fabrikası'da ortağı Memduh Gökçen ve genç Japonlar (1929 civarı)

Res. 13 - Otani Kozui, "Kozui Kitabesi" (Kuşimoto Ertuğrul Anıtı)

Sempozyumunda sunduğum makalede görülebilir.

Son olarak, Otani Kozui'nin, "Asya'nın Yükselişi Planı" adıyla 1939'da yayınladığı 10 ciltlik eserinden bahsetmek istiyorum. Bu önemli eserinde Kozui, Tokyo ile İstanbul'u birleştiren bir demiryolu hattı kurulması düşüncesini, yani bir "Demir İpekyolu" fikrini ortaya atmıştır. Şimdilerde Çin'in, Rusya'nın veya diğer Batılı ülkelerin bu tür planlardan bahsettiğini duyuyoruz ama Kozui'nin daha 1939 yılında bölgeyi coğrafi, ekonomik hatta meteorolojik açılardan tüm detaylarıyla inceledikten sonra, bölge ülkelerinin ekonomik gelişimlerini hızlandırıcı önerilerini de dahil ederek bu tarz bir planı meydana getirdiği görülmektedir. Planda kurulacak istasyonların yerleri dahi belirlenmişti ve hat Orta Asya üzerinden Hicaz ve Bağdad demiryollarına entegre bir şekilde bağlanıyordu (*Res.14*).

Uzun lafın kısası, Otani Kozui'nin Türk-Japon ilişkileri tarihi açısından hatırlanmayı hakeden en önemli figürlerden birisi olduğu açıktır. O ve onun gibi, iki ülke dostluğunun geliştirilmesi için çaba gösterenler üzerine yapılan araştırma ve çalışmaların artarak devam etmesini diliyor, beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

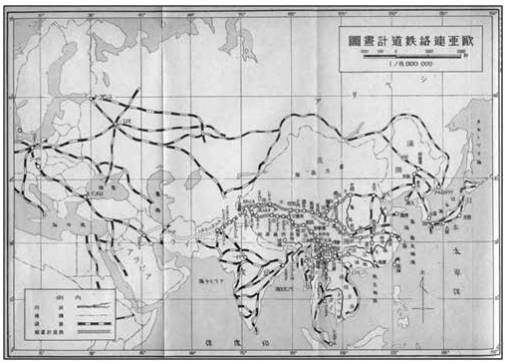

Res. 14 - Otani Kozui, "Asya'nın Yükselişi Projesi"nden Tokyo'yu İstanbul'a Bağlayan Demiryolu Hattı

Türkçe'nin Çeşitliliği

Prof. Dr. Nurettin Demir (Hacettepe Üniversitesi)

Dil denince öncelikle yazılı standart akla geldiğinden, herkesçe aynı biçimde kullanılması gereken, değişmez bir dilin mevcut olduğu, standart dışı konuşanların dili bilmediği, yanlış kullandığı, bozduğu hatta kirlettiği görüşü oldukça yaygındır. Oysa doğal dillerde tek biçimlilik diye bir şey söz konusu değildir. Aksine doğal dillerde alışılmış olan çeşitliliktir. Her doğal dil farklı nedenlerle ortaya çıkmış bir varyantlar yığınından oluşur. Dilin adıyla, örnek olarak *Türkçe* ile bu varyantların tamamı gösterilir. Türkçe, ayrıca dil uzmanları tarafından iki farklı anlamda kullanılır: 1) Geniş anlamıyla Türk dilleri ailesinin üyesi olan dillerin tümü, Türk dili ailesi, 2) dar anlamıyla Türkiye'de konuşulan dil ve bunun çatısı altında yer alan, Balkan ve Avrupa Birliği, KKTC gibi ülkelerde konuşulan varyantlar.

Dillerdeki çeşitliliğin farklı nedenleri vardır. Dil araştırmalarında tarihsel, yerel, sosyal ve işlevsel nedenlerle ortaya çıkan çeşitlilik diğerlerine göre daha fazla ilgi çeker, ama diğer çeşitlenmeler de çok önemli araştırma konularıdır.

Dillerin tarih içinde dallanması, var olan dillerden yeni dillerin ortaya çıkması dilcilerin çokça ele aldığı bir konudur. Örneğin günümüzde standart biçimi olan ve olmayan pek çok Türk dili vardır. Bunlar, Çin'in içlerinden Batı Avrupa'ya, Kuzey Buz Denizi'nden İran Körfezine uzanan çok geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Farklı tarihlerde ana kitleden ayrılan bu dillerin hepsine eski bir dilin, ilk Türkçenin kaynaklık ettiği düşünülmektedir. İlk Türkçenin ise daha eski tarihlerde Moğolca, Mançu-Tunguzca, hatta bazı bilim adamlarına göre Korece ve Japoncayla

akraba olabileceğini ileri süren araştırmalar vardır. Türkçenin Japonca ile akrabalığını veya bunun zıddını öne sürenlerin üzerinde düşünülmesi gereken gerekçeleri vardır. Ancak tarihte geriye doğru gidildikçe dil verisi bulmak zorlaşmaktadır. Kullanılan veriler günümüzde konuşulan dillerden, varsa eski tarihlerden kalma metinlerden, başka dillerden geçtiği düşünülen sözcüklerden oluşmaktadır. Bu yüzden Türkçe ile adı geçen diğer dillerin akrabalığını, örnek olarak Türkçe ve Türkmence arasında olduğu gibi, tartışmaya yer bırakmayacak ölçütlerle kanıtlamak güçtür.

Tarihsel dönemlerdeki kanıtlanması zor durumlar bir tarafa, günümüzde, yaşayan dillerde de pek çok çeşitlenme vardır. Türk dil ve lehçeleri, genel Türk dilinden ne zaman koptukları, tarihi yazı dilleri Çağatayca ve Osmanlıcanın devamı olup olmamaları gibi nedenlerle birbirleriyle değişen oranda yakınlığa sahiptirler. Aralarındaki karşılıklı anlaşılırlık oranı aynı değildir, bazıları arasında oldukça yüksek karşılıklı anlaşılırlık varken, bazıları arasında hiç anlaşılırlık yoktur. Bu durumun, burada üzerinde durulmayacak gerekçeleri vardır.

Buradaki konumuzun çerçevesinde kalarak bilinen tarihlerde dilin nasıl değiştiğini, çok kısa örneklerle göstermek istiyorum. Türkçenin bilinen en eski metinlerinden olan ve 21 Ağustos 732 tarihinde dikilen Kül Tigin Yazıtının Doğu yüzü şu sözlerle başlar:

Üze kök teñri asra yagız yer kılıntukda ekin ara kişi ogli kılınmış.

"Üstte mavi gök (yüzü) altta (da) yağız yer yaratıldığında, ikisinin arasında insan oğlu yaratılmış" (Tekin 2006: 24-25).

Bu kısa örneğe baktığımızda, uzman olmayan biri bile bunun Türkçe olduğunu anlayabilir, ancak sözlerden ne kast edildiğini anlayamaz. Örneğe dikkat edilirse seslerin, eklerin, sözlerin değişmiş olduğu görülür. Verilen cümlenin günümüzde konuşulan Türk dillerinde nasıl olabileceği sorusunu soracak olursak, her birinin kendine göre gelişmeler gösterdiğini belirleyebiliriz, ama bunun ayrıntılarına girmek bu yazının amacı için gereksizdir. Ancak yine de Türkçenin geri kalanından daha önce ayrılan kolları olduğuna da burada işaret etmekte yarar vardır.

Tarihin ve coğrafyanın dilde çeşitlenmeyi nasıl etkilediğini göstermek için daha sonraki dönemlerden iki örnek vermek istiyorum. Türkçenin ilk dava dilekçesi olarak bilinen ve Talat Tekin'in 14. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığını düşündüğü bir metinde şu cümleler geçer:

Mini "Alyuk sen" tip inç kılmadın turur. Men küçüm yitmişinçe iş *küç* kılıp tapınıp yazmışım yok. *Begim me manga yavız yaman kılınmışı yok.*

"Bana 'Sen almışsın' diye rahat huzur vermiyor. Ben gücümün yettiği kadar çalışıyor, hizmette kusur etmiyorum. Efendimin de bana kötü muamele ettiği yok." (Tekin 2013)

Coğrafyayı biraz yakınlaştırıp Anadolu'da üretilmiş iki metne bakalım:

Nûh eyitdi yâ rabbi gemi ne-durur tañrı eyitdi agaçdan evdür kim su üstinde *yörür.* (KE)

"Nuh sordu: Ya Rabbi, gemi nedir? Tanrı söyledi: Ağaçtan evdir ki su üstünde yürür = Su üstünde yürüyen ağaçtan evdir."

Ölen adam dirilmez çıhan *can girü gelmez /.../ Eski panbuk biz olmaz, karı düşmen dost olmaz.* (DK: 73-74).

"Ölen insan dirilmez, çıkan can geri gelmez /…/ Eski pamuk bez olmaz, eski düşman dost olmaz".

Anadolu'da üretilen metinlere baktığımız zaman da Türkçenin bugünkünden başka bir Türkçe olduğunu, sözcüklerdeki seslerin, eklerin, sözlerin sırasının, kelimelerin anlamlarının zaman içinde değiştiğini görüyoruz.

Zaman geçtikçe dillerin değiştiği gerçeği evrensel bir dilbilim kuralıdır. Bunu görmek için mutlaka eski metinlere gitmemiz gerekmez, kendi yaşadığımız dönemde de bunu gözleyebiliriz. Durumu örneklendirmek gerekirse, bundan yirmi yıl kadar önce *yapıyosun, olucak* gibi söyleyişler standart Türkçede kabul görmezdi, ancak bugün bu söyleyişler standart sayılmaktadır.

Tarihi dönemle ilgili bu konuları tamamen geçmeden önce bir hususa işaret etmekte yarar vardır: Bugünkü bağımsız dillerin, tarihte geriye

doğru gidildiği zaman kaynak dillerden, onların da daha eski tarihlerde daha başka dillerden ayrılmış olması gerekir. Ancak bunları dil verileriyle kanıtlamak, yazının bilinen tarihi nedeniyle güçtür. Bilim adamları, dillerin nasıl ortaya çıkmış olabileceği sorusunu günümüzde de sormaya devam etmektedirler. Bu soruya dilbilim yanında başka bilim dalları da yanıt aramaktadır.

Tamamen Türkiye'de konuşulana odaklanmadan önce geniş anlamıyla Türkçenin günümüzde yaşayan kollarından da kısaca örnekler vermek, konunun anlaşılması için yararlı olacaktır. Çeşitlenmelerin nasıl olabileceğini göstermek için Çuvaşça, Yakutça gibi uzman olmayanlarca anlaşılması imkansız olan Türk dillerine değil de daha yakın, kardeşlikleri daha belirgin dillerden örneklere başvurmak, panelin amacı açısından uygun olacaktır. Bunun için sadece Güney Azerbaycan'ın değil Türkçenin de en büyük şiirlerinden biri olan *Heyder Baba*'nın ilk kıtasından yararlanmak istiyorum:

Hėyder Baba, ildırımlar şahanda*,*

Sėller, sular şakkıldayıb *ahanda,*

Gızlar ona sef bağlayub bahanda,

Selâm olsun şövketüze*,* ėlüze*,*

Menim de bir adım gelsün dilüze.

Dikkat edilirse bu metinde, epeyce tanıdık sözcük vardır. Ne denilmek istendiği de, Türkçe bilen biri için iyi kötü anlaşılır durumdadır. Erzurum, Ardahan, Kars gibi Doğu illerinde yaşayan bir Türk vatandaşı büyük bir ihtimalle bu metni Türkiye'nin batısında yaşayan birine göre çok daha iyi anlayacaktır. Çünkü buralarda konuşulan Türkçe, Azerbaycan Türkçesine İstanbul merkezli standart Türkçeden daha yakındır. Ancak birbirine çok yakın görünen bu iki Türk dili arasında, anlaşıldığı düşünülen durumlarda bile uzman olmayan birini zorlayacak farklılıklar bulunur:

Az. *bekar* = Tü. işsiz

Az. *subay* = Tü. bekar

Az. *s*ümük = Tü. kemik

Türkçede çeşitlenmeyi göstermek için dar anlamıyla Türkçeye, yani Türkiye'de konuşulan Türkçeye bakalım. Her şeyden önce bütün doğal diller gibi Türkiye Türkçesi içinde de zengin bir yerel çeşitlenme görülür. Örnek olarak *Geliyorum* gibi basit, tek kelimelik bir cümlenin söylenişinde, hepsi aynı anlama gelen, taşıdığı anlam değeri bakımından hiçbir eksiklik veya fazlalık olmayan şaşırtıcı bir söyleyiş zenginliği vardır: *geliyorum, geliyorun, geliyom, geliyon, geliyoruyun, geliyorurun, geliyoruyun, geleyoruyun, geleyorurun, geliyom, geleyörüyün, geliyörün, geliyem, geliym, gelirem, geleyrım, geleyrum, geliyam, gelibbatırın, gelipyatırın, gelipbarın, celeyrum* vs. Özellikle şimdiki zaman eki çeşitlenme açısından çok çarpıcı bir örnektir, çünkü yeni ortaya çıkan bir ektir ve örneklerde de görüldüğü gibi bazı ağızlarda hala alışılmış değildir. Ama bu zenginlik Türkiye geneline özgü değildir, daha küçük yerleşim bölgelerinde de benzer bir zenginlik görülür. Örnek olarak Rize ağzıyla ilgili çalışmada, şimdiki zamanın birinci tekil kişi için 21, ikinci tekil kişi için 17, üçüncü tekil kişi için 34 farklı biçimi belirlenmiştir (Günay 1977: 235-17).

Bu yerel çeşitlenmeler yanında, başta da söylendiği üzere sosyal nedenlere bağlı çeşitlenmelerden söz etmek gerekir, bu nedenle konuşmamın son kısmında sosyal nedenlere dayalı çeşitlenmeyi yine kolay anlaşılabilir örneklerle göstermeye çalışacağım.

Örneğin *günaydın, iyi günler, hayırlı sabahlar, selam, merhaba, selamün aleyküm* gibi hepsi selamlaşmayla ilgili sözler, aynı zamanda kullananların eğitim düzeyleri, statüleri, yaşları, cinsiyetleri, konuşulan ortam gibi sosyal durum hakkında da çok önemli ipuçları taşırlar. Aynı şekilde *beyefendi, abi, amca, dayı* gibi hitap biçimlerinin kullanımı da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Aramızda Japon katılımcılarımız da olduğu için çok ilgi çekici bir örnekle konuşmamı bitirmek istiyorum: *efendi*. Bu sözcüğün anlamı bildiğiniz gibi çok olumludur. İstanbul efendisi, çok efendi biri, *efendi oğlum* denildiğinde çok olumlu bir anlam taşır. Ancak *Ahmet efendi* gibi bir hitap biçimi, saygınlığı düşük işleri yapanlar için kullanılabilir, üst makam sahiplerine, amir pozisyondakilere *efendi* diye hitap edilmez.

Standart, değişmez, tek doğru biçimler ancak yazımda (imla) mümkündür. Yazılı dilde ise metin türüne göre çeşitlenmeler görülür. Özellikle sözlüklerin, gramer kitaplarının hazırlanmasına kaynaklık eden edebi ürünlerde dilin çok farklı biçimleriyle karşılaşmak mümkündür. Yazarlar, dildeki bu çeşitlilikten zaman zaman çok yaratıcı bir biçimde istifade ederler. Konuyu pek çok eserden hareketle göstermek mümkündür. Söylenenleri önemli öykü ve tiyatro yazarlarından Haldun Taner'in bir hikayesinden örneklendirmek mümkündür. Haldun Taner bu öyküsünü önce sol sütundaki dille yazmış, daha sonra aynı metni sağdaki biçimle değiştirmiştir. Birinci metinde gerçeğe daha yakın bir dl kullanımı vardır. İkinci metnimizde ise bu doğal dil kullanımının göz ardı edilmesiyle mizah ortaya çıkmıştır:

• 'Al götür şu yumurcağı bekçi emcesi' dedi, 'gene bana gahır veriy, uyumiy'. • 'Alacan değel mi? Ha alacan? • 'Alacam' dedi Bekçi, 'susmazsa garagola götürecem. • 'Get Zülfikâr emcesi get' dedi. 'Get de sen ırsızları gatilleri götür garagola. Ben Paşa oğlumu virmem sağa.'	'**Alın** götür**ün** şu yaramazı Bekçi Bey **amcası**' dedi, '**Yine** beni **üzüyor**, uyu**muyor**'. 'Alaca**ksınız** değ**il** mi? **Söyleyin kuzum,** alaca**ğım deyin**.' 'Almayacağım' dedi **şefkatli** Bekçi, 'Ama susmazsa **onu çocuk parkına bırakmayacağım.'** 'Gidiniz Zülfikâr **bey a**m**cası**, **gidiniz**' dedi. '**Gidiniz** de **siz kaka bebekleri yaramaz bebekleri alınız.** Ben Paşa-oğlumu vermem, size. **Biz mamamızı yedik, et suzumuzu içtik, şimdi cici, cici e-e yapacağız.**'

Kaynaklar

DK: = Ergin, Muharrem (2004). *Kitab-ı Dede Korkut* I. Ankara: TDK.

Günay, Turgut (1977): Rize İli Ağızları. Ankara: TDK.

KE= Yılmaz, Emine, Nurettin Demir, Murat Küçük (2013). *Kısas-ı Enbiya.* Ankara: TDK.

Taner, Haldun (2005). *Bütün Hikayerleri -2. Şişhane'ye Yağmur Yağıyordu, Ayışığında Çalışkur.* Ankara: Bilgi.

Tekin, Talat (2006). *Orhon Yazıtları.* Ankara: TDK.

Tekin, Talat (2013). "Türkçe En Eski Dava Dilekçesi". *Makaleler 2. Tarihi Türk Yazı Dilleri.* Ankara. TDK. 295-303.

Türkçe ve Japonca: Ortaklıkların İçindeki Farklar

Prof. Tooru Hayasi (Tokyo Üniversitesi)

Saygıdeğer misafirler, önce burada sizin gibi kıymetli insanlar önünde konuşma fırsatım olduğu için çok büyük mutluluk duyduğumu ifade etmek istiyorum. Efendim, şimdi artık kahve molası zamanı geldi, gerçekten ihtiyacı olan arkadaşlarımızı görüyoruz. Yani çok değil, ama biraz. Kusura bakmayın, benim konuşmam bittikten sonra kahve molası başlayacak gibime geliyor. Efendim, ben bazı terimlerin Japoncasını bilmiyorum, Türkçe konuşmak, benim için biraz daha rahat olduğu için Türkçe konuşacağım. Ama tabii çok hata yapacağım. Hata yaptığımda biraz gülümseyip bağışlamanızı ümit ediyorum. Evet, hemen başlamak istiyorum, "Türkçe ve Japonca: Ortaklıkların İçindeki Farklar" diye bir başlık koydum. Evet, şuna basıyorum, değil mi?

1 Türkçe ve Japonca cümleleri

Ben dün Ankara'ya geldim.

Wataşi	*wa*	*kinoo*	*Ankara-ni*	*ki-ta.*
ben	(ise)	dün	Ankara-ya	gel-di

- Kelime sırası aynı.
- Her iki dilde ekler kelimeden sonra gelir.

Evet. Önce Türkçe ve Japonca cümlelere bakalım. "Ben dün Ankara'ya geldim." Hakikaten ben dün Ankara'ya geldim. Efendim, bunun Japoncası "Wataşi wa kinoo Ankarani kita." Evet. Kelimesi kelimesine tercüme edersek; "Wataşi" "ben", "wa" bu biraz zor ama "ise", "kinoo" "dün", "Ankara-ni" "Ankara'ya", "kita " "geldi", yani hemen belli oluyor ki kelime sırası tamamen aynı ve her iki dilde ekler kelimeden sonra geliyor, yani "Ankara ni" demek "Ankara'ya" yani Ankara sözcüğünden sonra ek "-ni" geliyor. Paralellik belli.

2 Türkçe ve Japonca kelimeleri

yaz-dır-ıl-ma-dı
kak-ase-rare-nakat-ta

- *-dır*ve *-ase*: ettirgen eki
- *-ıl*ve *-rare*: edilgen eki
- *-ma*ve *-nakat*: olumsuz eki
- *-dı*ve *-ta*: geçmiş zaman eki

Efendim, kelimelere de bakalım. Şimdi bir fiil şekli, "Yazdırılmadı". Bir kelime. Bunun Japoncası "kakaserarenakatta", evet "-dır" ve "-ase" ikisi de ettirgen eki, "-ıl" ve "-rare" edilgen eki, "-ma" ve "-nakat" olumsuzluk eki ve son olarak "-dı" ve "-ta" geçmiş zaman eki. Yani, tamamen aynı sıra. Sadece cümle içerisinde değil, kelime içerisinde de aynı manayı taşıyan unsurlar aynı sırayla sıralanıyor, hem Türkçede, hem Japoncada. Evet. İki dil arasındaki benzerliği çok çok açık bir şekilde görüyoruz burada.

3 Bir kelime ne kadar bilgi taşıyabilir?

- Japonca

  Anata wa watasi-tati-ga Tyekosurobakiya-zin-ka (suru koto-ga) dekinakat-ta uti-no hitori desu.

  (8 veya 10 kelime ile)
- Türkçe

  Çekoslavakyalılaştıramadıklarımızdan-sınız.

  (1 veya 2 kelime ile)

Evet, biraz başka konuya geçelim. Bir kelime ne kadar bilgi taşıyabilir, yani bir kelimenin içine ne kadar bilgi sığdırabilirsiniz? Önce Japoncaya bakalım. "Anata wa wataşitaçi ga Çekosurobakiyacinka suru koto ga dekinakatta uçi no hitori desu." Efendim manasını söylemeyeyim. Hemen göreceksiniz. Bir cümle, bir ifade. Bunun Türkçesine bakalım. Ah pardon, bunun içinde Japoncada kaç kelime var. Yani, bazen kelime mi ek mi onu kestirmek biraz zor olabilir. Ama en az 8 tane kelime var veyahut parantez içine koyduğum "suru koto ga" kısmı olmasa da aynı manaya geldiği için, ah pardon tersini söyledim. Evet, "suru koto ga" varsa 10 tane, yoksa 8 tane, yani en az 8 tane kelime var, Japoncasında. Bunun Türkçesine bakarsak, "Çekoslavakyalılaştıramadık-larımızdan-sınız" işte, aynı manaya geliyor, bu iki ifade. Evet, sonundaki "-sınız"ı biraz düşünmek lazım, bu bir kelime mi, edat gibi bir şey mi, yoksa ek mi, yani bu tartışmalı ama nasıl olsa en fazla 2 kelime, yani Japoncada en az 8 kelimeyle ifade edilen bir anlam, Türkçede sadece 2 kelimeyle ifade edilebiliyor. İşte burada biraz iki dil arasındaki fark meydana gelmeye başlıyor. Efendim, neden Çekoslovakya, ben bilmiyorum. Yani bana sormayın, eskiden beri Çekoslovakya, yani Polonya değil, Yugoslavya değil nedense Çekoslovakya. Neyse.

4 Japoncada bir cümleden için Türkçeden çok kelime bulunur?

- Japoncada neden bir cümlede o kadar çok kelime bulunur?
- Çünkü Japoncada bir kelimenin taşıyabileceği bilgi miktarı Türkçe'ye göre sınırlı.

Anata wa watasi-tati-ga Tyekosurobakiya-zin-ka suru koto-ga dekinakatta uti-no hitori desu.
"Siz ise, biz Çekoslavakyalılaşma yapmak iş(i) edemeyen grup-tan bir-kişi durur."

Peki "Japoncada neden o kadar çok kelime lazım?" diye sorarsınız, belki Japoncada bir kelimenin taşıyabileceği bilgi miktarı Türkçeye göre sınırlı olmasındandır. Örneğin, kelimeyi bir torba gibi düşünün, veyahut çanta gibi düşünün. Türkçe'nin çantası bayağı büyük, içine çok şey koyabiliyorsunuz ama Japoncanın çantası o kadar büyük değil, fazla bir şey sığdıramıyorsunuz. İşte "Anata wa wataşitaçi ga Çekosurobakiyacinka suru koto ga deki..." (okuması) bayağı zor, "suru koto ga deki nakatta uçi no hitori desu", bunu yine tercüme edecek olursak, "Siz ise biz Çekoslovakyalılaşma yapmak işini edemeyen (edemediğimiz) gruptan bir kişi durur(sunuz)", böyle oluyor. Yani Türkçede bir kelimeyle ifade edilen anlam, Japoncada ne kadar karışık birkaç tane kelime ile ifade ediliyor, onu gördünüz.

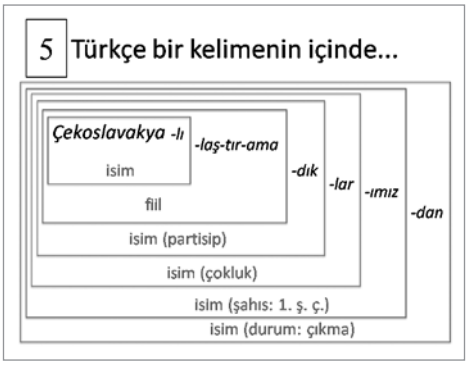

Evet, şimdi kelime yapısına bakalım. Türkçede "Çekoslavakyalı" bir isim oluyor, ve isimden fiil yapılıyor, burada "Çekoslavakyalılaş" bir fiil oluyor, ondan sonra "-tır,- ama" ekleniyor, ki bunların hepsi fiilden fiil yapma ekleri. Evet, ondan sonra "-dık" partisipi geliyor, bu sefer partisip bir nevi isimdir, yani fiil tekrar isme dönüyor. Evet isim olunca çoğul şekli olabiliyor, onun için "-lar" gelebiliyor, "-ımız"yla şahıs belirleniyor ve en son olarak "-dan" yani çıkma durumu eki gelebiliyor, yani (kelime yapısı) çok kapsamlı, yani Türkçenin çantası gerçekten büyük.

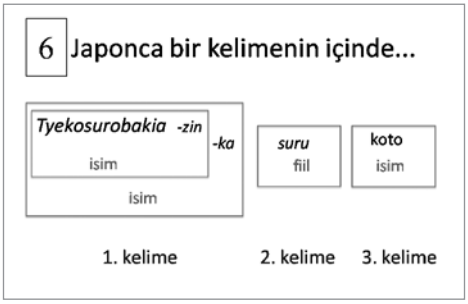

Japoncasına bakalım, “Çekosurobakiya”, yani “-ve/-be” değişikliği var ama hemen hemen aynı, “-cin”e gelince, bu kelime mi, ek mi biraz tartışmalı ama ek diyelim. “Çekosurobakiyacin” yani “Çekoslovakyalı” isim oluyor. Ondan sonra “-ka” (anlamı “-laşma” gibi bir şey) eklenip, yine isim oluyor. Bundan sonra Türkçede olsa partisip eki gelebilirdi ama Japoncada buna partisip eki eklenemiyor. Yani, yerine “suru” geliyor. Bu, Türkçedeki “etmek/yapmak” gibi bir fiil, öyle müstakil fiilin gelmesi gerekiyor ve ondan sonra, ya pardon ben biraz yanlış söyledim, burada partisip fonksiyonu partisip eki tarafından değil, “-koto” kelimesi tarafından taşınır, ki “koto”nun manası da çok geniş. Ama aşağı yukarı “iş” veya “olay” veyahut “durum” manasına gelen bir kelime. İşte burada, bakıyorsunuz, 1. Kelime, 2. Kelime, 3. Kelime. Türkçedeki gibi bir kelime yetmiyor, yani Türkçedeki“Çekoslovakyalılaştıramadık” noktasına gelinceye kadar, üç kelimeyi kullanmak zorundalar Japonlar.

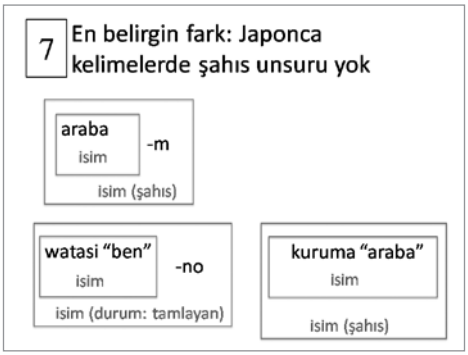

Evet, işte bu farkın en önemli kısımlarından bir tanesi, şahıs unsurunun Japonca kelimelerde ifade edilmemesi. Şimdi “araba” kelimesinden başlayalım, Türkçede “araba” bir isim. Buna “benim” anlamını katsanız rahatça “arabam” diyebilirsiniz, yani hala bir kelime, yani kelime ço-

ğalmıyor, sadece bir kelime içerisine şahıs unsurunu koyabiliyorsunuz. "Araba"nın Japoncası "kuruma", bir isim, bunu genişletmek istiyoruz, yapalım. Gayret ediyoruz, şahıs koymak istiyoruz ama başaramıyoruz. Peki, şahıs unsuru nasıl ifade edilecek? Ayrı bir, yeni bir kelime koymak gerekiyor. İşte Türkçedeki "benim" gibi, "wataşi" (ben) ondan sonra tamlayan eki "no" ekleniyor. "wataşi no" denmesi gerekiyor. Peki neden Türkçenin torbası o kadar büyük o kadar sağlam? Çantası diyelim, çantası neden o kadar sağlam? Yani parçalanmaz mı? Japonlara göre hayret bir şey, yani neden parçalanmıyor? İçindekiler taşmıyor? Evet, galiba bir birleştirme gücü var. Türkçenin kelimesinde bir birleştirme, çekim gücü de diyebiliriz yani, çok unsuru böyle ortaya çeken bir güç mevcut olabilir, bu güç nerden geliyor?

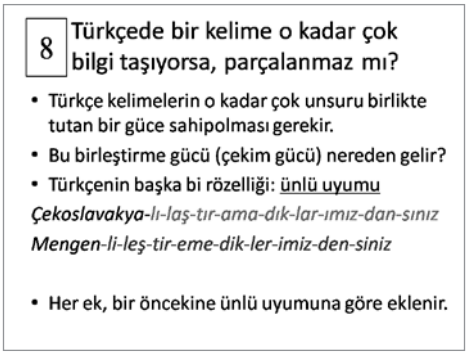

Evet, bildiğiniz ünlü uyumundan kaynaklanıyor diye, ben düşünüyorum. Çünkü, "Çekoslovakyalılaştıramadıkları-mızdansınız" ifadesinde bu kırmızı sırada sadece kalın ünlüler bulunuyor, şimdi "Çekoslavakya"yı "Mengen"e değiştirelim. "Neden Mengen?" diye sormayın, nedense aklıma o geldi. Mengenli aşçının yaptığı güzel yemekler falan hemen aklıma gelmiş olabilir. "Mengenlileştiremediklerimizdensiniz." Bu sefer mavi kısımda sadece ince sıra ünlüler bulunuyor. Yani belli ki, her ek bir öncekine ünlü uyumuna göre eklendiği için, nereden nereye kadar bir kelime olduğu çok kolayca saptanabiliyor. Halbuki, Japoncada, yani en azından bugünkü Japoncada, ünlü uyumu yok, onun için nerede kelimenin sınırı geliyor, nerde bir kelime bitiyor, yeni kelime nereden başlıyor, ünlü uyumu gibi bir ipucu yok, Japoncada.

9 Kelime yapısındaki farkın cümle yapısında etkisi

- Japonca cümlelerde failin (öznenin) genelde insan olması gerekir.
- Onun için Japonlar şu cümlelere çok yadırgar.

Evet, kelime içindeki farklardan bahsettim. Bu, sadece kelime içinde kalmıyor, Japonca ve Türkçenin cümle yapısına da yansıyabiliyor diye düşünüyorum. Japoncada genelde özne veyahut fail, ki bu biraz eski terim, "özne" diyorsunuz yani cümlenin en önemli bir unsuru, öznenin Japoncada genelde insan olması gerekiyor.

10 *(devamı)*

Canım çay istiyor.
Watasi wa o-tya-ga hosii.
"Ben çay istiyor(um)."

Çisim geldi.
Watasi wa osikko-ga de-tai.
"Ben, çiş çıkmak istiyor."

İşte Japonlar Türkçenin şu cümlelere baktığında çok yadırgar, mesela "Canım çay istiyor". Japonca olsa "Wataşi wa oça ga hoşii." Yani "wataşi" demek "ben", yani "Ben çay istiyor." Yani "-um"u yok, "benim" ayrı bir kelime olarak, "ben" unsurunu ön plana çıkarmak lazım, yani başka bir kelime olarak. Çok affedersiniz bir tane daha örnek göstereceğim ama biraz sakıncalı, neyse. "Çişim geldi", yani benimki gelmedi, neyse. "Çişim geldi", Japoncada olsa "Wataşi wa oşikko ga detai". Ooh çok utanıyorum, neyse. Burada da "wataşi" yani "ben" unsurunu ayrı bir kelime olarak başına koymak gerekiyor, yoksa Japoncada ifade edilmiyor.

11 Türkler ne kadar objektif!?

- Ve Japonlar hayran kalır, Türkler ne kadar objektif insanlar diye.
- Çünkü kendi isteğine ve vücut durumuna bile nesne gibi bakabiliyorlar.
- Fakat, bu tür farkların, iki milletin kişilik özelliğinden değil, dillerinin kelime yapısındaki farklarından meydana gelme ihtimali daha kuvveli.
- Türkçede özne bir cisim olsa bile şahıs unsurunu içine alabilir.

Onun için Japonlar şöyle düşünebilir, Japonlar hayran kalabilir "Türkler ne kadar objektif insanlar" diye, çünkü kendi isteğine ve vücut durumuna nesne gibi dışardan bakabiliyorlar. Bu çok objektif bir şey. Fakat bence bu tür farkların iki milletin kişilik özelliğinden değil, yani düşünce tarzından değil, dillerinin kelime yapısındaki farklarından meydana gelme ihtimali daha kuvvetlidir diye, ben düşünüyorum. Yani demin söylediğim gibi, Türkçenin çantası daha sağlam, büyük, ondan kaynaklanan bir şeydir diye düşünüyorum. Evet, işte bu, cisim olarak, mesela "canım" bir cisim olarak, orada çıkıyor ama onun içinde şahıs unsuru da var. Türkçede şahıs unsuru bir nesneyle birlikte kelime olarak ifade edilebildiği için, işte bu tür farklar meydana gelebilir diye düşünüyorum.

12 Türkçenin içinde farklar

- Bir kelimenin taşıyabileceği bilgi miktarı Türkçenin içinde de aynı değildir.
- Örneğin, Türkiye Türkçesinde fiillerin şahıs unsurunu taşması zorunlu.
- Fakat, Çin'in batısında konuşulan Uygurcada bu zorunluluk bazı fiil şekillerinde kalkar.
- Çin'in ortasında konuşulan Sarı Uygurcada ise fiilde şahsa göre çekim tamanen yok olur.

Evet, şimdi deminki Sayın Nurettin Demir'in konuşmasına bağlamaya çalışacağım. Bu olay (şahıs unsurunun ifade şekilleri) aynı Türkçe içerisinde de farklı olabilir mi sorusunu düşünelim. Örneğin, Türkiye Türkçesinde fiillerin şahıs unsurunu taşıması zorunlu, yani çok az istisna var ama genelde cümlede şahıs unsurunun bulunması gerekiyor. Fakat Çin'in batısında konuşulan Uygurcada bu zorunluluk bazı fiil şekillerinde kalkar. Evet, aslında başka hocalar gibi haritayı hazırlasam çok iyi olurdu ama ben biraz tembellik yaptım... Burada çok güzel bir harita var; [kürsünün arkasında asılı büyük seminer afişindeki Avrasya haritasının yanına gelerek] Türkiye burası, Japonya burası, işte tam ortasında oluyor, Sincan bölgesi, orada Uygurca konuşuluyor, tam ortası. Orada (Sincan bölgesi) şahıs olayı biraz değişmeye başlıyor ve daha doğuya gidiyoruz. Çin'in ortasında Gansu eyaletinde, yani Silk Road'un (İpek Yolu) başka ucu, orada konuşulan Sarı Uygurca diye bir dil var. Onda ise fiilde şahsa göre çekim tamamen yok oluyor, yani Türkçedeki "gidiyorum, gidiyorsun, gidiyorlar" falan hiç yok, daima bir şekil kullanılıyor.

13 Uygurcada geçmiş zaman şekilleri

- *-di*'li geçmiş zaman

keldim	*kelduq*
keldiŋ, keldiŋiz	*keldiŋlar*
keldi	*keldi, kelişti*

- *-gen*'li geçmiş zaman

kelgen(men)	*kelgen(miz)*
kelgen(sen, siz)	*kelgen(siler)*
kelgen	*kelgen, kelişken*

Evet, artık zaman çok kısıtlı, burasını pek anlatamayacağım ama bu Uygurcadaki 2 çeşit geçmiş zamanı gösteriyorum. Yukarıdaki "–di'li geçmiş zaman", bu Türkçe gibi çekiliyor ama aşağıdaki "-gen'li geçmiş zaman", (iki çeşit geçmiş zamanın) farkını anlatmak çok zor, yani Türkçedeki "-di'li geçmiş zaman", "-miş'li geçmiş zaman" gibi değil, yani bayağı aynı manayı taşıyor. Aşağıdaki geçmiş zaman şekli "kelgen", şekil açısından "gelen"e denk gelir ama "geldi" manasında, "-men" diye şahıs unsuru olmasa da oluyor.

14 Uygurca örnekleri

Men xata qilġan. "Ben hata yaptım."
Sen Ankara'ġa barmaqçi mu?
"Sen Ankara'ya gelecek misin?"
Men aldiraş. "Ben meşgulüm."
Sen oquġuçi mu? "Sen öğrenci misin?"
Biz hazir öyde. "Biz şimdi evdeyiz."
Men bu bayliqqa ige.
"Ben bu zenginliğe sahibim."

Burada cümle içinde göstereyim; "Men hata kılgan"; "Ben hata yaptım" ama "-ım"ı yok.

15 Sarı Uygurca örnekleri

Senparttı.	"Sen gittin."
Koparttı.	"O gitti."
Selirparttı.	"Siz gittiniz."
Kolarparttı.	"Onlargittiler."
aça-ŋ	"babam, baban" (yalnız akrabalık terimiyle)
aça-sı	"babası"
senıŋ yü	"senin evin"
kunıŋ yü	"onun evi"

Evet, Sarı Uygurcaya geçelim. Burada fiil daha basit, yani "sen parttı, go parttı, selir parttı, golar parttı", "parttı" demek "gitti" demek ama hepsi aynı şekilde "parttı" oluyor. Ondan sonra iyelik ekine gelince yine de fark var. "aça", "baba" demek, "açan", "senin baban" manasına da geliyor ama aynı zamanda "benim babam" manasına da geliyor. Yani, burada Sarı Uygurcada 1. Şahıs ve 2. Şahıs birleşiyor, bir oluyor. Türkçede 3 kategori ama Sarı Uygurcada sadece 2 kategori de kalıyor ve de bu iyelik eki sadece akrabalık, yani baba, anne, kardeş, ağabey, abla, bunlarla birlikte kullanılabiliyor ama normal isimlerle olmuyor. Mesela, "yü", "ev" demek, yani "evim" diyemiyorlar, o zaman Japoncayla aynı bir şekilde "senin yü" diyor. Yani iyelik ekiyle şahıs anlamını ifade etmek mümkün değil.

16 Türkçelerde şahsın berlirtilmesinde farklar

Dil	İsimde iyelik eki	Cümle sonu şahıs eki
Türkçe	1/2/3 vetek/çoğul Her isme eklenebilir	1/2 ve tek/çoğul 1. ve 2. şahısta mecbur
Uygurca	1/2/3 ve tek/çoğul Her isme eklenebilir	1/2 ve tek/çoğul Bazı cümlelerde mecbur değil
Sarı Uygurca	1+2/3 Yalnız akrabalık terimlerine eklenebilir	Cümle sonu şahıs eki yok. Yalnız "Evidentiality" farkı gösterilir

Evet burada toparlayalım. Türkçenin bildiğiniz gibi çok muntazam şahıs sistemi var. Uygurcada iyelik eklerinde Türkçeyle aynı ama cümle sonu şahıs unsurlarında biraz zayıflama görebiliyoruz ve Sarı Uygurcada sadece akrabalık terimlerine iyelik eki gelebiliyor. Başka şeylerde Japonca gibi, yani ayrı bir kelimeyle şahıs ifade ediliyor ve cümle sonu şahıs unsuru tamamen kalkıyor. İşte bu meyil, daha önce gördüğümüz Japoncayla Türkçenin arasındaki başka bir paralellik hissettirebilir, değil mi? İşte coğrafi açıdan da doğuya gittikçe, sanki şahıs çekimleri düzenliliği kaybeder gibi oluyor.

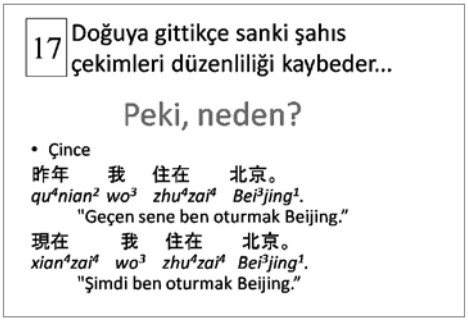

Evet, peki neden? Neden böyle oluyor? Doğuya gittikçe, Japonya'ya yaklaşınca sanki Türkçenin o kadar muntazam şahıs çekimleri kayboluyor gibi. Evet şimdi Çinceye gelelim. Kusura bakmazsa, Sayın Büyükelçi Yokoi Bey'e rica etsem ve bu Çince örnek cümleleri okuyabilir misiniz? (….) Evet, bir tane daha var, teşekkür ederim. Bir tane daha, (….) Çok güzel telaffuz, evet. Ben utanıyorum, iyi ki ben telaffuz etmemişim. Evet, manası ben burada kelime kelime tercüme ettim. Birincisi "Geçen sene ben oturmak Beijin" yani "Geçen sene ben Pekin'de oturdum" manasında. İkincisi "Şimdi ben Pekin'de oturuyorum" yani birincisi "oturdum", ikincisi "oturuyorum" ama ikisinde de Çincede fiil şekli aynı, sadece şahıs da değil, zaman da hiç belli edilmiyor, Çincede. Yani, Çincede Türkçenin bir anlamda tam tersine, kelimeler ana anlam yani "gitmek, gelmek" falan öyle analeksik anlamdan başka hiçbir şey hakkında bilgi vermiyor. "Jusai" kelimesi yani Türkçede olsa, "oturdu, oturdum, oturduk, oturdun, oturdunuz, oturdular, oturuyorum, oturuyorsun, oturuyorsunuz...", neyse hepsini yapmıyorum, hepsine denk geliyor, çünkü onun leksik manası yalnız "oturmak" o kadar, yani oturdu mu, oturuyor mu, oturacak mı fark etmiyor.

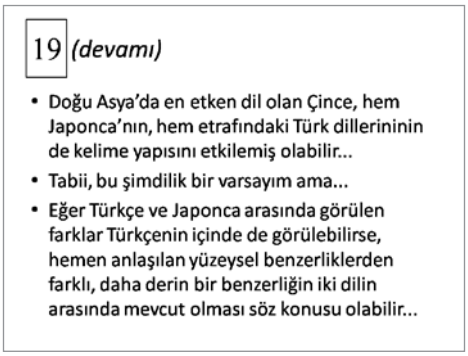

Evet Doğu Asya'da en etken dil olan Çince, hem Japoncanın hem etrafındaki Türk dillerinin kelime yapısını etkilemiş olabilir. İşte demin gördüğünüz Türk dilleri arasında da öyle bir meyil var. Tabii, bu şimdilik bir varsayım. Yani, hipotez ama eğer Türkçe ve Japonca arasında görülen farklar Türkçenin içinde de görülebilirse, Türk dillerinin içinde de görülebilirse, hemen anlaşılan yüzeysel benzerlik yani hemen başta, konuşmamın en başında gösterdiğim, o yüzeysel benzerliklerden farklı olarak, daha derin bir benzerliğin iki dilin arasında mevcut olması söz konusu olabilir diye düşünüyorum. Acaba benim fikrime katılıyor musunuz, katılmıyor musunuz bilmiyorum, ama şimdilik böyle düşünüyorum.

20 Kaynakça

Roos, Martina Erica. 2000. The Western Yughur (Yellow Uygur) language: Grammar, texts, vocabulary. Doktora tezi (Rijksuniversiteit te Leiden).

Hayasi, Tooru. 1993. Personal enclitics in Modern Uyghur. *Türk Dilleri Araştırmaları* no.3, 109-118.

Hayasi, Tooru. 2013. *Toruko-go bunpoo hando-bukku* [Türk grameri el kitabı]. Tokyo: Hakusui-sya.

Evet kıymetli referanslardan çok çok yararlandım. Martina Roos'un, Sarı Uygurca hakkında çok güzel doktora tezi var ve de bendeniz de biraz Uygurca üzerinde çalıştım, evet onu göstermek gereğini duyuyorum. Evet, çok teşekkür ederim.

II. OTURUM
“JAPONYA – TÜRKİYE ARASINDAKİ KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN GELECEĞİ: BİRBİRİMİZİ DAHA İYİ ANLAMAK İÇİN”
MÜNAZARA

Ohmura: Evet, ikinci oturuma geçiyoruz. Lütfen yerlerinize geçiniz. Büyük olasılıkla bugünkü 1. Oturumumuzda hocalarımıza yönelteceğiniz birçok soru kafanızda oluşmuştur. Lütfen sorularınızı kafanızda toparlayıp, sorunuz. Açılış için yaptığım konuşmamda da bahsettiğim Ertuğrul Fırkateyni faciasından bu yana 125 yıl geçti. Ancak, bu tarihten önce de Türkiye ile Japonya arasındaki dostluk bağını oluşturan bir zemin olsa gerek ve ben, bu zeminin bir yer altı su damarı gibi Türkiye ile Japonya'nın arasında bulunan Avrasya bölgesinde var olduğunu düşünüyorum. Kaman, Kalehöyük arkeolojik alanında kazı yaparken, bunu yer yer gördüğümü hissediyorum.

Fotoğrafta gördüğünüz Kaman, Kalehöyük kalıntısı. Kalıntının güney yakasında geçmişten kalma bir yol var. Bu yoldan 25 kilometre kadar ilerlediğinizde antik bir şehre yani arkeolojik kalıntıya rastlarsınız. Bir 25 kilometre kadar daha ilerlediğinizde başka bir arkeolojik kalıntı vardır. Orta Asya'da Taşkent'e kadar arkeolojik kalıntılar bu şekilde devam eder. Diğer taraf ise Avrupa'ya, yani Yunanistan'a giden yoldur. Bu yol üzerinde de batıya doğru 25 kilometre aralıkla arkeolojik kalıntı, yani antik şehirler devam eder. Bu, Kaman, Kalehöyük'ün, Doğu ile batının tam ortasında yer aldığı anlamına gelir. Az önce, Kaman'da 10.000 yıllık bir tarihin yattığından söz ettim. Bu 10.000 yıl içerisinde Türkiye ile Japonya'yı birbirine bağlayan çok büyük bir hareketlilik var. Birisi, şu anda kazısına devam ettiğimiz alan. Burası bundan 4200 yıl öncesine ait bir kültür tabakası. Burada Hint- Avrupa ailesine ait kültürel öğeler görülmekte.

Anadolu'daki birçok şehir yakılmıştır. Bu durum sadece Anadolu için söz konusu değildir. İran'ın erken bronz döneminde de şehirler yakılmıştır. Pakistan'ın antik şehirleri de yakılmıştır. Dahası, Yunan şehirleri de yakılmıştır. Kaman, Kalehöyük'de şu an böyle bir yangın yerini kazıyoruz. En büyük soru, bu şehirleri kimler yakıyordu? Anadolu'daki Arkeoloji çalışmalarında bu kişilerin Hint-Avrupa dil ailesinden, Hititler olduğu görüşü var. Tanabe hocanın az önce anlattığında da Gandara'ya Hint-Avrupa dil ailesi giriyordu. Onlar buraya Sanskritçe ile birlikte girmişlerdi. Sanskritçe de, Hititçe de Hint-Avrupa dil ailesinden diller olduklarından, kardeş dillerdir. Sanskritçe'nin Budizm'e etkisi çok büyüktür. Sanskrit dili budizm yoluyla Japonya'ya da taşınmıştır. Yani, düşününce, bu, Japonya'ya Hint-Avrupa dil grubunun girdiği anlamına gelmektedir. Bu anlamda, Sanskritçe üzerinden Hitit kültürü ile Japon kültürünü karşılaştırmak mümkün hale geliyor. Bu birinci nokta.

İkinci nokta olarak ise, demir çağı başlangıcı ile Japonya'da pirinç üretilmeye başlandığı çağın aynı dönem olduğunu düşünüyorum. Yani, 3200 yıl önce Hititlerin İmparatorluğunun sonunun gelmesiyle birlikte eski Ortadoğu dünyası bir anda demir çağına girmiştir. Bence bu, imparatorluğun demiri tamamen elinde tutması ile de alakalıdır. Demir elde etme tekniğinin, Avrasyadan bir çırpıda Çin, Kore yarım adası ve Japonya'ya ulaştığını düşünüyorum. Japonya'nın pirinç ekmeye başladığı dönem üzerine dikkatli düşünmek lazım. Japon arkeolojisinde pirinç üretiminin başlandığı dönem ile ilgili yoğun tartışmalar yaşanıyor. Pirinç üretimine geçilmesi, Yayoi döneminin başlayışı ve demirin kullanımının başlanmasının sırasıyla düşünülmesinin gerektiğini düşünüyorum. Yani, Anadolu'da demir çağının başlangıcı ile Japonya'da Yayoi dönemi kuşbakışı ele alınması gereken konulardır diye düşünüyorum. Bu ikinci nokta.

Üçüncüsü, Tanabe hocanın konuşmasında geçen Helenizm dünyasıdır. Bu dünya M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren Gandara üzerinden, az önce de bahsedildiği gibi, Japonya'ya önemli bir şekilde etki etmiştir. Nara ve Kyoto'daki tapınaklarda Anadolu'daki helenizmin etkileri görülmektedir. Japonya ile Türkiye arasında yer altı su damarına benzeyen bir bağlantı var diye düşünüyorum.

İkinci oturuma geçiş konuşmam biraz uzun sürdü. Konuşmamı burada bitiriyor ve salondaki misafirlerimizin sorularını bekliyorum.

Katılımcı: Ankara Üniversitesi, Japon Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Araştırma Görevlisi olarak çalışıyorum. İsmim, Şeyma Nalbant Ayhan. Benim sorum Erdal hocaya olacak. Gerçekten çok ilginç bir kişi hakkında bize bilgi verdiniz. Açıkçası, Otani Kozui'nin bu yönlerini hiç duymamıştım Benim burada sormak istediğim, konuşmanızda Otani Kozui'nin Türkiye'nin ekonomik gelişimine katkı sağlamak için Türkiye'ye geldiğini ve bir takım faaliyetlerde bulunduğunu söylediniz. Yalnız, ilginç bir tarih. Yani Japonya'nın Büyük Asyacılık ya da Panislamizm politikalarını uyguladığı bir dönem ve benim burada merak ettiğim bu kişi, Japon, sadece sıradan bir girişimci miydi? Bu arada, sıradanı tırnak içerisinde belirtmek istiyorum. Çünkü gerçekten devlet politikalarıyla ilgisi olmasa bile, bu şekilde kalkıp o dönemde Japonya'dan Türkiye'ye gelip yatırım yapması zaten sıradan olmadığını gösteriyor. Fakat Japonya'dan Türkiye'ye gelene kadar çok farklı yerlere gittiğini söylediniz. Farklı yol haritaları var, gösterdiniz. Şimdi eğer ki amaç sadece burada yatırım yapmak olsaydı ya da tarım, ya da girişimcilik. Artık buna ne denirse. Kendi memleketi Japonya'ya çok daha yakın olan anakara topraklarında da bunu yapamaz mıydı? Orada da bu tarz işleri yapabilecek verimli topraklar ya da uygun şartlar yok muydu? Neden ta Türkiye'ye kadar geldi ve burada yaptı? Ve dediğim gibi, o dönemdeki Panislamizm ya da Büyük Asyacılık gibi Japonya'nın devlet politikalarıyla ilgisi olabilir mi bu kişinin? Ben bunu merak ediyorum. Teşekkür ederim.

Cevap (Küçükyalçın): Teşekkür ederim. Çok güzel bir soru sordunuz. Şimdi tabii o dönemin şartlarına bakmak lazım. Bir kere 20'li yıllardan bahsediyoruz. Otani Kozui'nin Türkiye'ye yönelmesinin arkasındaki nedene baktığımızda, öncelikle onun tam da söylediğiniz gibi bir Asyacı tarafının olduğunu görmek lazım. Zaten kendi de yazılarında bunu söyler. Bazıları Büyük Asyacılık diyorlardı. Batı bilim çevrelerinde ise buna "Pan-asyacılık" adı da veriliyor, yani Pan-islamizm ifadesinde olduğu gibi yayılmacılık içerecek bir şekilde kullanıldığı da oluyor. Yayılmacılık belki daha sonraki devlet politikalarında daha bir görünür hale gelecek. Fakat Otani Kozui'nin kullandığı anlamıyla Asyacılık terimi

Asyalı halkların kendi kalkınmalarını kendilerinin gerçekleştirebilecek güçte olmaları gerektiğini savunan yaklaşımı ifade ediyordu. Kozui için bu "yükseliş"in temelinde tarım yatıyordu. Onun hem kişisel geçmişi, hem yapmak istedikleri, hem de dünya vizyonu açısından tarımın ne kadar önemli olduğundan kısaca bahsettik. 1914'ten sonra, Japonya'dan ayrılmasından itibaren Şanghay'da yaşamış ve Güney Doğu Asya'da çok sayıda tarım yatırımı yapmıştır. Çünkü tarım alanı iyi bildiği bir alandı. Şimdi, oradaki duruma bir bakalım. Öncelikle Singapur'da bir şirket açıyor, sonra Malezya'da Java Adası'nda ve Selebes, yani şimdiki Sulawesi Adaları'nda büyük çiftlikler, "nō-en" denilen büyük plantasyonlar açıyor ve buralarda katma değeri yüksek ürünler üretmeye çalışıyor. Fakat şöyle bir sorun var, buralar o dönemde, Singapur ve Malezya çevresi daha çok İngiliz hegemonyası altında, yani bir çeşit "*shokuminchi*" dedikleri koloni yönetimi, sömürgecilik devam ediyor. İngilizler yabancıların, özellikle de Japonların o bölgeye gelerek yatırım yapmalarından çok memnun değiller. Dolayısıyla Malezya'daki, kauçuk başta olmak üzere yaptığı yatırımlar, bir müddet sonra İngiliz otoritelerinin gözüne batıyor ve İngilizler bir kanun çıkartıyorlar: "Malezya ve çevresi ülkeler dahil o çevrede, İngiliz vatandaşları dışında hiçbir yabancı vatandaşın yatırım yapması mümkün değildir, bundan sonra yasaklanmıştır" diye. Dolayısıyla oradan çıkmak zorunda kalıyor. Nereye gidiyor? Celebes yani şimdi Sulawesi denilen adaya gidiyor, burası da Hollanda sömürgesi o dönemde, Endonezya'ya bağlı bir yer. Kozui'nin Türkiye'ye yönelme zamanı olan 1920'li yılların başlarında, 1923-24-25 bu civarlarda Hollanda yönetimine karşı yerel ayaklanmalar, isyanlar başlıyor. Dolayısıyla orada da işletmeleri yürütmek zor hale gelmeye başlıyor. Tam bu dönemde Türkiye'de ne olduğuna bakmak lazım. Tabii, Japonların büyük bir kısmının bu dönemde Türkiye'yi Asya'nın batı ucu olarak görmekte olduğunu da unutmamak gerekir. Biz şimdi kendimizi, şimdiki bakışımızla, Avrupa'nın doğusunda, Avrupa'nın bir parçası olarak, belki kültürel olarak görme meyilinde olabiliriz, ama o dönemin haleti ruhiyesi ve o dönemin psikolojisine baktığımızda, Asya'nın batısı olarak görülüyor. Dolayısıyla, tam o dönemde Osmanlı imparatorluğu yıkılarak bir kurtuluş savaşı yapmış ve Mustafa Kemal önderliğinde yeni bir Türkiye Cumhuriyeti'ni Ankara merkezli olarak kurabilmeyi

başarmış ülkeden yani 29 Ekim 1923'ten bahsediyoruz, değil mi? İşte, Otani Kozui'nin Türkiye'ye yönelmesinin ardındaki sebebi de burada aramak lazım. Çünkü gösterdiğim haber küpürlerinden bir tanesi onu söylüyordu. Otani Kozui Türkiye konusunu ilk defa Japonya'nın gündemine 1924 yılı Şubat ayının 4'ünde getiriyor. Bakın arada 3 ay ya var ya yok. O dönemde Türkiye daha yeni bağımsızlığını kazanmış ve Ankara dediğimiz şehir, işte içinde bulunduğumuz bu şehir, neredeyse küçük bir köyden ibaret bu dönemde. O ise ısrarla Japonlar Türkiye'ye yardımcı olmalı, yardım etmeli, yatırım yapmalı diyor. Bunun arkasında tabii ki Asyacılık düşüncesini aramak lazım. Yalnız unutmamak gerekir ki, bu Asyacılık, ille de o dönem itibariyle bahsedildiği gibi işgalci veya belki yeni hakimiyetler kurucu, yeni sömürgeler haline çevirmeci bir hale geldiği söylenen Japon siyasetini değil, daha öncesinde bulunan ve "Asya'nın bütün toplumları kendi kendilerini idare etme hakkına sahip olmalıdırlar" düşüncesini savunan bir Asyacılıktı. "Kendi kültürlerini kendileri ön plana özgürce çıkarabilmeli ve ekonomilerini kendileri geliştirebilmelidirler" düsturu üzerine kurulur Asyacılık. İşte bu dönemde ve buna inanan Otani Kozui'nin tam bu noktada ve bu amaçla Türkiye'ye yöneldiğini ve Güney Doğu Asya'da edindiği bütün bilgi birikimini Türkiye'ye getirip, paylaşmak istediğini görüyoruz.

Katılımcı: Ben bir iki katkıda bulunmak istiyorum, öncelikle Erdal hocaya. Merthan Dündar, benim adım. Öncelikle tabii Otani Kozui'nin hakikaten Türk tarihi ve Türkoloji bakımından çok önemli bir şahsiyet olduğunu söylememiz mümkün. Onun, iyi mi yaptı kötü mü yaptı bilemiyorum ama, Doğu Türkistan'dan topladığı malzeme malum yaklaşık 700 deve yükü, 3 ekspedisyonda malzeme topluyor. Bu malzemeyi Japonya'ya getiriyor ya da o dönem Japonya idaresindeki topraklara geliyor fakat Japonya'nın müttefikler tarafından işgalini takiben, bu malzemenin biz Kore, Tayvan, Çin ve Japonya'ya dağılmış olduğunu görüyoruz. Bu, bu malzemenin aslında şu andaki Doğu Türkistan'da kalsaydı, hani belki, Turfan Müzesi'ne baktığınızda Turfan müzesinde var olan malzemeden daha fazlasının dışarda olduğunu görüyoruz. Yani belki de bu kazılar pek çok şeyi ortaya çıkardı ama, dağılmasına da sebebiyet verdi. İkinci olarak, tabii ticaret, tarım deyince malum olduğu üzere, günümüzdeki anlamının ötesinde, işte hep söylüyoruz sizinle de, Erdal hocayla da çok

tartışırız biz, bir haşhaş ekimi var Türkiye'de, çünkü dünyadaki belli başlı kaliteli haşhaşlardan bir tanesi Türkiye'de fakat bu bir uyuşturucu şeyi anlamında değil, ilaç ve savaş sanayisinde özellikle yaralıların şeyini (ağrılarını) gidermek için dünyada çok rağbet görüyor. Bu sebepten dolayı mesela Türkiye'deki ilk eroin fabrikası, legal eroin fabrikası 1926'da İstanbul'da kuruluyor. Yani bu tabii ki ticaret ya da tarımın farklı farklı efendim alanları (Ses kesilmesi. (Microphon trouble, no voice.)) Ancak söylemeye çalıştığım Japon sermayesi Türkiye'deki ilk Eroin fabrikasını kuruyor bunu takiben Almanlar yanılmıyorsam Bayer firması bir fabrika daha açıyor. Ama tabii ki o dönemde tamamen legal bir faaliyet bu. Bu bağlamda Türk-Japon ilişkilerinin belki de en önemli motivasyonu o dönemde çok karlı olan Haşhaş ya da Afyon ticareti olabilir. Bunu not etmek istedim.

Af edersiniz, ikincisi de bu katkıda bulunmak isterim, Sayın Hayasi hocama, Çincenin etkisi şüphesiz çok fazla ama, ben naçizana bilmiyorum Nurettin hoca da belki katılır, özellikle Türk halkları üzerinde Çinceden ziyade belki işte Toharcanın ya da Soğutçanın yani Budizm'in işte Çin'e Tibet üzerinden Türk diyelim boylarının da etkisiyle geçtiğini biliyoruz, belki Budizm'i öğrendikleri Hintçenin ya da işte daha içerlerde Toharcanın yani Hint-Avrupa ya da Hindo-Germen dillerinin etkisi midir acaba Türk dillerinin üstündeki etki diye düşündüğümü belirtmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Cevap (Hayasi): Bu güzel sorunuz için teşekkür ediyorum. Haddime düşmüyor, yani maalesef ben, Toharca hakkında iyi bilmiyorum, ama zannedersem Toharca biraz daha çekimli dillerden. Çinceden çok farklı, Sanskritçe veyahut Slav dillerine yakın bir özelliğe sahip. Tabii etkileri olmuştur. Yalnız Çincenin etkisi kadar, o kapsamda bir etkisi olmamış olabilir. Bilmiyorum yani, hepsi tahmin. Kusura bakmayın, öyle delil gösteremiyorum, ama hakikaten Çincenin etkisi. Çünkü Japoncanın üzerinde de Çincenin çok büyük etkisini görüyoruz. Yani Japon olarak, ana dili Japonca olan birisinin bunu hissetmesi çok kolay. Bunun için bu noktadan hareket ederek acaba, Türk dillerinde de aynı şekilde Çincenin çok kuvvetli etkisi olmuş olabilir mi diye düşündüm. Evet, kusura

bakmayın. Size konkret (somut) bir şey gösteremedim, ama şimdilik bu kadar düşünüyorum.

Cevap (Küçükyalçın): Az önce Merthan hocamın belirttiği konuya dair bir şeyler söylemek istiyorum. O dönemde sizlerinde bildiği gibi afyon İngilizlerin Çin'e yasal olarak sattıkları bir maddeydi. Afyonun yetiştirildiği bölgelerle ilgili Çin'de sorun çıkınca, Boksörler ayaklanması vesaire oluyor. İngilizlerin de Osmanlı üzerinden afyon alımına başladıkları da bilinen bir konu. Yalnız, bu döneme geldiğimizde Otani Kozui ve ekibinin, yanında getirdiği 7-8 tane genç Japon'un gönderdikleri mektupların ve raporların detaylarını bilip, Türkçeye çevirmiş biri olarak söyleyebilirimki, onların Ankara'nın yakınlarındaki, sonradan Atatürk Orman Çiftliği adını alan, Gazi döneminde Gazi Çiftliği denilen veya Ahi Mesut Çiftliği denilen yerde yaptıkları şeyler, amaçları belli ve net. Öncelikle sebzeler yetiştirmeye çalışıyorlar, kıraç bir toprak, çok soğukla, toprakla mücadele ediyorlar. Zaten Mustafa Kemal de o dönemde yaptırdığı araştırmalarda burada mümkün değil, tarım yapılamaz denilen bir yer orası. Buna rağmen, burada tüm zorluklara bir meydan okuma olarak bir model oluşturulmak isteniyor. Dolayısıyla Japonlar da bunu yapıyorlar. Öncelikle dediğim gibi sebze yetiştiriliyor ve arkasından Ankara pazarlarında satılıyor, bunu biliyoruz. Takdir görüyor. Ardından da yapmak istedikleri gül suyu, gül yağı gibi "essential oil" denilen özel yağlar üretmek ve mümkünse bunu yurt dışına satabilmek. Bursa için de aynı şey söz konusu. Yaptıkları tamamen aslında Türk ekonomisinin o sırada endüstrileşmesine bir örnek oluşturabilmek, çünkü Otani Kozui endüstrileşmenin de temelinde tarım olması gerektiğine inanan idealist bir adam. Yani sonuçta tam bir işletmecidir veya kapitalisttir denemez onun için. Not olarak söyleyeyim.

Katılımcı: Değerli konuklar, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Benim ismin Beyazıt Boran, emekli Ankara Ceza Mahkemesi Hakim'iyim. Ben bir soru sormayacağım, bir tespit yapmak istiyorum. Çünkü, sempozyumun konusu "Türkiye ve Japonya Nereden Geldik ve Nereye Gidiyoruz?" şeklinde. 2 dakika veya 3 dakika sürmeyecek bir tespit yapmak istiyorum. Japon kültürünün Türkiye'de tanıtımı konusunda Türk Japon Vakfı'na şükranlarımı arz etmek istiyorum. Değerli başkanı, Cafer

Tayyar Sadıklar'a saygılarımı ve şükranlarımı sunuyorum. Onun dışında Türkiye'de görev yapmış eski büyükelçi Sayın Atsuko Toyoma'nın "100 Yılın Dönemecinde Türkiye" adlı kitabında, Türkiye'den özellikle "dost ülke" diye niteleyerek bahsetmesinden dolayı teşekkürlerimi bildirmek istiyorum. Ayrıca, Senkaku Adaları konusunda beni bilgilendiren ve şu an aramızda bulunmayan Sayın Keisuke Nakayama'yı saygıyla anıyorum. Geçen cuma günü 19 Eylül Cuma günü bir toplantı yapıldı Botanik Parkında. Orada da "Barış Çanı" adı altında Dünya Barış Günü kutlandı. Bu barış çanının başlatan, fikir babasının bir Japon'un olmasından dolayı çok etkilendim. Bildiğiniz gibi Türkiye'nin etrafında şu anda yapılan savaşlar, terörler, insanların öldürülmesi, katledilmesinden dolayı büyük üzüntü yaşıyoruz. Yıllar önce o barış çanını başlatan şahıs karşısında saygıyla eğildiğimi belirtmek istiyorum.

Katılımcı: Ankara Üniversitesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan Ayşe Nur Tekmen. Öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Gerçekten, bizi çok kısa zamanda çok derin düşüncelere daldırdınız. Ben, bir soru sormayacağım. Açıkçası, sadece bir katkıda bulunmak istedim. Bu arada Sayın Hayasi hocamın öğrencisiyim. Biz, Prof.Dr. Ikegami Yoshihiko ve Prof.Dr. Moriya Michiyo ile birlikte son beş, altı yıldır sondan eklemeli (bitişken) diller'deki kavrayış biçimleri üzerine çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Özellikle, Türk dilleri ve Japonca araştırmamızın merkezini oluşturuyor. Sayın Nurettin hocamın konuşmasında Türkçe'nin çeşitliliğinden bahsettiler. Türkçe ailesi olarak, Anadolu Türkçesi dışında Azerbaycan Türkçesi, Özbek Türkçesi gibi lehçelerimiz var. Bu arada, lehçe sözcüğü sadece Türkçede kullanılıyor, uluslararası alanda kullanılmıyor. Her bir lehçe ayrı ayrı dil olarak kabul ediliyor. Her neyse, bu yapısal çeşitlilikler vs. göz önüne aldığımızda, aslında dilbilim alanındaki çalışmalar çok karmaşık bir hal alıyor. Ancak, dili, sadece yapı olarak değil, insanı dilin merkezine oturtarak ele aldığımızda ki, bu bilişsel dilbilimin yaklaşımı, dil ve kültür arasındaki homolojik ilişki çerçevesinde diller arası ilişkiler üzerine yapılan çalışmalarda da bir adım daha gidilebilir, sanırım. Dolayısıyla, iki dili biraz daha bilişsel dilbilim açısından ele alırsak, sanırım kültürel benzerlik ya da farklılıkları da biraz daha rahat takip edebiliriz. Tam da Türkiye ile Japonya neredeydi, nereden nereye geldi derken ya da bundan sonra nereye gitmek istiyor derken dil konusunda bizim biraz

da yönelmemiz gereken konulardan birisi bilişsel açıdan bu iki dili ele almak olabilir. Omura hocamızın aramızda var olduğunu düşündüğü soyut bağ, bilişimizde, algımızda yatıyor olabilir. Karşılıklı, ortak olarak yapılacak olan bilişsel dilbilim çalışmaları benzerlikler açısından bakıldığında kültürel ortaklıklarımızı ortaya çıkarırken, farklılıklar açısından ise geleceğimize yönelik birbirimizi tanımamıza ve geleceğimizi yapılandırmamıza hizmet edecektir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Katılımcı: Merhaba, ben Doğaçhan İmamoğlu. Benim sorum özellikle Katsumi Tanabe hocamadır. Özellikle din konusunda Yunan tanrılarının doğuya göçünde Hermes'ten örnek verdik. Buradaki göçten bahsederken, tanrıların genel olarak şeklen taşınması mıdır yoksa ciddi anlamda dini ve mitolojik değişimler yaşanmış mıdır? Çünkü Hermes genelde Mısır, Yunan veya Avrupa dinlerinde gözükürken, Hitit'te de görünür. Hermes arkasında, Zümrüt tableti de bırakmıştır. Yani, aslında gerçek bir kişiliği de vardır, Hermes'in. Hint veya Japon mitolojisinde Hermes'in böyle bir kişiliği var mıdır? İkinci sorum, buna biraz bağlı olarak, özellikle Mihaly Hoppal'ın söylediğine göre, Japonların milattan sonra 800'den önceki veya biraz daha sonrasında taşıdığı ritüellerin, Avrasya Şamanizm'indeki Türk-Şaman ritüellerine benzediği söylenir. Fal bakmak, esrimesi veya gelecekten haber verip ruhlarla konuşmak gibi. Bu konu ile ilgili olarak Hint-Budist çevreden mi bir etkileşim vardır, yoksa Orta Asya'nın dağıttığı dini bir çevre mi vardır? Japonlarda bu etkiyi görebiliyor muyuz?

Cevap 5 (Tanabe): Öncelikle birinci sorunuza gelmek istiyorum. Yunan tanrı figürleri Japonya'ya ya da Gandara'ya gelirken bir dini dönüşüm yaşamadılar. Gandara'daki budizm ihtiyaç duydukça Grek tanrılarının yani eski Yunan tanrılarının figürlerinden aldı ve bunun, Gandara'daki Budizm'in dini içeriğine herhangi bir etkisi olmadı. Budizm'in sadece eksik kalan bazı imgeleri Yunan sanatından ödünç aldığını söyleyebiliriz. Kendisinde olmayan farklı tanrı imgeleri için ödünç alıp, kendi figürlerini oluşturmakta kullandılar. Tabii Çin'e ve Japonya'ya bu yansırken de esas alınan figürleri tamamen dönüşmüş şekilde görüyoruz. Bu bakımdan da eski Yunan dininin etkilerini göremiyoruz, burada.

Tanrıların figürlerinde, bölgesel olarak, örneğin, Herkül'de güçlü kaslarla ifade edilen kısımların etkilerinin devam ettiği örnek de var, diğer yan-

dan başka örneklerde kanatlar ve bazı küçük parçalar dışında büyük bir etki görülmemektedir. Özellikle, Çin ve Japonya'da Yunan tanrılarının şekli değişiminin, dönüşümünün çok fazla olduğunu görüyoruz. Yunan tanrılarının birçoğunun çıplak olduğunu görüyoruz. Fakat fars soyundan gelen milletler, Budistler ya da Çin kültürlerinin çıplaklığı hoş görmemesi nedeniyle, Yunan kültüründe yer alan bu gibi özellikleri atıldığını ve tanrıların giydirildiğini görüyoruz.

İkinci sorunuz. Budizm dışında da Şamanizm gibi törenlerden bahsettiniz. Şimdi, Budizm'in Hindistan'dan, Çin ve Orta Asya'ya yayılırken bunları içine alması söz konusu olabilir. Ancak, konuya benim uzmanlığımdan yaklaşırsak, bu Orta Asya Şamanizminin etkisidir, bu Budizmin etkisidir şeklinde ayırmanın çok zor olduğunu düşünüyorum. Bir tek şey söyleyebilirim, Orta Asya'da Budizm'le ilgisi olmayan bir ritüel olduğunu görüyoruz. Türk gruplar arasında ölülere karşı keder gösteriyorlar. Bu keder ifadeleri için, saç baş yolmak, yüzünü çizmek, kanatmak gibi gerçekten keder içinde olduğunu gösteren bazı hareketler yapıyorlar. Bu davranışlar, Orta Asya'daki Budist duvar resimlerinde görülüyor. Budizm'in yerel Şaman inançlarını tamamen içine almadığını söyleyemeyiz. Ancak şu ana kadarki çalışmalar bunu ifade etmek için yeterli değil. Teşekkür ederim.

Katılımcı: Ankara Üniversitesi Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ikinci sınıf öğrencisi, Emir Sultan Berber: İki soru sormak istiyorum, eğer izin varsa. Birinci sorum, Profesör Doktor Nurettin Demir'e olacak. Türkçe'nin çok net akrabaları var. Mesela Türkmence, Özbekçe, Kazakça gibi daha da yalın olanları var. Bu diller varken, özünde dilimizin ne olduğunu anlamak daha kolay değil mi, diğer dillere kıyasla? Bu yüzden hani bir akrabamız varsa, eğer Japon dili Türk dilinin bir akrabasıysa bilinmesinin daha kolay olması gerekmez mi?

Demir: Türkçenin akrabalığı çok açık olan diller olduğunu söyledim. Türkmence bunlardan bir tanesiydi. Türkmenceyle Türkçenin akraba olduğunu anlamak için çok fazla araştırma yapmamıza gerek yok. Ama tarihte geriye doğru gittiğimizde dil verisi azalıyor. Diğer Altay dilleriyle akrabalığı kanıtlamak için daha derinlemesine çalışmalar yapmamız gerekiyor. Hayasi Hocanın sunumda, çatıların gösterildiği bir bölüm vardı.

Diller karşı karşıya geldiğinde çok kolay kopyalanabilen, başka dillere geçebilen veya atılabilen, bırakılabilen yönler var. Kişi ekleri bırakılabilir çünkü o bilgiyi başka bir şey zaten veriyor. Ama çatılara geldiğimizde, çatı hemen fiilin kökünün yanında olduğu için, başka dillerden kolay etkilenmiyor. Şimdi daha geniş bir çerçevede Türkçenin de içinde olduğu dillerde çatılara bakılıyor; çatılar Türkçede de diğerlerinde de benzer biçimde ifade ediliyor. Bu bir ölçüt olabilir diye bir görüş var, araştırmalarda. Türkçenin Türk dilleriyle akrabalığı konusunda bir tartışma yok. Ama, Türkçenin Japoncayla akrabalığını savunanlar da böyle bir görüşe karşı çıkanlar da var. Bu konuda önemli bir kitap yayımlandı. Bu kitapla ilgili eleştiriler, başladığımız yerdeyiz diyor.

Katılımcı: Teşekkürler. Bir soru daha sorabilir miyim? Profesör Hayasi'ye sormak istiyorum, bu sorumu. Milletimizin anlayış farkından değil, yani Japonların ve Türklerin anlayış farkından değil, dillerimizin yapısal farkından dolayı böyle büyük bir fark olduğunu söylemiştiniz. Milletin anlayışı zaten dilin yapısını etkilemez mi? Yani, yapısal farklılıklar milletin anlayışıyla bağlantılı değil midir?

Hayasi: Teşekkür ederim. Çok zor soru. O soruyu, hocanız Sayın Ayşe Nur Tekmen'e sorabilirsiniz. Yani hakikaten kendisi cevap verebilir. Haklısınız. Yani, yapıyla anlayış arasında bağlantı olabilir. Ama bu da, tabii eski, çok eski bir tartışma. Sapir Whorf hipotezi vardır. Yani Sapir ve Whorf diyor ki, önce dil, ondan sonra anlayış. Başkaları ise önce anlayış diyor. Anlayış farkı yapıya yansıyor diyen de var. Bilmiyorum, yani siz de bir katkıda bulunmaz mısınız?

Ayşe Nur Tekmen: Yani, öyle bir şey sordun ki… Şimdi, dille kültürün ilişkisi zaten bilinen bir konu. Sapir- Whorf da Humbolt dil-kültür ilişkisinden bahsediyor. Ama bu ilişkiyi ortaya açıkça her yönüyle koymak zor olduğu için, dil-kültür ilişkisi reddedilmese bile, dilbilim alanında detayda çeşitli tartışmalar devam ediyor. Sorunun cevabı olur mu bilmiyorum ama, insanın yaşadığı bilişsel süreç dilde de yansımasını gösterir. Dolayısıyla benzer bilişsel özelliğe sahip dillerde, benzer dilsel özellikler görülür ancak, bu özellikler her zaman aynı dilbilgisel yapı ile karşılanmaz.

Katılımcı: Çok ilginç bir konuydu, çok da sevdim. Ben Ankara'da oturuyorum. Koto sanatçıyım. Adım Suetomi, burada da Türk müzisyenlerle birlikte çalışıyoruz. Türk müzik ölçüleri benziyor ama farklı noktalar da hissediliyor. Ben Orta Doğu oktav ölçülerinin etkilerini hissediyordum, burada. Ancak, Kozu Beyin konuşmasında geçen Moğol etkisi duyunca, Türk müziğinin hangisinden etki aldığını düşünmeye başladım. Orta Doğu ve Moğol etkilerini nasıl değerlendirmek gerekir? Bununla ilgili siz ne dersiniz, onu merak ettim doğrusu?

Kozu: Türkiye topraklarından birçok medeniyet geçtiği için, aslında zor bir soru. Karışmıştırlardır diye düşünüyorum. Ben henüz, daha bu konu üzerinde çalışıyorum. Dolayısıyla, sorunuza Japonya üzerinden cevap vermek istiyorum.

Japonya'ya Koto'nun girişi M.S. 700 yılları civarıdır. İmparator İngyou'nun cenazesi için Kore ve diğer ülkelerden 70 kişilik "*gagaku*" müzik topluluğu gelmiştir. Bu vesileyle Japonya, müziği almış ve müzik okuluna kadar kurmuştur.

Daha sonra Prens Shotoku Taishi müzik aletlerini tasnif eder ve davul ve *shakuhachi*'yi (flüt) *gagaku* enstrümanlarından çıkarır. Davul, hayvan derisinden yapıldığı ve insan elinin doğrudan bu deriye vurması nedeniyle, *shakuhachi* ise bambu sıkıntısından dolayı çıkarılır. Shotoku Taishi'nin *shakuhachi* üstadı olduğunu burada eklemeliyim.

Bu sırada Japonya'ya gelen müzik ölçüsü, günümüzde hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Ancak, Japon milli marşı gagaku ölçüsü ile hazırlanmıştır. O sıralarda Kore ve Çin'den de müzik ölçülerinin girdiği düşünülmektedir, ancak varlıklarını sürdürememişlerdir.

Sesin yüksekliğini belirleyen "diyapazon" diye bir alet vardır. Diyapazon'un bulunmadığı ülkelerde müziğin gelişimi gecikir. Örneğin, Tayland'da bu alet bulunmadığından melodiyi oluşturan enstrümanlar bir arada çalınamaz. Bu nedenle solo ya da duo ya da davul gibi ritim aletlerinin çok olduğu bir enstrüman topluluğu oluşur. Ancak, Endonezya'da ahşaptan yapılmış bir diyapazon olduğundan, 100 kişilik *Gamelan* denilen bir müzik topluluğu vardır.

Japonya, Çin ve Kore ile etkileşim içinde olmasına rağmen, bu kültürlerin müzik ölçülerini pek kendi müziği içinde bırakmamıştır.

Japonya'da "*shintou*" inancı vardır. Japonya'daki birçok tören shintoizmden gelir. Yeni yıl, kız çocuğu bayramı, erkek çocuğu bayramı gibi tüm törenler shitoizminden gelen törenlerdir. Shintoizm'de her şeyin bir tanrısı vardır ve bu nedenle "*yaoyorozu-no kami*" şeklinde bir deyiş vardır. Dolayısıyla sizin çaldığınız Koto enstrümanınında da bir tanrı var.

Do, re, mi, fa, sol, la, si, do şeklindeki müzik ölçüsü matematikçi Pisagor'un matematiksel olarak oluşturduğu bir ölçüdür. Bu, Türkiye'de bulunan 54'lük ölçüyle karşılaştırıldığında, çok basit kalır. Türkiye'de bu ince ayrıntılı ses ölçülerini çıkarabilen birçok müzik enstrümanı vardır. Sizin çaldığınız koto'da bu ayrıntılı seslerin her birini çıkarabilecek bir enstrümandır. Sizin bir Japon enstrümanı ile ilgilenmeniz çok mutluluk verici.

Son olarak, size bir aktarımda bulunacağım. Ben, 20 yıl önce "Rokkasen" adlı, Japon tarzı bir müzik grubu kurdum. Japonya'ya ulaşan müzik aletlerini toplayıp, klasik müzikten günümüz batı müziğine kadar repertuvarı olan bir grubuz. Edo dönemi sonlarında bu müzik aletleriyle batı müziği de icra edilmekteydi, ancak bir öğretenin olmaması nedeniyle Meiji sonlarına kadar batı müziği çalınamamıştı. Kozu Senzaburou ve İsawa Shuuji adlı iki Japon, Meiji dönemi sonlarında Amerika'ya geçmiş, Do, re, mi, fa, sol, la, si, do ölçüsünü Japonya'ya getirmiştir. Bu tarihten sonra Japonya batı müziği ülkesi olmuş, geleneksel Japon müziği arka planda kalmıştır. Ben bu konuda üzüntü duyuyorum, ama bunun, müzik dünyasında var olan bir eğilim, bir olgu olduğunu da düşünüyorum.

Katılımcı: Efendim, ben emekli büyükelçi Muzaffer Eröktem. Yıllarca önce ben Türkiye Cumhuriyeti Tokyo Büyükelçiliği'nde görev görmüştüm. Esasında, Ohmura San'ı da 40 sene önce orada tanımıştım ve kendisiyle 40 sene sonra burada görüştük. Esasında Kozu San'a ufak bir değinecektim. Şimdi o ayrıldı. Bela Bartok'tan bahsetti. Bela Bartok aslında Ahmet Adnan Saygun'un yakın arkadaşıydı. Beraber ülkelerde incelemelerde bulundular. Yine ayrıca, benim Japonya'da bulunduğum dönemlerde gene bir besteci vardı, Toshiro Mayuzumi. Onun haftalık

programları vardı, cumartesi sabahları saat 11'de başlardı. İsimsiz veya başlıksız konser, "Concert without Title" Niye? Bir sürü yapacağı programa isim bulamamışlar, en sonunda "concert without title" demişler. O, Türk müziğiyle yakından ilgiliydi fakat daha ziyade Osmanlı Türk müziğinin batı müziğine etkisi üzerinde duruyordu. Mesela Mozart. Türk Marşı onu çok etkiliyordu. Devamlı bunu işliyordu. Bunun da nedeni şu, 70'lerde benim gözlediğim, büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun şöhreti o zamanki Türkiye Cumhuriyeti'nin şöhretinden daha fazlaydı, Japonya'da genelde. Bugün şartlar değişti, daha ziyade Türkiye Cumhuriyeti çok büyük aşamalar kaydetti, çok üstün düzeye geldi, artık ona değinmiyorlar. 70'lerin başında Japonya'da Türkiye ile ilgili olarak bana devamlı boyutları sorarlardı. Kaç ton çelik üretiyorsunuz, kaç tane otomobil üretiyorsunuz vesaire. Japonların boyutu birden bire artmıştı. 2. Dünya Savaşı badiresini atlattıktan sonra daha iyiydi. Şimdi Türkiye artık o istatistiki boyutu da aştı, hatta Japon Dış İşleri Bakanlığı'nda çalışan bir arkadaşım ki Türkiye uzmanı bir arkadaşım görevi Türkiye uzmanı olmayan ve Türkiye masasına bakacak arkadaşa devrederken söylediği söz anlamlıdır. Sakın dedi Türklerle iş yaparken, ilişkilerini sürdürürken onların istatistiklerine bakarak davranma, çok yanılırsın, onlar büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun varisleridir, çok gururludurlar, dikkat et aksi halde başarılı olamazsın demişti. Tabii bunları aştık şimdi, bunları aştık. Değişik bir aşamadayız. Şimdi bir de şey var Sayın dilci profesörlerimiz, Sayın Hayasi, ortak kelimelerden bahsetmediler. Belki bunlar Orta Asya'dan geliyor. Japonlar bugün "yabancı"'ya "gaijin" diyorlar, eskiden "yabanjin" diyorlardı. Yabanjin yani yaban adam. Bu kültürün adamı olmayan adam. Biz hala yabancı diyoruz mesela. Mesela meşhur bir marka vardır Sansui. "sui", "su" şimdi "mizu" diyorlar eskiden "su" diyorlardı. Tabii ben eski kuşağın mensubu olduğum için eski kelimeleri biliyorum. Mesla bazı kelimeler var, aynen mesela "tepe", "noru" daha da var uzatmak istemiyorum. Bunlar belki Orta Asya bağlantılı olarak gelmiş olabilir. Yani bu konuda katkım bu. Bir de Profesör Doktor Küçükyalçın çok ilginç ve gayet öğretici bir açıklamada bulundu ve önemli bir şahsiyetten bahsetti. Tabii ondan sonra bütün bu olaylardan sonra Japonya'nın başına 2. Dünya Savaşı badiresi geldi. Ülkenin imarı ve kalkınma çabaları ağırlık başladı ve 60'ların sonlarına doğru bunu

aştılar ve başarılı oldular ve batı Asya'da Türkçenin yeri, batı Asya'da ilk yönlendikleri yer Türkiye Cumhuriyeti oldu. İlk siyasi ve ekonomik heyetlerini Türkiye'ye göndermeyi başladılar fakat 73 sonlarında 1. Petrol bunalım 79 sonlarında 2. Petrol bunalımı ortaya çıktı, tabii petrol üreten ülkeler önemli ve büyük bir kaynak doğdu onlara da fakat sonradan yani bugün onların boyutları da sınırlı yani büyük ülke bölgede gene büyük potansiyelleri olan yer Türkiye Cumhuriyeti, gene bir Türkiye'ye dönme var. Yani bu da önemli bir unsur. Tabii yatırımların ayrıntılarına girmeyeceğim. Çok teşekkür ederim.

Hayasi: Efendim, teşekkür ederim. Mesela "su" kelimesi aslında Çinceden ödünç alınmış bir kelime ama çok enteresan, çünkü Türkçe "su" kelimesinin daha eski şekli, "sub" sonunda "b" konsonanti (ünsüzü) var. "Sui" de galiba Çincede eskiden yani eski Çincede sonunda bir konsonantin olması muhtemel. Yani o konuda belki, yani kaynak Çincedir. Çince "sui" kelimesi Türkçeye geçmiş veya Türkçeden (Çinceye) geçmiş olabilir, oradan da Japonya'ya geçmiş olabilir. Efendim mesela Türkçe "iyi "kelimesi Japoncada da "ii", yani Japoncada da iyi anlamına geliyor. Ama, bu kelime de eski Türkçede ta "edgü"ye kadar gidiyor yani "edgü", "eyü" ondan sonra, şimdi "iyi" oluyor. Japoncaya bakarsanız Japoncada "ii" kelimesi, daha eskiye giderseniz "yoşi" oluyor. Yani "yoşi" ile "edgü" artık hiç benzemez duruma geliyor. İşte bunun gibi, evet yani ben de ümit ediyorum, böyle ortak kelime bulunsun diye ama bulmak o kadar kolay değil. Biraz gayret edeceğiz. İnşallah ilerde ortak kelimelerin bulunması söz konusu olabilir. Teşekkür ederim.

Omura: Çok teşekkür ediyoruz. Çok teşekkür ederiz. Daha bir çok sorunuz olduğunu düşünüyorum ama zamanı oldukça aştık. Moderatör olarak bugünkü oturumu basitçe değerlendirmek istiyorum. Hayasi hocamın söylediği Türkçe'nin büyük bir torba olması çok ilginç bir konuydu. Düşününce, bugünkü seminerimiz de büyük bir torba gibiydi. Sanki, tarihi, güzel sanatları, dili, arkeolojiyi bile bu büyük torbanın içine koyduk, tartıştık. Sadece bir açıdan bakınca Türkiye ve Japonya arasındaki bağ ele alınarak pek bir şey anlaşılamıyor. Özellikle, soyut olan bir şeyin bu iki ülkeyi birbirine bağladığını düşündüm. Gözle görülen, somut şeyler iki ülke arasındaki bağlantıyı düşünürken çok etkili ama, Kozu hocamızın

bahsettiği müzikte de sıralı bir şekilde Japonya ile Türkiyeyi birbirine bağlayan unsurlar olduğunu öğrenmek, sanırım büyük bir kazanımdı.

Bu konuşmalar daha 2 saat 3 saat devam eder, sanırım. Aslında, en önemlisi tartışmaların yapılması. Bir dahaki sefere tartışma oturumu biraz daha uzun olursa seviniriz. Erdal hocama soru sormak isterdim. Atatürk ile Otani Kozui'i bir araya getiren neydi? Ben Türkiye ile Japonya arasındaki bir yer altı su damarların olduğunu seminerin başından bu yana bir çok kez söyledim. Bu damarı bir çok farklı alandan insan birlikte kazmalı. Bu seminerin benzeri bir çok seminer yapıp, yavaş yavaş, Türkiye ile Japonya arasında var olan bağı görmeye başlayacağız diye düşünüyorum.

Değerli konuklarımıza ve hocalarımıza, çok teşekkür ederek, oturumu kapatıyorum.

SONSÖZ

Dr. Sachihiro Ohmura

Yaptığımız "Kültür Semineri" ile, Türk- Japon dostluk bağının nereden geldiğini bir nebze de olsa aydınlığa kavuşturma düşüncesiyle, müzik, sanat, tarih ve dil alanındaki uzmanları davet ederek, onlardan konuşma rica ettik. Türk- Japon dostluk bağını oluşturan ve bir sembol haline gelen olay hiç kuşkusuz 1890 yılındaki Ertuğrul faciasıdır. Daha sonra, bu facianın ardından bir vefa borcu ödemesi niteliğinde, 1985 yılında İran-Irak savaşı sırasında Tahran'da mahsur kalan Japonların Türk Havayolları ile kurtarılmasının Türk- Japon dostluk bağını bir kat daha güçlendirdiği şüphe götürmez.

Bu iki olay, daha önce, seminerin başlangıcında da belirttiğim gibi 19. Yüzyılın sonlarından 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadarki süreçte gelişen olaylardır. Bu, facia ve kurtarma operasyonu iki ülkeyi sıkı sıkıya bağlamakla birlikte, iki ülkenin dostluk ilişkisini sadece bu iki olayla kısıtlayarak düşünmek yetersiz kalmaktadır. Yaklaşık 10000 kilometre mesafede olan bu iki ülkeyi birbirine bağlayan Avrasya kıtasında doğuya ve batıya akarak yayılan, zaman ve mekanın ötesinde su damarı gibi bir şey var olsa gerek. Bu, benim eskiden beri sahip olduğum bir düşünce.

Bir şekli olsun ya da olmasın her iki tarafı birbirine doğal bir şekilde bağlayıcı bir neden var olsa gerek. Nozu hocamızın da belirttiği gibi, bunun şekilsiz bir biçimde müzikte de yer aldığını bugünkü konuşmasıyla çok iyi bir şekilde anladık. Tanabe hocamızın konuşmasında da belirttiği, Japon Budizm sanatının içinde Anadolu ve Gandara'dan geçen, Yunan sanatının Budist dünyasında kabullenilmesinin, Avrasya'da büyük bir nehir gibi bir akışın olduğunu gösterdiğini düşünüyorum. "Sanırım,

farkında olmadan dilimizde dolaşan Japon Halk şarkılarında ve Japon ruhani dünyasının temelini oluşturan Budizm aleminde halen varlığını sürdüren bir bağ, Türk Japon dostluk bağının arka planını oluşturuyor.“ diye güçlü bir şekilde hisseden sadece ben değilimdir, herhalde.

Erdal hocamızın konuşmasında yer alan Otani Kozui’nin, bir anlamda siz Türkler tarafından ilk kez duyulan ve çok şaşırtıcı olarak karşılanan bir konu olduğunu düşündüm. Avrasya denilen batı ve doğuya uzanan bu sahnede dolaşan kaşif ve Nishi Honganji’nin Ruhani Lideri olan Ootani Kozui’nin hareket sınırları içinde de Tanabe Hocamızın dediği gibi doğu ile batıyı birbirine bağlayan budizmin var olduğu bir gerçektir. Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyetini kurma aşamasında toprak reformu, yani tarım reformuna ağırlık verdiği bilinmektedir. Kurak toprakların ıslahını denemek isteyen Otani Kozui’nin bu isteği Atatürk’e bir nebze de olsa etki etmiş olmalıdır şeklindeki Erdal hocamızın sözleri çok ilgi çekici bir konuydu. Kendisinden neden Atatürk’ün Otani Kozui’den etkilendiğini daha uzun dinlemek istedim. Sunum zamanının dolması beni üzdü.

Hayasi hocamız ve Nurettin hocamız Türkçe ve Japonca arasındaki benzerlikler ve farklılıklar hakkında bizleri bilgilendirdiler. İki ülkenin dostluk bağı düşünülürken dil açısından yapılan bir değerlendirmenin çok önem olduğunu derinden hissettim. Türklerin de, Japonların da birbirleri hakkında düşünürken dilsel benzerlikleri pek göz önüne almadıklarını düşünüyorum. Ancak, Türkçe ve Japonca’nın Ural-Altay ailesine ait olmaları, fark etmeden bu iki milleti birbirine yakınlaştıran önemli bir unsur değil midir diye düşünüyorum. Değerli iki hocamızın konuşmalarından sonra dinleyiciler arasından da konuşmacılara soru sormak isteyen pek çok kişi olduğunu hissettim. Keşke daha uzun dinleyebilseydik.

Ne olursa olsun, Türk- Japon dostluğunu düşünürken, daha önce de belirttiğim gibi benim soyut konulara kapıldığım oluyor. Ancak, soyut konularla birlikte aynı zamanda somut konuları bir arada düşünmenin gerekli olduğunu da düşünüyorum. Bu sefer ele alma fırsatımız olmadı ama, halk hikayeleri, Efsaneler, mitoloji, örf ve adetler konuları da ele alınırsa, Türkler ve Japonlar arasında bu kadar mesafe olmasına rağmen neden dostluk bağını oluşturabiliyorlar sorusunu çözecek bir anahtar bulabiliriz, belki.

ORSAM TUTANAKLARI
No: 37, Kasım 2014

「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」

JAPONYA - TÜRKİYE ARASINDAKİ BAĞLAR VE KARŞILIKLI ETKİLEŞİMİN GELECEĞİ

JAPONYA BÜYÜKELÇİLİĞİ

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

日トルコ外交関係樹立９０周年記念行事
Japonya ve Türkiye Arasındaki
Diplomatik İlişkilerin 90. Yıldönümü Etkinlikleri

日トルコ合同シンポジウム：
「日本とトルコ～どこから来てどこへ行くのか」
Japonya – Türkiye Ortak Sempozyumu: "Japonya ve Türkiye – Nereden Geldik, Nereye Gidiyoruz?"

文化セミナー
KÜLTÜR SEMİNERİ

文化セミナー

「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」

ORSAM TUTANAKLARI

No: 37, Kasım 2014

文化セミナー:「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」

ORSAM © 2014

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Ayşe Nur Tekmen (アンカラ大学)
Dr. Sawako Kanai (在トルコ日本国大使館)

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Sadullah Hatam

ISBN: 978-605-4615-92-6

Baskı
Orient Basım Yayın
Kazım Özalp Mahallesi Rabat Sokak No: 27/2
GOP Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 431 21 55

ANKARA - Kasım 2014

ORSAM
Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
Center for Middle Eastern Strategic Studies
Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara
Tel: +90 (312) 430 26 09 & Faks: +90 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr

目次

オープニング スピーチ

横井裕（駐トルコ共和国日本国特命全権大使）..... *101*

アフメット・ハルク・ドュルスン　（トルコ共和国文化観光省次官）..... *105*

第１セッション
「日本とトルコのつながり：音楽，言語，美術，歴史」

キーノートスピーチ：考古学の発掘現場から見るトルコと日本
大村幸弘　（アナトリア考古学研究所所長）..... *113*

同じ形式のうたを持つ国
神津善行（作曲家）..... *117*

トルコから日本へ〜ギリシアの神々の東漸
田辺勝美　（元中央大学教授）..... *121*

大谷光瑞とトルコ共和国に対する初の直接投資：ガージ農園及びブルサ紡績工場
エルダル・キュチュクヤルチュン（ボアジチ大学）..... *131*

トルコ語の多様性
ヌレッティン・デミル（ハジェッテペ大学教授）..... *143*

日本語とトルコ語：共通性の中の相違
林徹　　（東京大学教授）..... *151*

第2セッション「日土交流のこれから：さらなる相互理解のために」

質疑応答..... *167*

おわりに..... *187*

開会挨拶

横井裕

（駐トルコ共和国日本国特命全権大使）

皆さんお早うございます。

アフメット・ハルク・ドュルスン文化観光省次官，ご来場の皆さま，本日は日本・トルコ合同シンポジウムの二日目，文化セミナーにようこそおいでくださいました。このセミナーは「日本トルコ外交関係樹立90周年」を記念して行なわれるものでありますが，日本とトルコの間の友好関係を色々な視点から見つめ直し，今後の両国の関係発展について考えるきっかけにしようという目的で，日本の総理官邸を中心に在トルコ日本国大使館が，トルコ政府，またトルコ側シンクタンクと共に準備を進めてまいりました。

まずは今回，ご協力頂きました共催団体でありORSAM，SAMを初め，トルコ政府，ユヌスエムレ・インスティテュート，大学関係者の皆様，さらにはご登壇の先生方に心より敬意と感謝を申し上げたいと思います。そして特に，お二人の方に特別の感謝を申し上げます。

お一人目は，本日急用のためおいでになられませんでしたが，オメル・チェリッキ文化観光大臣であります。大臣は，本年4月にも彬子女王殿下をお迎えし，寛仁親王殿下の追悼コンサートを主催していただきました。さらには，来年「エルトゥールル号事件125周年」を記念して封切られる日トルコ合同の映画「エルトゥールル」制作プロジェクトについても多大なご支援をいただいております。

そして二人目は，本日の文化セミナーのキーノートスピーカ

ーである，またモデレーターも務めていただく大村アナトリア考古学研究所所長であります。大村先生は，考古学を通じた日本とトルコの学術文化交流に長年携わってこられ，特に研究所のあるカマンに対する社会的貢献及びその影響力は，トルコ内外さらには，日本の皇室も認めるところであります。チェリッキ大臣におかれましては，大臣就任後最初のご視察地の１つとしてカマンを選ばれ，足を運んでいただきました。カマンにおける日本の考古学分野での協力に関し，チェリッキ大臣から非常に高い評価を得ております。これはまさに大村先生のトルコでの活動の重要性，意義深さを物語っているものと信じております。

昨日も申し上げましたように，昨年から本年にかけてもともと歴史的に友好関係にあった二国間関係は，さらに大きな盛り上がりを見せております。5月と10月の二度にわたる安倍総理のトルコ訪問，さらには本年1月のエルドアン首相（当時）の日本訪問，4月の彬子女王殿下トルコ御訪問，そして閣僚級のトルコ訪問は複数回にわたっており，まさしく頻繁な要人往来が実現していると言えます。日本とトルコは外交，経済，文化等，多方面にわたる戦略的パートナーシップを構築し，進展させていくべく，現在様々なプログラムを共有し，またその取り組みを進めているところでございます。

二国間の友好関係がまさに飛躍的に進展しようとしている今年，記念すべき外交関係樹立90周年を迎え，両国間の関係の過去・現在・未来についてもう一度見つめ直す必要があるではないかと私たちは考えました。そのときに，まず頭に浮かんだのは「日本とトルコの友好関係はいったいどこから来ているのだろう」という疑問でした。

歴史的にトルコは親日的であり，日本とトルコの社会文化には非常に類似点がある。また，両国の歴史上で共有しているエルトゥールル号事件，さらにはテヘラン空港からのトルコ航空機邦人救出と言った出来事。これらだけが両国間の友好関係を説明するものなのだろうか？もっとはるか昔から，人間の有史以来の歴史の中で，日本とトルコの繋ぐものがあったのではないか？

このように私たちは考えました。この疑問は，ユーラシア大陸全体を舞台とする壮大なテーマです。日本とトルコの友好関係の過去・現在・未来を見つめ直すとき，その基礎にあるものが何であるかについて，トルコと日本の有識者プレゼンテーション及び，ディスカッションを通じ，皆様とともに考えていく機会としたいと思っております。

音楽・言語・歴史のそれぞれの専門家の皆様方から事例を発表していただき，パネリストだけではなく，会場の皆様も発表内容を共有しながら，今一度日本とトルコの友好関係の礎，もっと言うならば親近感と言われるものの源が何であるのかについて，ディスカッションを深めてまいりたいと思います。本日のパネリストの先生方のそれぞれの専門のお話は，長年にわたる専門研究の成果に基づく大変興味深いものであります。会場の皆様とともに私も本日の文化セミナーから多くのことを学び，そして二国間関係の来た道，行く末につき考えてみたいと思います。重ねて本日のご来場に感謝いたします。どうもありがとうございます。

開会挨拶

アフメット・ハルク・ドュルスン
（トルコ共和国文化観光省次官）

大使閣下，大村幸弘先生，ご来賓の皆様，当初参加予定でしたオメル・チェリッキ文化観光大臣が，残念ながら本日イスタンブールで用務が入ってしまったため，私が代わりにアンカラでのこの会議に出席させていただくことになりました。私もそのイスタンブールの会議にこれから向かわなければなりません。本来でしたら次官としてではなく，一文化史の教授として皆さんの話を聞きたいと思っておりましたので，残念です。それでは，大臣のメッセージをお伝えします：

「『トルコと日本の外交関係樹立90周年』を記念して開催されるこのシンポジウムにおいて，皆様に挨拶できることを非常に光栄に思います。皆様，ようこそいらっしゃいました。挨拶を始めるにあたり，まずは，3年前にヴァンの地震で被災者を助けるために我が国を訪れ，その後余震に巻き込まれて亡くなった宮崎淳氏に，哀悼の意を表したいと思います。彼は今日の両国間の友好関係の象徴であります。誰もが知っている真実として，日本と日本国民は，我が国において特別な親愛の対象となっています。というのも，両国の間には歴史に基づくシンパシー，親愛があるからです。アジア大陸の東端と西端にある日本とトルコですが，19世紀から現在に続く伝統的な友好関係を持っています。地理的には非常に遠い国ではありますが，両国民の間には非常に近しい親愛があります。

悲惨な事故でありながら，しかしまた，両国の友好の礎も成したエルトゥールル号の惨事に言及したいと思います。オスマン帝国のアブデュルハミト2世が日本との友好を樹立するた

めに送った船は，成功裏に訪問を終え帰国の途についたのですが，和歌山沖の沿岸で残念ながら沈没してしまいました。トルコ人乗組員587人が亡くなったこの大事故において，日本国民が示した助け合いの精神がトルコ国民の心に刻まれたのです。そして，両国の友好の１つのシンボルとなりました。日本で建設されたエルトゥールル号の慰霊碑は，友好のシンボルとして今でも和歌山にございます。

私たちが生きている現在は，トルコと日本の両国間の関係上，「黄金時代」と言えましょう。シルクロードの東西の端に位置するトルコと日本の間の大型プロジェクトを見てみましょう。イスタンブールのファーティヒ・スルタン・メフメット大橋やマルマライ，テュルクサットのプロジェクト，イズミット大橋，そしてシノップ原子力発電所といった，数々の大型プロジェクトを日本とトルコは協働で行なってきましたし，今も進めています。イスタンブールに設立される予定のトルコ・日本科学技術大学も，国際的な水準のものができると思われます。

両国間の関係を具体的な協力関係に育てるために，両国の社会が互いを知ることは重要です。社会間の最も重要な連携の媒体は文化です。両国が協力しあう今，このチャンスを活かして，両国の文化交流を盛んなものにしていくべく，私たちは取り組んでいます。

2003年の日本におけるトルコ年，2010年のトルコにおける日本年，そしてエルトゥールル号に関する追悼イベントは，両国の関係を強化しました。日本とトルコの文化の絆を支えるために行われるこうした文化イベントは，両国間の文化の共通点を見いだす機会にもなっているのです。言語学者が認めている通り，日本語とトルコ語は同じ語族に所属し，同じ語源に基づいていると言われます。文学における両国間の関係をさらに促進させる取り組みについて触れたいと思います。トルコ人作家の作品を外国語に翻訳する「TEDAプロジェクト」を利用して，これまでにアフメト・ハムディ・タンプナルの「Huzur」，トゥルグト・オザクマンの「Şu Çılgın Türkler」，「Mühtedi」の3つの作品が日本語に翻訳されています。他方，日本の重要な作家である，村上春樹の「雨天炎天」，そして大江健三郎の「個人的な経験」がトルコ語に翻訳されています。相互の文学作

品の理解を深めるこのような取り組みが続くことを希望していますし，私たちも支援していきたいと思っております。

また，三笠宮崇仁親王殿下が1986年に始められたクルシェヒル県カマン・カレホユックにおける発掘作業は，両国間の友好関係を深めたものとして知られています。崇仁親王殿下のご子息である寛仁親王殿下の御支援を賜り四半世紀以上もの間続けられている発掘作業では，貴重な遺物が発見され，将来的な保存という意味でも大変重要な貢献をいただいております。このカマンでの取り組みを通じた親愛なる友好関係は，殿下の御関心と献身的な努力によるものであり，トルコ国民の心の深部をつなぐ揺るぎない架け橋を築いてくださいました。

ご来場の皆様，2014年は文化面で新たな協力関係を築いていく年としております。本年1月には第10回イスタンブール日本映画祭，2月には第11回アンカラ日本映画祭が開催されました。在トルコ日本国大使館，在イスタンブール総領事館へ感謝申し上げます。このようにトルコと日本の関係を強化するために，今後も我々の取り組みを継続させていく所存です。来年のエルトゥールル号事件125周年の一環で，悲劇を共有する両国民として追悼イベントを行う予定です。また，この悲劇を忘れないためにエルトゥールル号をテーマにする映画を速やかに完成させ，友好関係が続くことが重要だと思っています。文化観光省として，トルコと日本の両国民がよりお互いを理解し合い，友好関係を強化していくために，あらゆる支援をしていきます。ご来場の皆様には，重ねて大臣に代わって歓迎の挨拶をお伝えいたします。」

さて，大臣の挨拶はこれまでですが，このシンポジウムに関連して，私の個人的な記憶から一つお話しをさせていただければと思います。

私がイスタンブールのアヤソフィア博物館の館長をしていた時，日本の皇太子殿下の御訪問がございました。当時アヤソフィア博物館館長だった私は，アヤソフィアか，あるいはトプカプ宮殿をご案内させていただくものと思っておりました。ところが，寄せられた御要望は全く予想外のものでした。そし

て，それは私を非常に興奮させるものだったのです。皇太子殿下は水の文明に関して大変な御興味をお持ちで，イスタンブールの水の文明に関する旧跡を御覧になりたいとおっしゃられました。私も水や河川に関して著作があります。また，皇太子殿下も河川に関する御著書がおありで，私たちは一緒に，水をテーマにイスタンブールを観光いたしました。私はこれまでイスタンブールを何度も観光していますが，それまでトルコ人と水をテーマにした観光をしたことはありませんでした。それなのに，日本の，さらには皇太子殿下からこのような御申し出をいただいたわけです。「どこに行きましょうかと」いうお話をし，マスラクにあるベルグラッドの森から出ている水路に沿って出発しました。マスラクというのは外から流れる水，という意味を持っています。イスタンブールのマスラクという地名はそこから来ているのです。その後，タクシム地区まで来ました。タクシムというのも，トルコ語では水が分配される地点という意味です。タクシム広場にある，配水をするマクセムの中に入り，イスタンブールに水がどのように配水されているかを御自身の目で確認したいとおっしゃられたのです。それから，ヴァレンシア水道橋にも参りました。皇太子殿下がもし水道橋に上がりたいとおっしゃったら，そして万が一落ちてしまったら一大事，エルトゥールル号に続く外交上の大参事になりかねないと心配しましたが，上からではなく，下から見ましょうとの御提案でした。長いお話しになるので全ては語れませんが，スルタンアフメット広場からアフメト三世の泉まで来ました。誰もがご存じのトプカプ宮殿入口にある素晴らしい泉です。しかしその泉の中に入ろうと思った人は誰もいないでしょう。皇太子殿下と一緒に私たちはその泉を開け，水が宮殿やアヤソフィアにどのように配水されていくのかを見ました。この時の経験は私にとって忘れがたいものです。また，科学技術をはじめとするあらゆる学問にとって，好奇心というものがいかに重要な役割を果たすかをその時に実感したのです。ここにいらっしゃる皆様，そしてイスタンブールに行ったことはあるけれどもこのような観光をされたことがない方々に，日本の好奇心を例にとって，こうした観光もあることをお伝えしたいと思います。

あらためて，ご来場くださった皆様に感謝するとともに，本日発表される先生方のご成功をお祈りいたします。

第１セッション

「日本とトルコのつながり：
音楽，言語，美術，歴史」

キーノートスピーチ：
考古学の発掘現場から見るトルコと日本

大村幸弘　（アナトリア考古学研究所所長）

おはようございます。アフメット・ハルク・ドュルスン次官，それと横井大使よろしくどうぞお願いします。私はアナトリア考古学研究所の大村幸弘と申します。今日は，モデレーターを勤めさせて頂きます。簡単ではありますが，最初に文化セミナーに関するキーノートスピーチをさせて頂きます。

私はアナトリアのほぼ真ん中に位置しているカマン・カレホユック遺跡で1985年以来，考古学の発掘調査を行ってきておりますので，今回の文化セミナーのモデレーターとして相応しいのかがかなり心配をしながら，今日ここに参りました。今日発表して下さる先生方，そしてご来場の皆様のお力をお借りしながら，このセミナーを進めてまいりたいと思います。ご協力のほどを宜しくお願い申し上げます。

今回のセミナーのテーマが，「日本とトルコのつながりと日土交流のこれから」です。この文化セミナーのテーマをお聞きした時に，以前，私が日本で行ったトルコと日本の友好に関する企画展とそれに関連して開催したシンポジウムを思い出しました。2007年，私は東京の三鷹にある中近東文化センターで日土交流に関する企画展を行いました。その企画展に対して，私は大胆にも次のようなタイトルをつけたことを覚えています。「なぜトルコ人は日本を好きなのか，なぜ日本人はトルコを好きなのか」でした。このようなタイトルで企画展の作業を進めておりましたが，中近東文化センターの総裁であられる三笠宮崇仁親王殿下から，企画展のタイトルとしては，どうもそれはあまり相応しくないのではないかとのご指摘を頂きました。そ

の企画展には串本町からエルトゥールル号に関連する展示品をお借りして展覧会を行うことになっておりましたので，「なぜ，トルコ人は日本を好きなのか」，と云うタイトルは相応しくないのは当然と云えば当然のことであります。殿下がご提案なさった企画展タイトルは，「日本とトルコ友好のかけ橋–エルトゥールル号回顧展」と云うもので，私の企画展のタイトルは敢えなく没となりました。

その企画展に合わせる形で，私は関連シンポジウムを四回行っております。一回目が，「イランからの脱出：日本人を救出したトルコ航空」，そして第四回目が，「トルコのものさし，日本のものさし：トルコと日本の異文化接点を探る」を行い，4回で700名近くの方々が参加をして下さいましたが，このシンポジウムを通して，私の本当のねらいは，トルコと日本の友好の絆は，一体何処から生まれてくるものなのかを明らかにしたいと云うことでありました。

エルトゥールル号遭難が友好の絆の一つのシンボルとなったことは間違いありません。では，このエルトゥールル号遭難の他に，トルコと日本を結びつけるものとして一体何があったのかであります。恐らく，日本人を救出したトルコ航空をあげられる方もあるでしょうし，また，日露戦争をあげられる方もあるでしょう。また，私は朝鮮戦争もトルコと日本の友好を結びつける要因の一つとしてあげておきたいと思います。

ここで述べた幾つかの事象，つまり出来事は，オスマン帝国末から現在までいたるおよそ125年間の歴史の中で全て起きたものであります。これらの事象，出来事と言いますか，教科書には載っていたとしても，それを全く知らない日本人もいますし，トルコ人もいることも事実ではないかと思います。ただ，これは本当に不思議なことだと思いますが，そのようなことを知らない，あるいは全く意識もしていない日本人がトルコを訪ねると，必ずと言って良いほどトルコの虜になってしまう。また，トルコ人が日本へ行けばその人も日本の虜になる人が多いように見受けます。これは一体何を意味しているかと云うことです。この125年間の事象だけではどうも説明しきれないものがある。

それ以前，つまり125年前，すでにトルコと日本の友好の絆を強く結びつけるだけの何かがあったのではないかと考えております。これは，後ほどの自由討論でもお話しする機会があるかもしれませんが，私はアナトリアの考古学の発掘現場から考えますと，間違いなく何点かをあげることで可能であります。両者を引きつける強烈な磁石のようなものを強く感じます。ユーラシアの西と東の外れにあるトルコと日本にはおよそ1万キロと云う距離があります。この1万キロと云うものがあるにも関わらず，二つの国，トルコ-アナトリアと云う地域と日本と云う地域を結びつけるものとして，ユーラシアには，連綿と流れる水脈，鉱脈のようなものがあるのではないか。もしそれがあるとすればそれは一体何なのかを，今日は5人の先生方にその水脈の一部を掘り起こして頂ければと幸いに存じます。

神津先生には音楽のお立場から，田辺先生にはギリシアの神々の東漸と云うことで，エルダル先生には大谷光瑞とアタチュルク，ヌーレッティン先生，林先生には言語学の立場からお話しして頂きます。最初に神津先生からお願い致します。超多忙中のところをお呼びしましたのは，トルコと日本の間には音楽を通して密接に結び付ける流れがあるとする先生の説をどうしてお聞きしたいと思ったからです。神津先生には4月27日にアンカラで「寛仁親王殿下追悼コンサート」では総監督をお願いし，日本大使館の横井大使閣下をはじめ，セヴダ・ジェナップ音楽基金理事長であるメフメット・バシュマンさんら多くの方々のご尽力で成功裡に終えることが出来ました。では神津先生，宜しくお願い致します。

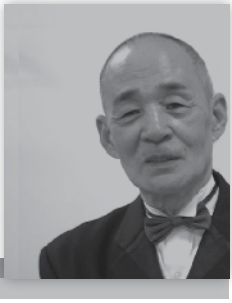

同じ形式のうたを持つ国

神津善行 （作曲家）

皆様おはようございます。作曲家の神津善行と申します。作曲は映画音楽を主として居りました。320本の映画を担当いたしましたが，著名な監督・俳優などと出会うことが出来たことは大変に幸せだったと思って居ります。

今日はトルコと日本の間にある音楽に付いて少し触れてみたいと思います。時間に制限がありますので，細部は割愛いたしますがお許し下さい。

現代と違って昔の音楽は人と共に移動して行きました。例えばお嫁に行くことでも移動するわけです。しかし移動した音楽がそこの土地で根を生やして歌われて行くかどうかは，その土地の人の気持ちと前の土地の人の気持ちが同化しないと根を生やすことはないと思います。また違う土地で根を生やすのには時間が掛かります。今日はその例を一つだけお話してみようと思います。尚，この話はすでに世界の民族音楽界では定説になっております。

日本の隣国にモンゴル国があります。この国は羊，馬，駱駝などを広い草原で飼っております。これらの動物を広い草原で動かすのには，高い声で呼ばなければなりません。高い声で呼びませんと声が遠くに届きませんので低い声では呼びません。ですから常に最初の声は高い音を出すわけです。

これが歌に変化したときに，最初に高い声を出して，そこから節が下に降りてきます。これはその民族の持つ音律を使って細かく曲を彩り，小さな節を飾り付けながら下降して来ます。

この一節を一息で歌うことから「長い歌」と呼びます。モンゴルでは「オルテンド」と呼びますが，この形式がモンゴル，日本，トルコにだけ存在しているのです。これが今日のテーマです。

日本に馬が渡って来た時期は定かではありませんが「しなの追分馬子唄」と呼ぶ唄が長野県にあります。全国の追分馬子唄の元唄と言われていますが，この唄が「オルテンド」と同じ形式を持っております。この唄が北海道の江差に渡り「江差追分」となりますが，この江差追分も高い音から歌いだし，小さな節で飾りをつけながら下に降りてきます。これが現在の江差追分の楽譜です。

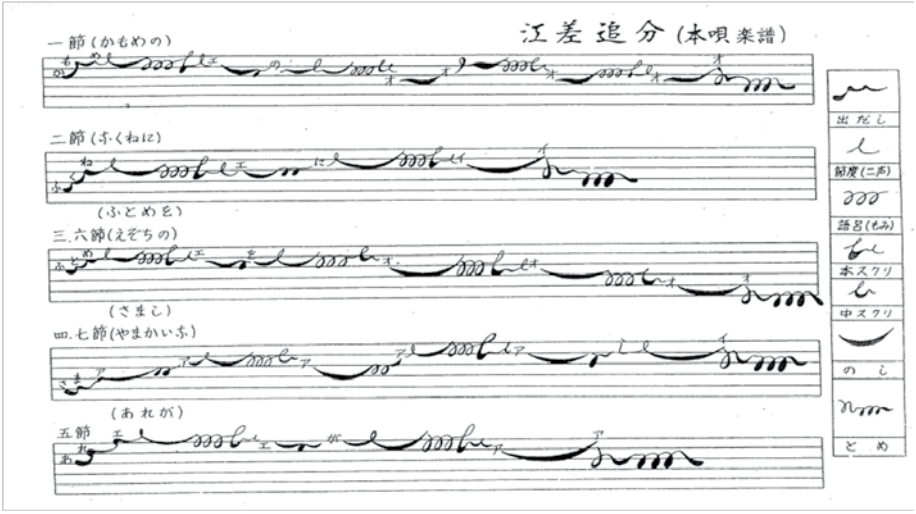

ここに書かれている線と同じように節を廻して降りてきますが，その間は息付きをせず一息で唄います。ですからこれも一息で唄う「長い唄」（長い息の唄）です。昨年もモンゴルからオルテンドの歌手を招いて日本の楽器に合わせて唄ってもらいましたが，日本の民謡の中の馬子歌は自国の唄の様に唄えるのです。これは推測ですが，モンゴルから何らかの形で馬と共に入って来た唄であろうと言われて居ります。

さて，私とトルコ音楽との関係です。私は音楽大学時代からハンガリーの作曲家ベラ・バルトークの作品が好きで，この作曲家の研究をしておりました。このバルトークがトルコ政府の委嘱でトルコ民謡の整理発掘を手伝って居たという事を知り，私もトルコ音楽の研究をしてみようと思い立ちました。その研究をしているうちにトルコ民謡に取り付かれたわけです。イスタンブールの音楽大学の民謡科の先生方と交流をとったり，トルコ民謡グループを三笠宮寛仁殿下にお願いして日本に招聘して日本ツアーを実現させたりしました。

イスタンブールのテレビ局にトルコ民謡が整理保管してあると聞き，二十年前に訪れた時には2000曲以上あったと思いますが，その中から「ウンズハウ」という長い息で唄う「長い歌」の中からモンゴルの「オルテンド」の「江差追分」に類似した唄を探しに通いました。トルコでウンズハウの名手を探し聞かせてもらいましたが，形式は同じで小節がアラビア旋律的ですが，モンゴルから入った唄であろうと思いました。モンゴルはトルコを属国化していた時代もあり，モンゴル民謡が入り込む機会は充分考えられると思いました。蒙古斑という子供のお尻にある青い痣を持つ子供がトルコにも居ると聞きます。私も蒙古斑のあった子供ですが，日本とトルコとモンゴルは民族的にも，何等かの繋がりを持っている国同士なのかも知れません。モンゴルで起きた民謡がトルコと日本に伝わって，多少の変化はありましたが現在まで引き継がれて来た事は，驚きと共に不思議な縁を感じます。日本の相撲界にモンゴルから多くの力士が来日していますが，日本人はその事にあまり異質感を持たずに誰もが応援をして居ります。「日本人はトルコ人を好きか？」と聞かれたら「日本人もトルコ人もお互いを傷つけ合った事がない付き合いをしている」と答えるでしょう。

最後に一つ付け加えさせて下さい。トルコという国は様々な民族が来て非常に多くの民謡を残しました。アナトリアにも黒海近辺にも興味ある民謡が沢山残されています。おそらく四千曲以上はあると言われています。この民謡は楽譜の無い時代に歌われた曲ですから，現在のドレミファソラシドの音階では処理できません。

アタテュルクが音楽の改革をするときに，これらの民謡を保存するためにはもっと細かい分率が必要との提言を受けて，オクターブを54音階に分率したことです。国の指導者が「文化を残すためにはこの分率が必要だ」と定めたことに，私は大変に感銘をうけました。

日本は明治の段階で大改革があったのですが，日本の民謡を全てドレミファの音階にあてはめてしまいました。そしてその後教育の場から日本民謡を捨てたのです。ですから日本の子供は自国の音楽を習うことなく育っているのです。これは私の一族である神津専三郎という音楽家がアメリカに留学し，ドレミファソラシドの12音階を取り入れたときに，古い民謡や邦楽を教育から外したのです。これは12音階の方が優れているとの考え方があったからです。ですから私もアイルランド民謡とスコットランド民謡で育った一人なのです。こうして考えて来るとアタテュルクという指導者がどんなに優れた政治家であったかがお解かりになると思います。

トルコという国はこんなに素晴らしい指導者を持ったのだと言う事をお伝えしたかったのが私の今日の結論でございます。

トルコから日本へ〜ギリシアの神々の東漸

田辺勝美　（元中央大学教授）

私の本日の報告は，ギリシアの神々の像が日本まで実は到達していた，という事実を美術資料によって証明するものです。

ここに表示している写真は，皆さんご承知のように，左はアレクサンダー大王の立像です。右は，ヘラクレスとアンティオコス1世が握手をしている浮彫（図1）です。両方とも，トルコの非常に有名な美術作品です。このトルコの地にはかつてギリシア文化，次にヘレニズム文化，それからローマ文化が栄えましたが，その歴史的事実は日本では，残念ながらあまり注目されていないのです。ギリシア文化というと，隣国のギリシアとかイタリアに結び着けてしまうのです。しかし，私の考えによれば，トルコのギリシア，ヘレニズム，ローマ文化も非常に重要な役割を演じているのです。

図1　アンティオコス１世叙任式図
アルサメイア，前１世紀半ば

実は古代のトルコからイタリアに伝わったものもたくさんあります。そういうことで古代トルコにおけるギリシア，ヘレニズム，ローマ文化を再認識する必要があるわけです。それは日本でも行なわな

ければならない。私はそのように考えております。

さて，ギリシアの神々の像が日本に伝わってきたということですが，一足飛びに飛行機に乗って伝わってきたわけではありません。トルコと日本の中間地点というものがどうしても必要になります。それが，このパキスタンの北部，アフガニスタン東部のガンダーラという地域なのです。このガンダーラがギリシア，ヘレニズム，ローマ文化が東漸する中継地となって，それから中央アジア，中国を経て，日本に到達したわけです。トルコからガンダーラまでは，中央アジア及びガンダーラに移住したギリシア人，あるいはローマ人がその担い手，伝達者となったわけです。このようにして，ギリシア，ヘレニズム，ローマ文化がこのガンダーラに伝わったのです。

一方，もう一つの担い手，伝達者が仏教なのです。仏教は前6世紀頃にインドの地で生まれましたが，やがて前3世紀頃にガンダーラに伝播しました。そして，そこでギリシア，ヘレニズム，ローマ文化と仏教が融合したのです。そして，後1世紀後半にこれら諸文化の交流の結果，東西文化を融合・折衷した全く新しいガンダーラの仏教美術が創造されたわけです。その仏教文化が中央アジア，中国，或いは朝鮮半島を経由して日本に伝わってきたので，トルコのギリシア，ヘレニズム，ローマ文化も日本に伝わってきたということになります。

では，どのようなギリシアの神々の像が伝わってきたかといいますと，まず皆さんご存知のゼウス神です。それから英雄のヘラクレス，神々の伝令ヘルメス神，風神アネモス，テュケーという女神です。このようにほぼ5人の神々ないし英雄の像が日本に伝わってきております。無論，神々の名称は変化しています。

ギリシアの神々や英雄の像が，ガンダーラに伝わったときには，それに相応する現地の神，即ち仏教の神の名前に変化します。ゼウス神は「バジュラパーニ」という名前になります。バジュラパーニというのは，雷を起こす道具を手に持っているという意味です。さらにヘラクレスもバジュラパーニという名前に変化します。

それから，ヘルメス神はクシャン朝に取り入れられファッローという神になります。す。そして仏教に取り入れられて「ヴァイシュラヴァナ」という神の名前に変化します。これは「広く聞く」という意味です。多くの人のいうことを聞く者という意味です。

それから，風神アネモスはイラン語（クシャン語）で「ワドー」という神の名前に変化します。

テュケーというのは豊穣の女神，都市の守護女神ですが，ガンダーラでは豊穣の女神，子供の守護者，子宝を授ける女神である「ハーリーティー」という女神になります。

以上で述べたガンダーラの神々の名称は，ガンダーラやインドで仏教経典に用いられたサンスクリット語です。これらの仏教の神々が日本に来ますと，ゼウス・バジュラパーニは「執金剛神」となります。また「仁王」ないし「金剛力士」ともいいます。先ほど，神津先生が相撲取りの話をしましたが，仁王というのは相撲取りの祖先です。仁王や金剛力士の像は筋骨隆々とした身体をしていますが，それはレスラーのような身体をしたヘラクレスに由来するのです。結局，ヘラクレスとゼウス神が，日本に伝わると，執金剛神，仁王，金剛力士という神になったのです。

「ヴァイシュラヴァナ」となったヘルメスは，日本に来ますと「毘沙門天」となります。「毘沙」と「ヴァイシュ」は発音が似ています。それ故，ヴァイシュラヴァナを中国で漢訳した時に毘沙門天と音訳したのです。この漢訳が日本に伝わったのです。また，ヴァイシュラヴァナの意味を取って意訳すると，多くを聞くという意味の「多聞天」になります。だから，毘沙門天と多聞天は本来同一なのです。

アネモスとワドーは風一般の名称で風の神の総称です。中国では漢字で風神と表記しました。同じくハーリーティーも中国で漢訳され，意訳では鬼子母神（きしもじん），音訳では訶梨帝母（かりていも）といいます。

では，この五人の神々ないし英雄について図像を示して説明致します。

図2　ゼウス神　グレコ・バクトリア朝
ディオドトス１世銀貨　前３世紀末

これがゼウス神です。ゼウス神の特徴としては，雷を起こす金剛杵，英語でthunderbolt（雷霆）といいますが，それを持っています。これが特徴です。これは，アフガニスタン北部に前３世紀に移住したギリシア人が建国したグレコ・バクトリア朝の国王が発行した4ドラクマ銀貨です。その裏面（図2）にヘラクレスが刻印されていますが，金剛杵を掲げています。

一方，ローマのヘラクレス像（図3）は，レスラーのように筋骨隆々とした体躯をしていますが，その姿がガンダーラに伝わりますと，やはり同じように立派な体格をした力士像（図4，5）のような姿で表されます。しかし，ガンダーラのヘラクレス，即ち執金剛神の像は，変な形ものを手にしていますが，それはインド系の金剛杵なのです。ギリシアのゼウス神の持つ雷霆がこのように変化

図3　ヘラクレス
ローマ　ギメ美術館

図4　ヘラクレス・執金剛神
ガンダーラ　２~３世紀

図5　ヘラクレス・執金剛神
ガンダーラ　２~３世紀

図6　ヴァジュラパーニ・執着金剛神　中央アジア　5~6世紀

します。一方，ヘラクレスの典型的な武器はこん棒です。クシャン族の国王がガンダーラで発行した金貨の裏面にはヘラクレス像が刻印されていますが，棍棒を手にしています。このようにヘラクレスはトルコからガンダーラまでは，ギリシアの神としての特色を失わずにおりましたが，ガンダーラではやがて裸を隠す着物を纏い，長剣で武装するようになります。しかし，右手には必ず，雷を起こす金剛杵，雷霆を持っています。これは中央アジア,中国新疆ウイグル自治区，クチャの仏教窟院の壁画（図6）ですが，執金剛神は細い金剛杵を持っております。日本の例では，寺院の門に守護神（図7）として置かれますが，細長い金剛杵を手にしております。寺門の執金剛神を金剛力士とか仁王と呼んでいますが，元来，それはギリシアのヘラクレスとゼウス神が変貌したものです。

図7　金剛力士・仁王像　東大寺　13世紀

次にヘルメス神ですが，ヘルメス神（図8）はオリュンポスの神々の使い，伝令なのです。それで地上と天空を行ったり来たりするために，鳥の翼が頭部ないし足についています。この例では鳥翼が欠けていますが，鳥翼がついたヘルメス神の像がガンダーラに伝わりファッロー神になります。これはクシャン族の国王が発行した金貨ですが，裏面（図9）に刻印されたファッロー神の頭に一対の鳥翼がついています。ヘルメス神のもう一つの特徴は，商人の神様，商業の神様です。それ故，別のクシャン金貨（図10）に刻印されたファッロー神像では金をいれた袋，財布を手にしています。また，このヘルメス・ファッロー神がガンダーラの仏教に取り入れられると，仏教の創始者たる釈迦牟尼仏陀，世尊のボディーガード兼道案内者たる毘沙門天（図11）になります。この毘沙門天像には頭に一対の鳥翼

図8　ヘルメス神
ローマ　バチカン美術館

が見られます。この鳥翼は，ギリシアのヘルメス神に由来します。ヘルメス神は神々の伝令であったが，死者の霊魂をあの世に導く導師でもあったわけです。その役割，職能といいますが，それがガンダーラの仏教に取り入れられて，弓と矢を持って武装し，世尊のボディーガード兼道案内者となったのです。釈迦牟尼は図11のように真夜中，十二時頃に故郷の城を出て修行に向かいますが，夜道は暗いし危険なので，ボディーガード兼道案内者として毘沙門天像がガンダーラで創造されたのです。毘沙門天は釈迦牟尼をエスコートするのです。この武装した毘沙門天像が中国を経由して日本に伝わってきますが，武装が一段と進み，鎧と兜で身をかためた戦士の姿になります。また，この例（図12）では，その頭部に小さな一羽の鳥（鳳凰）がついていますが，これはヘルメス神・ファッロー神（図9）と毘沙門天（図11）の頭部の一対の鳥翼が変化したものです。

図9　ヘルメス・ファッロー神
クシャン朝カニシュカ１世金貨裏　２世紀

図10 ヘルメス・ファッロー神
クシャン朝フヴィシュカ王金貨裏
２世紀

図11　毘沙門天（左）
ガンダーラ
２~３世紀

それから毘沙門天のもう1つの特徴としては，ヘルメス・ファッロー神（図10）と同じく財布を持ち，富を授ける役割があります。我が国では大黒天（図13）と呼ばれています。大黒天は宝ものや，お金などをいれた大きな袋を持っていますが，その起源はヘルメス・ファッロー神（図10）が持っている財布，金袋にあります。

図12　兜跋毘沙門天
東寺　9世紀

図13　大黒天
観世音寺 11世紀

次は風の神様です。この写真は，アテナイの有名な風の塔です。塔の上部に8人の風の神が表現されています。その中の1つが北風のボレアス（図14）です。マントを持っていますが，そのマントは風を孕んでおります。この北風の像はアネモスという名前で，ガンダーラに伝わりました。大きなマントを両手で持って，非常に早いスピードで走っています。その姿がクシャン朝の金貨（図15）に刻印されています。さらにガンダーラの仏教美術に取り入れられ，このように風を孕んだ帆船の帆のようなマントを持つ風神像（図16）に変化しました。さらに，ガンダーラではマントが変化して袋状になります。風を吹き出す袋のようになります。そのような風袋がやがて中国の風神像に伝わりますが，中国では雷神とペアになり，やがて仏教文化とともに日本にも伝わっていきます。風神像は大きな風袋を双肩に担いだ怪物のような風神へと変化しました。17世紀頃になりますと，風神（図17）と雷神像が日本のお寺の襖等にペアとして描かれるようになりました。このように日本の風神像の起源はギリシアに遡ります。

図14　北風ボレアス
アテナイ，前２世紀

図15　風神アネモス
クシャン朝カニシュカ１世金貨裏
２世紀

図16　風神　ガンダーラ
２~３世紀

図17　風神　建仁寺
17世紀

図18　テュケー女神セレウコス朝デーメートリオス１世銀貨裏
前２世紀

図19　テュケー・アルドクショー女神
クシャン朝フヴィシュカ王金貨裏
２世紀

最後に女神のテュケーです。この作例はトルコ南部のアンティオキア，現ハタイの守護神のテュケー女神です。テュケー女神はセレウコス朝時代には，この銀貨の例（図18）のように「豊穣の角」という大地の恵みを象徴する持物を持つようになります。その像がガンダーラに伝わり，現地の「アルドクショー」という名前の女神と習合（融合）しました。かくして，アルドクショー女神（図19）も豊穣の角を持ちます。このテュケー・アルドクショー融合女神像が，ガンダーラの仏教美術に取り入れますと，ハーリーティー女神（図20）と同一視されます。このハーリーティーという名称が中国で「鬼子母神」とか「訶梨帝母」と漢訳され，その後日本に伝わってくるわけです。我が国の鬼子母神・訶梨帝母（図21, 22）はガンダーラのハーリーティー女神像（図20）と同じく子供を伴っています。ハーリーティー女神は仏典によりますと500人の子供を持った女神ですが，図像ではその代表的なもの（最愛の末子）を表現するだけです。日本の鬼子母神は「豊穣の角」を持っていませんが，その代わりにザクロを持っております。ザクロは基本的に豊穣多産の象徴です。しかし，日本のザクロは非常に小さくて酸っぱいので殆ど食さない。だから，豊穣多産のシンボルにはなれない。トルコの大きな甘いザクロと全く違う。おそらく，鬼子母神の持つザクロは中央アジアの大きなザクロがモデルとなったのでしょう。いずれにせよ，鬼子母神像の起源の一つがテュケー女神像にあります。

図20　パーンチカ（左）とアルドクショー・ハーリーティー女神（右）ガンダーラ　2~3世紀

図21　鬼子母神・訶梨帝母 東大寺 12世紀

図22　鬼子母神・訶梨帝母醍醐寺 12世紀

以上の述べた以外にも，ギリシアの折り畳み腰掛けが日本にまで伝わってきていますが，時間がオーバーしましたので，これで終わらせていただきます。本日，私が図解したように，日本の古代文化あるいは現代の日本の伝統文化の中には，古代のギリシアだけではなく，古代のトルコのギリシア文化に起源するものがいくつかあるということを，改めて認識していただければ幸いです。ご清聴ありがとうございました。

大谷光瑞とトルコ共和国に対する初の直接投資：ガージ農園及びブルサ紡績工場

エルダル・キュチュクヤルチュン（ボアジチ大学）

こんにちは，今日のテーマは「大谷光瑞とトルコ共和国に対する初の直接投資：ガージ農園及びブルサ紡績工場」です。トルコ共和国と日本の関係史に於いて重要な役割を果たしたある男の話をさせていただきます。

今日紹介するのは大谷光瑞という人物です。大谷光瑞という人は，残念ながら日土関係の歴史から姿を消している人です。誰もほとんど覚えてないですね。それはトルコ人だけではなく，日本人もほとんど彼のことを忘れているのです。この人を忘れてはいけないという風に私は強く主張したいですし，今日のプレゼンテーションも彼を中心に行ないます。

大谷光瑞は1876年に生まれて1948年まで生きた人で，日本の明治時代から大正，昭和期にかけて変化していった時代の日本の，大きなトランスフォーメションが起きた時に生きた人で，そのトランンスフォ−メーションを起こした人の一人でもあるといえます。そのような人が，なぜトルコに興味を持って，トルコまで来たのかは興味深いことです。

大谷光瑞は実は，ご存知の方もいらっしゃるかと思いますが，西本願寺という京都にある日本の一番大きな宗教機関の22番目の門主で，リーダーでした。1903−1914年の間にその門主の役目を果たしてから1914年に辞任して，日本を去り，中国に渡って上海に住むようになります。その以降は極端に違う別の人生を送るようになりますし，その後，思想家，実業家，農業家のような様々なタイトルがつくので，大谷光瑞は真に語り難い人物であると言えます。

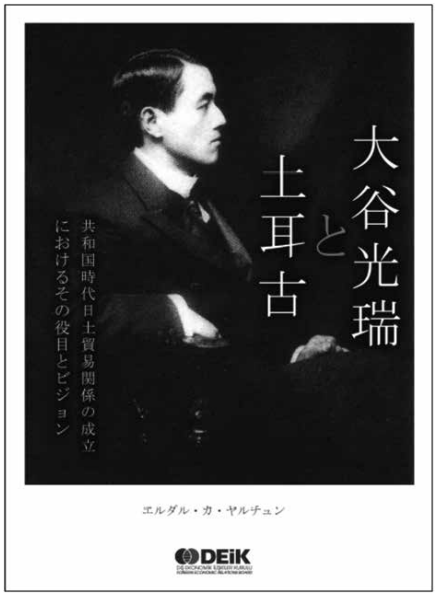

図1 大谷光瑞と土耳古

私は，2010年に「大谷光瑞とアジア」という日本で出た本の中でも「大谷光瑞とトルコ」というテーマを紹介しましたし，また，「トルコにおける日本年」だった同年にイスタンブール研究所で行なった「三人展」の中でも大谷光瑞を担当して，彼の遺物をトルコまで持ってきて紹介しました。そのカタログのカバーにあるこの字「仏教」も彼の作品です。

また，同じく2010年に「大谷光瑞とトルコ」という本をトルコ語と日本語で出版しました（図1）。しかしこの間，東京で外務省の資料館にて日本・トルコ関係史を紹介する小さな展示会を拝見したところ，その中に大谷光瑞のことが一言もなかった。トルコ・日本の関係史の全体の物語の中に大谷光瑞という人物が未だ出てこないのを見て残念に思いました。その理由を今から説明させていただきます。

大谷光瑞は，実はこの方と結婚されていました。籌子夫人または，結婚する前の名字を言いますと「九条籌子」です。この名前は日本にとってはとても大事な名字であると思います。なぜかと言うと，籌子夫人は実は貞明皇后のお姉様だったからなんです。貞明皇后は，日本にとっては大事な人で，大正天皇の奥様で昭和天皇のお母様になるし，大谷光瑞の親戚関係に当たることになります。

またトルコに初めて来た日本人の事ですけれども，特にここに見える島地黙雷という人物が大谷光瑞とのかかわりの深い人でした。福地源一郎と一緒に岩倉使節団からちょっと離れて，イスタンブールまで足を延ばした島地黙雷も又，実は西本願寺の僧です（図2）。彼が1873年に，だいたい一週間，10日く

らい，イスタンブールにいて色々観察をします。彼の大事なところはですね，大谷光瑞ともちろん同じ環境にいた事もありますが，また，大谷光瑞とそのお父さんである大谷光尊と仲のよい人だったという事です。長州の僧侶です。明治維新の頃に活躍し，廃仏毀釈の時に，日本に「世俗主義」，又は「政教分離」と言う概念を紹介した人です。大谷光瑞はその方に色々教わったのです。

図2 トルコに来た初の日本人：島地黙雷（福地源一郎と共に）

また，大谷光瑞にとって大事なもう一人の人物ですが，それは徳富蘇峰です。この写真に山田寅次郎と一緒に写っています。徳富蘇峰は日本の有名な記者で日本の近代史を書いた人です。100冊もある素晴らしい作品です。神奈川県二宮市に（私も何回も足を運んでいるのですが）彼の資料館があります。そして，その人はロシアを見てからトルコへ来て，その時に山田寅次郎と一緒に写真にこの写真に写っているのです（図3）。山田寅次郎に関しては日本研究の大先生，エセンベル先生の著書を参照いただきたいと思います。徳富蘇峰は実は大谷光瑞と仲のいい友人でした。お兄さん代わりのような立場でした。「大谷光瑞師の生涯」と言う伝記を著したぐらいです。

ところで，大谷光瑞が日本で有名になったのは「大谷探検隊」のお蔭だったと言えます。大谷探検隊とは何かをご説明しましょう。19世紀の末から20世紀の頭にかけて，イギリス，ロシアを始めとしたヨーロッパ人は，一生懸命，シルクロードを中心に中央アジアを探検し始めるのです。この辺りを見に行くんですね。

なぜかというと，これは「グレートゲーム」とよく言われますが，南の方にイギリスの植民地であったインドがあって，

図3 徳富蘇峰・山田寅次郎（イスタンブールにて）

北の方にはロシアがどんどん南下して，中央アジアはその間のバッファーゾーンになってくる。誰がそこを支配するかというのが問題になり，イギリスとロシアが競争し始める。それが「グレートゲーム」なんですが，そのときに南からはオーレルシュタインを始めとするイギリス人が，北からはニコライ・ミハイロヴィチ・プルジェヴァリスキーを始めとするロシア人など色々な探検隊が中央アジアに派遣される。その他，ドイツ人もフランス人もスウェーデン人も，いろいろな人が中央アジアを探検し，報告することになる。そのときに出てくる物は，先ほど発表者の先生が説明したように，仏教関係の遺物が多かった。仏教に関するもの，中央アジアに関係するものなどです。当時，大谷光瑞はロンドンにいました。1900年にロンドンに入りましたが，こうした情報を聞いた光瑞は自分も仏教徒でしかも西本願寺という大きな宗教機関の次のリーダーとして，責任をもって自ら探検に出る事に決めたのです。

世に「第一次大谷探検隊」として知られるこの旅の際に，訪れたのはロンドン，そこからバクー経由で，この道を通って，カシュガルに来て，タクラマカン砂漠の周りを見て，それからインドに入っていきます。日本語の細かい地図はここにあるのですが，タクラマカン砂漠の周りをゆっくり回るのです。本人が自ら参加できなくても大谷探検隊がその後も続くことになります。若い大谷光瑞はこの人です（図4）。イギリスのカシュガルの総領事と一緒に写真に写っています。カシュガル，今で言うウイグル自治区ですね。このようにキャラバンを作って持ってきたのは，8世紀の中国語のお経や，同じく8世紀の敦煌か

らの写本，また，10世紀のウイグル語のお経などです。ウイグル語だからトルコ語の一種ですね。ですからイスラム以前のトルコ人の宗教史に関する情報を持つような資料を，たくさん集めて日本に持って行ったということです。これも中央アジアで発掘されたものです。例えば，これを見てください。これはオーレルシュタインが書いた地図なのですが，地名を見てください，タクラマカン砂漠，ヤルカンド，アクス，クチャ，カラシャール，トュルファン，敦煌やミラン，ニア，ドモコ，ホータン，ミンブラクなど。この付近の地名のほとんどがトルコ系です。私たち，今のトルコでも分かるような言葉が多いです。

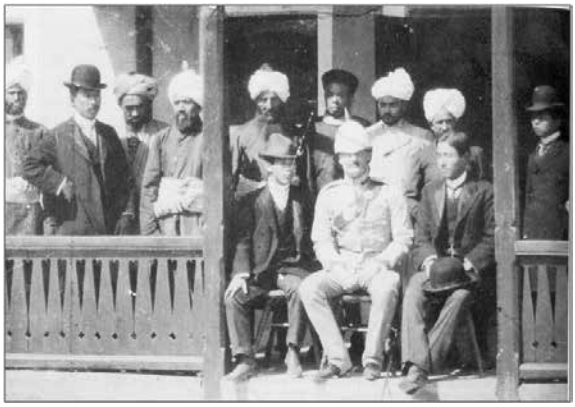

図4 大谷光瑞＜第一次大谷探検隊・１９０２年・カシュガールにて＞　（前・右瑞）

このことに真っ先に気づいたのが橘瑞超です。この人は西本願寺の僧で，大谷光瑞の弟子，しかも日本の最初のトルコ学者です。トルコ語のあらゆる方言を，ウイグル語や古代の突厥語なども含めて，習得しました。日本初のトルコ学者であったこの若い橘瑞超は，大谷探検隊の隊員でもありました。大谷探検隊の持ってきた品々を保管あるいは研究するために大谷光瑞は神戸の芦屋市に二楽荘という施設を作らせます。

時間に限りがあるので飛ばしていきます。大谷光瑞とトルコの関係に移ります。光瑞は1914年に，諸事情から西本願寺の門主の立場を退任して宗教家の時代を終えることになる。その後は完全にセキュラーな生活送るために上海で住み始めます。その時代のパスポートをお見せしますが，見てください，宗教家とか仏教僧とかではなく，オキュペーションがアグリカルチャー（農業）になっています。彼は，農本主義者でした。農本主義者とは「産業を中心に経済発展するのではなく，農業

海外投資に就て
（十四）
大谷光瑞講演
近東進出有望
外品を外国に
邦人の心得方
失業は空間的

図5 大谷光瑞講演（国民新聞・１９２４年３月４－２０日の連載）

を中心にしようではないか」と言う人の事です。「農業が人間にとって一番大事な経済活動です」というようなタイプの人の事です。彼のオキュペーションがアグリカルチャーでした。1915年から東南アジアに様々な会社を作ります。旭日護謨園（1915年）と蘭領印度農林株式会社・セレベス物産会社（1917年）です。セレベス島やマレーシア・ジョホール，シンガポールなどに農園を作って，農作物を栽培することにしたのです。

それから1924年にトルコに向かいます。トルコ共和国に，それだけのノウハウをもって来ます。ご存知のようにトルコ共和国は1923年10月29日に建国宣言されるのですが，大谷光瑞が日本のビジネス業界に向かって「トルコに注目しましょう」と言ったのは，そのわずか3カ月後の事です。このスライドで見てください。講演のタイトルは「海外投資について」です。このスピーチは東京の帝国ホテルにて，日本のビジネス業界を相手に行われたものです。彼が言う基本的なメッセージは，「邦人はこれからトルコ共和国を注目すべき」との事でした（図5）。これが，トルコ共和国のできた3カ月後，つまり独立戦争が終わったばかりの出来事なのです。

大正14年，西暦1925年11月17日付けの大阪毎日新聞に，日土貿易協会が成立したというニュースが載っていました（図6）。これは日本とトルコの間にできた初の友好機関でした。これを創立したうちの一人は大谷光瑞でした。また，もう一つ当時のニュースをお見せします。大阪毎日新聞の1926年2月4日付けのニュースです。大谷光瑞は「皆は売ることを考える，私は買うことを考える」と言っています。「私はこれからトルコに行っ

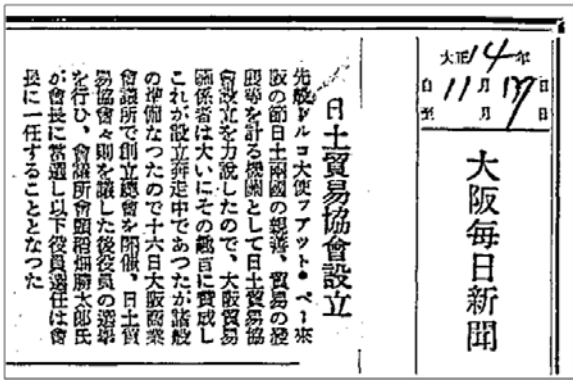
大阪毎日新聞
大正14年11月17日

日土貿易協會設立

先般トルコ大使フアット・ベー來阪の節日土兩國の親善、貿易の發展等を計る機關として日土貿易協會設立を力說したので、大阪貿易關係者は大いにその趣旨に賛成しこれが設立発起中であつたが諸般の準備なつたので十六日大阪商業會議所で創立總會を開催、日土貿易協會々則を議した後役員の選擧を行ひ、會議所會頭稲畑勝太郎氏が會長に當選し以下役員選任は會長に一任することとなつた

図6 日土貿易協会成立（大阪毎日新聞・１９２５年１１月１７日）

図7 大阪日土貿易協会成立時の記念写真
（１９２６年３月３日・大谷光瑞が前列右瑞）

て，色々なものを買うべく，トルコを見に行きます」と。「なぜかというと，買うべきものは仲の良い国から買うのが当然だから」と言うのです。つまり彼は仲の良い国と通商するのが大事だと主張するのです。この記念写真は重要です。大阪日土貿易協会が成立したときの写真です。フルセィ・フッド代理大使と大阪商工会議所の稲畑会長，そして大谷光瑞（図7）。この3人が前方に，創立者の最も偉い人として座っていて，その他のメンバー達が後ろに揃っています。これは大正15年3月3日のことですが，これと全く同じものが，同年6月にセルベティ・フュヌーンというトルコの新聞にも載ります。

大谷光瑞はトルコに来る際，この道を通りました。こうして新聞に感想を語る記事を送ります。これは大阪朝日新聞に出たのですが，「邦人の注目すべきトルコの農産業，パリにて，大谷光瑞」（図8）。光瑞はこの後，トルコに対する投資をどんどん始めることになります。このことに関して次のような貴重な資料を見つけました。1927年の3月28日付けのこの資料により，大谷光瑞がトルコに投資したことは明確に分かります。

大阪朝日新聞

邦人の注目すべき
トルコの農産業
パリにて 大谷光瑞

トルコの農産地と
資本投下の方向
パリにて 大谷光瑞

図8 大谷光瑞「邦人の注目すべきトルコの農産業」（大阪毎日新聞・１９２６年７月２０日）

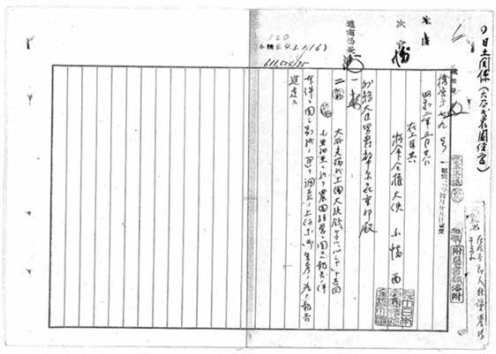

図9 代理大使小幡酉吉の報告書（日本外務省資料・１９２７年３月２８日）

当時の農業大臣と会い，「トルコに投資したい」と言ってアタテュルクに紹介され，アタテュルク自身が企画していたガージ農園に協力するように依頼されています。当時のガージ農園と言うのは，今のアタテュルク森林農園のことです。そこで，事業投資することになった。そこは丁度出来たばかりで，全面積1500ヘクタールありました。その中の100ヘクタールを日本人の大谷光瑞が受け取ることになったのです。そのために「Ankara Sanayi-i Zıraiye Limited Şirketi」（アンカラ農産業有限会社）を興し，自分の弟子達を派遣しました。つまり，皆さんの今いるこのアンカラのすぐ近くに，その青年達が1927年から頑張ってトルコの経済発展のために働いていたということなのです。その事実は外務省が東京に送ったこの報告書に書いてあります。「大谷光瑞」と書いてあるのがはっきり見えます。さらに小幡酉吉，つまり当時の代理大使の名前も書いてあります（図9）。その中に，見てください，「大谷光瑞が土国，トルコ大統領・ケマルパシャとの農業投資をすることが決まりました」と言っています。要するに大谷光瑞とアタテュルクが力を合わせたのは事実だということです。

大阪毎日新聞

農業立國のトルコ

邦人發展の望みあり

大谷光瑞氏談

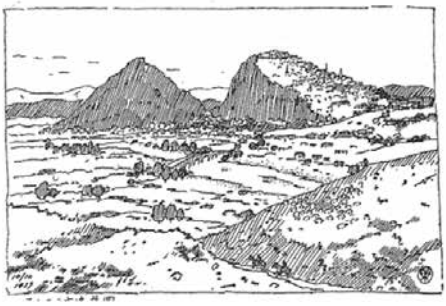

図10 大谷光瑞「農業立国のトルコ：邦人発展の望みあり」（大阪毎日新聞・１９２７年1月７日）

図11 アンカラ・ガージ農園からの風景（１９２７年１０月１０日）

二人が一緒になって作った会社は，トルコ側はジェラル・バヤールが仲介し，日本側は上村辰巳という人が間に入って手続きを行います。そうしてアンカラ農産業有限会社(Ankara Sanayi-i Ziraiye Limited Şirketi)が1927年4月20日に成立します。アンカラ農産業有限会社，これはトルコ共和国に対する初の海外直接投資です。これは確実に言えます。アンカラの近くで初の海外直接投資が行なわれたのです。彼はトルコ共和国の経済発展，又，日本との友好のために尽力し続けます。当時の新聞に載った記事のタイトルは「極めて優良なトルコの綿花，近東貿易で輸出は・・・」でした。大谷光瑞の名前がここにも見える。彼はできる限りトルコを知るよう努め，トルコを紹介しようと努力しました。彼が書いたもう一つの記事のタイトルは「農業立国トルコ」でした（図10）。大谷光瑞はアジア主義者でしたし，農本主義者でもありましたので，「農業立国」を重視したのです。アンカラに住んでいた日本人青年が8人くらいいるのですが，彼らが送った手紙が，上海で出版された「大乗」という雑誌の中にあります。そのページを見てください。「アジア・トルコ巡礼記，上村辰巳」。これがアンカラから出ているのです。「トルコ通信1。農園生活方々」。これはアンカラ・アタテュルク森林農園あたりから描かれた当時のアンカラの絵です（図11）。「トルコ行」。これらは全て手紙です。「アンゴラのアーヒーメスッドの歌」，「アンゴラの原仕事」，「私の見たアンゴラ干地農法」，「アジアの西から東へさして」等，これらはすべてアンカラです。これが1927年の10月10日に描かれた絵です。

図12 大谷光瑞のブルサトルコ・日本紡績工場でのパートナーメンデュフ・ギョクチェン氏（前列中心）と若い日本人（１９２９年ごろ）

大谷光瑞の事業はこれで止まりません。非常に画期的なことですが，その後ブルサに行き，メンデュフ・ギョクチェン氏と紡績工場を造る決心をします。日本人も写っているこの写真は1929年頃に撮られたものです。同年に工場が開かれました。これが日本の工場です。毎日200メートルくらいの生産量がありました。若い日本人達がこの写真にも写っています（図12）。さらに同年に大阪商工会議所の支援を得てイスタンブール・カラキョイ地区に日本の商品館ができました。

日本・トルコ関係史上にエルトゥールル号の話がよく出てきますが，これは大谷光瑞の弔魂碑です（図13）。 串本の記念館にある大谷光瑞が書いた碑文です。これがその碑文の内容です。これは私が翻訳したものです。串本記念館で展示されているこの資料に「光瑞書」と書いてあるのは明らかです。

図13 大谷光瑞書「弔魂碑」（串本エルトゥールル号記念館）

最後にお見せしたいのは大谷光瑞の「興亜計画」です。アジア全体を発展させるために光瑞が書いた10冊

の立派な本です。1939年に出たこの本の中で，彼は東京とイスタンブールを繋ぐ鉄道案，つまり「鉄のシルクロード」を提案しています。今もそのような計画をよく聞きます。例えば中国の案だとか，欧米の案だとかロシアの案などがありますが，すでに1939年の時点で，すべての条件を細かく研究し，経済的発展のポテンシャルもつかんだ上でこれを誰よりも先に書いたのは大谷光瑞でした。全て細かく，各駅の場所までも決めているのです。これはヘジャス鉄道，さらにはバグダット鉄道までも繋がるような計画だったのです（図14）。

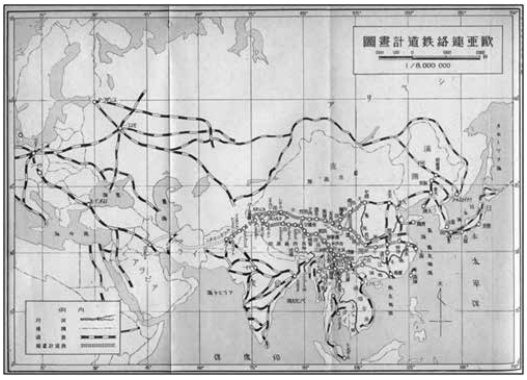

図14 大谷光瑞「興亜計画」
（アジア連絡鉄道案・１９３９年）

大谷光瑞は決して忘れてはいけない人です。今後も是非，この分野に関する研究が続いてほしいと思います。少々長くなりましたが，ご清聴ありがとうございました。

トルコ語の多様性

ヌレッティン・デミル　（ハジェッテペ大学 教授）

まずはご来場の皆様へ感謝申し上げます。

言語というと標準的な書き言葉が想起されるため，ほとんどの人は，全員が同じように言語を使い，また言語は変化しないものである，さらに，標準語以外の形での使用は誤用であり言語を汚すものだ，と考えがちです，しかし自然言語においては，一定の形というものは存在しません。逆に，自然なのは多様な形なのです。つまり，それぞれの自然言語は，様々な要因によって発生するバリエーションの総体なのです。言語に名前を付ける，例えばトルコ語と名付けたとき，その名前はこれらのバリエーションの全てを指すことになります。トルコ語といった場合，言語学者によって二つの意味で使用されます。一つは広義で，テュルク諸国に存在するすべての言語を指すテュルク言語族です。二つ目は狭義で，トルコ共和国で話されている言語及びこの言語の傘下に位置付けられているバルカンやＥＵ，北キプロスなどの国で話されているバリエーションです。

言語における多様性には様々な要因があります。言語研究においては，多様性を生み出す要因として，歴史的，地域的，社会的そして機能的な要素に目が向けられていますが，それ以外の要因も重要といえます。

さて，言語が歴史の中で枝分かれしていくということ，存在している言語から新しい言語が派生すること，それは言語学者がよく取り上げるテーマであります。例えば今日標準化しているものもあり，一方標準化されていないものもあるといったように様々なトルコ系の言語が見られます。これらは中国内部

から西欧へ，北極海からペルシア湾に至る広範な地域で話されています。異なるそれぞれの時代に，元となる言語から派生したこれらの言語の全ては，テュルク祖語が起源になっていると考えられています。テュルク祖語については，その前の時代に存在していたモンゴル語，満州・ツングース語と親戚語族である，何人かの研究者によっては韓国語，日本語とも親戚語族であるという仮説も示されています。しかしトルコ語と日本語が親戚語族である，あるいはそうではないという双方の仮説については，検討すべき点が多くあります。歴史的にさかのぼるにつれて言語データを見つけるのが難しくなります。今日使用されているデータは，現在使われている言語から，あるいは古代文献から，さらには他の言語の影響を大きく受けていると思われる言葉から成り立っているものです。ですから，トルコ語と前述の言語の間の親戚関係を，例えばトルコ語とテュルクメン語の関係のように異論がない全くない形で示すことはできません。

他方，今日使用されている言語においても多様性がよく見られます。トルコ語およびテュルク諸語（lehçe）のそれぞれの類似する程度は，オリジナルのトルコ語から分岐した時代がいつなのか，あるいは，歴史を表す書き言葉がチャガタイ語につながるのかオスマン語につながるのかなどの要因によって様々です。これらの諸言語の間の，相互の理解度も様々で，全く分かり合えない言語もありますが，この点についてはこれ以上詳述しないことにしましょう。

今日の発表のテーマに従って，言語がどのように変化したかを簡単な例を挙げながら示していきたいと思います。これまでに発見されている一番古いトルコ語の文献である732年8月21日に建立されたキュル・テギン碑文の東側面は次のような言葉で始まっています；

Üze kök teñri asra yagız yer kılıntukda ekin ara kişi ogli kılınmış.

（上には青い空，下には黒い大地があり，そして両者の間に人類が創造された）

この短い文章を見たとき，専門家でない人ですら，これがトルコ語であることは理解できますが，何を意味しているかは理解できません。例文を注意して読めば，音，接辞，言葉が変化していることがわかります。この例文が今日使用されているテュルク諸語においては，それぞれの言語において適当な形をとり表現されるのです。

歴史的，地理的な要素が言語におけるバリエーションにどのような影響を与えているかを示すために，前述の例よりもう少し後の時代から二つの例を挙げたいと思います。トルコ語での初の裁判の起訴状であり，タラト・テキンによって14世紀後半に書かれたと思われる文献には，次のような一文があります；

Mini "Alyuk sen" tip inç kılmadın turur. Men küçüm yitmişinçe iş küç kılıp tapınıp yazmışım yok. Begim me manga yavız yaman kılınmışı yok.

（「あなたが奪った」と言って私を悩ませる。私は一生懸命働いていて十分奉仕しています。主人も私をぞんざいに扱うことはない。）

また，地理的に近いアナトリアで作られた二つの文章を見てみましょう；

Nûh eyitdi yâ rabbi gemi ne-durur tañrı eyitdi agaçdan evdür kim su üstinde *yörür.* (KE)

（ノアが尋ねた：「神様，船とは何ですか」。神が答えた：「木から作られた家であり，水の上を歩くものだ＝水の上を歩く木の家だ」）

Ölen *adam dirilmez* çıhan *can girü gelmez /.../ Eski panbuk biz olmaz, karı düşmen dost olmaz.* (DK: 73-74).

（死んだ人は生き返らず，出た命は戻ってこず。古い綿は布にならず，昔の敵は友人にならず。）

このアナトリアで作られた文献にみるトルコ語は，今日のトルコ語とは異なるトルコ語であり，言葉における音，接辞，語順，言葉の意味などが経年して変化していることがわかります。

時と共に言葉が変化するということは言語学の普遍的規則です。しかしこれを理解するために，必ずしも古代の文献までさかのぼる必要はありません。自分たちが生きている今日でもこの変化は観察できます。これを例文で説明すると，20年前は「yapıyosun, olucak」といった言い方は，標準的なトルコ語では認められるものではなかったのですが，今日では普通に使われるようになっています。

歴史的な点からの考察を終える前に，一点指摘しておくべきことがあります。現在の独立言語は，歴史的にさかのぼると祖語から，そのさらに前の時代をみれば他の言語から分岐したはずである。しかしこのことは文字が発明される前の時代については，言語的データで証明することできません。学者は未だに，それぞれの言語がどのように派生してきたのかについて追求し，また言語以外の分野にもその答えを求めているのです。

さて，トルコで話されているトルコ語に焦点を当てる前に，広義のトルコ語としてテュルク諸語から例を挙げ，バリエーションがどのようになっているのかを示したいと思います。チュヴァシュ語，ヤクート語のような専門家以外には理解できないテュルク諸語ではなく，もっとトルコ語に近い言語の例文を取り上げましょう。南アゼルバイジャンのみならずトルコ語全体においても重要な詩である「Heyder Baba」の第一節を紹介します；

Hėyder Baba, ildırımlar şahanda*,*

Sėller, sular şakkıldayıb *ahanda,*

Gızlar ona sef bağlayub bahanda,

Selâm olsun şövketüze*,* ėlüze*,*

Menim de bir adım gelsün dilüze.

この詩にはよく知られた言葉があります。何を言おうとしているのかも，トルコ語を理解する人には何となくわかるでしょう。エルズルム，アルダハン，カルスといったトルコ東部に住んでいるトルコ共和国民にとっては，トルコの西部で暮らして

いる人々より理解できるはずです。なぜならば，前述の地域で話されているトルコ語は，イスタンブールを中心とする標準トルコ語に比べてアゼルバイジャンのトルコ語に近いからです。しかし非常に近い二つのトルコ語（東部トルコ語とアゼルバイジャントルコ語）においても，専門家でもわかりづらい点もあります。例を挙げてみましょう；

Az. *bekar* = Tü. işsiz

Az. *subay* = Tü. bekar

Az. *sümü*k = Tü. kemik

Bekarという言葉は，アゼルバイジャトルコ語で無職という意味ですがトルコ語では独身という意味になります。逆に，トルコ語の独身という意味の言葉はアゼルバイジャントルコ語では兵士という意味になるのです。

さてここでは，狭義のトルコ語，すなわちトルコ共和国で使用されているトルコ語についてみてみましょう。どの自然言語にも見られるように，トルコ共和国におけるトルコ語おいても地域的なバリエーションが見られます。例えば，geliyorumのように簡単な，一言で成り立つような文についても，同じ意味を表す豊富な表現方法があります；

geliyorum, geliyorun, geliyom, geliyon, geliyoruyun, geliyororun, geliyoruyun, geleyoruyun, geleyororun, geliyom, geleyörüyün, geliyörün, geliyem, geliym, gelirem, geleyrım, geleyrum, geliyam, gelibbatırın, gelipyatırın, gelipbarın, celeyrum…

特に現在形の接辞のバリエーションはインパクトのある例といえます。なぜならばこの接辞は新しくできたものだからです。例文にある新しい接辞の形の中には，それぞれの方言としてまだ必ずしも定着していると言えないものもあります。こうしたバリエーションの多様性はより狭い地域間でも見られるものです。例えばリゼ方言の研究においては，現在形の1人称単数について21，2人称単数について17，3人称単数については34もの異なる形が見られます。これらの地域的バリエーションと同時に，前述のとおり，社会的要因などによるバリエーション

にも触れる必要があります。発表の最後にこの点についても例文を挙げたいと思います。

例えば，*günaydın, iyi günler, hayırlı sabahlar, selam, merhaba, selamün aleyküm*などの挨拶に関する言葉は，使用者の教育レベル，地位，年齢，性別，談話場面など社会的状況を示すヒントを内包しています。同じく，*beyefendi, abi, amca, dayı*などの呼びかけも同様です。

今日は日本人の参加者もいらっしゃるので，一つインパクトのある例を挙げて発表を終えたいと思います。“*efendi*.”という言葉の意味は，ご存じのとおり，肯定的な意味を持っています。İstanbul *efendisi*, çok *efendi biri, efendi oğlum*というととても肯定的な意味を表す言葉になります。しかし一方，人の呼びかけとして，*Ahmet efendi*のような呼びかけは，社会的地位の低い職業の人に対しても使われ，社会的地位の高い人に対しては使われないのです。

標準であり不変，そして唯一の正しい形があるというのは「書き方」についてのみ言えることです。書き言葉においては，文の種類によってバリエーションが見られ，特に辞書，文法書などが作られるときに引用される文学作品においては，言語の様々なバリエーションが確認されます。文学作品の作者は，言語におけるこのようなバリエーションをしばしば創造的に利用することがあります。著名な演劇作家ハルドゥン・タネルによって書かれた物語から例を挙げてみましょう。

• ‘Al götür şu yumurcağı bekçi emcesi’ dedi, ‘gene bana gahır veriy, uyumiy’.	’**Alın** götür**ün** şu yaramazı Bekçi Bey **amcası**’ dedi, ‘**Yine** beni **üzüyor**, uyu**muyor**’.
• ‘Alacan değel mi? Ha alacan?	‘Alaca**ksınız** değ**il** mi? **Söyleyin kuzum,** alaca**ğım deyin**.’
• ‘Alacam’ dedi Bekçi, ‘susmazsa garagola götürecem.	‘Almayacağım’ dedi **şefkatli** Bekçi, ‘Ama susmazsa **onu çocuk parkına bırakmayacağım.’**
• ‘Get Zülfikâr emcesi get’ dedi. ‘Get de sen ırsızları gatilleri götür garagola. Ben Paşa oğlumu virmem sağa.’	‘Gidiniz Zülfikâr **bey a**m**cası**, **gidiniz**’ dedi. ‘**Gidiniz** de **siz kaka bebekleri yaramaz bebekleri alınız.** Ben Paşa-oğlumu vermem, size. **Biz mamamızı yedik, et suzumuzu içtik, şimdi cici, cici e-e yapacağız.**’

タネルは当初，左側のような形で文章を作りましたが，その後，同じ文章を右側のように変えました。当初の文章では現実により近い言語が使用されているのですが，右側の文章では自然言語のルールに従わない形を採用しているため，よりユーモアが含まれることになった，バリエーションの一例を示しています。

参考文献：

DK: = Ergin, Muharrem (2004). *Kitab-ı Dede Korkut* I. Ankara: TDK.

Günay, Turgut (1977): Rize İli Ağızları. Ankara: TDK.

KE= Yılmaz, Emine, Nurettin Demir, Murat Küçük (2013). *Kısas-ı Enbiya.* Ankara: TDK.

Taner, Haldun (2005). *Bütün Hikayerleri -2. Şişhane’ye Yağmur Yağıyordu, Ayışığında Çalışkur.* Ankara: Bilgi.

Tekin, Talat (2006). *Orhon Yazıtları.* Ankara: TDK.

Tekin, Talat (2013). “Türkçe En Eski Dava Dilekçesi”. *Makaleler 2. Tarihi Türk Yazı Dilleri.* Ankara. TDK. 295-303.

日本語とトルコ語：共通性の中の相違

林徹　（東京大学教授）

まず，皆様に対してお話が出来るという素晴らしい機会をいただき，非常に幸せに思っていることをお伝えしたいと思います。本当はコーヒーブレイクの時間ですが，そして疲れてきている皆さんもいらっしゃるかと思いますが，誠に申し訳ありません，私の話を早く終えて，ご一緒にコーヒーをいただきたいと，そのように思っております。

私は，トルコ語で話したいと思います。その理由は，トルコ語が出来ると思っているという意味ではありません。トルコ語に自信があるからではありません。私はイスタンブール大学でトルコ語を学んだので，一部の概念を日本語でうまく説明できないのです。トルコ語の表現に間違いがあっても笑ってお許し頂ければ助かります。

「トルコ語と日本語：共通性の中の差異」というタイトルでお話ししたいと思います。まず，簡単にトルコ語と日本語の文章を見たいと思います。

1 Türkçe ve Japonca cümleleri

Ben dün Ankara'ya geldim.
Wataşi wa kinoo Ankara-ni ki-ta.
ben (ise) dün Ankara-ya gel-di

- Kelime sırası aynı.
- Her iki dilde ekler kelimeden sonra gelir.

「Ben dün Ankara'ya geldim」，実際私は昨日アンカラに来たんですけれども，これの意味は「私は昨日アンカラにきた」，単語を１つ１つ訳せば，「私」「は」（「は」はちょっと訳しにくいんですけれども），「昨日」「アンカラに」「来ました」。語順はほとんど同じですね。そして，２つの言語の語尾も，同じく単語の後ろに付きます。「アンカラに」は「Ankara'ya」となり，非常に語順が似ています。それでは単語を見てみましょう。

2 Türkçe ve Japonca kelimeleri

yaz-dır-ıl-ma-dı
kak-ase-rare-nakat-ta

- *-dır*ve *-ase*: ettirgen eki
- *-ıl*ve *-rare*: edilgen eki
- *-ma*ve *-nakat*: olumsuz eki
- *-dı*ve *-ta*: geçmiş zaman eki

いずれも1つの動詞の形です。「yazdırılmadı」，これを日本語に訳すと「書かせられなかった」。「dır」は使役形の語尾で，「ıl」は受け身形の語尾で，「ma」は否定の語尾，「dı」は過去形の語尾です。単語のなかでも同じ意味の語尾が同じ順序で並んでいるということが言えます。２つの言語の類似性は明らかなように見えます。

3 Bir kelime ne kadar bilgi taşıyabilir?

- Japonca
  Anata wa watasi-tati-ga Tyekosurobakiya-zin-ka (suru koto-ga) dekinakat-ta uti-no hitori desu.
  (8 veya 10 kelime ile)
- Türkçe
  Çekoslavakyalılaştıramadıklarımızdan-sınız.
  (1 veya 2 kelime ile)

では，１つの単語はどのくらいの情報を担うことができるか，１つの単語にどのくらい情報が入るのでしょうか。日本語ではご覧の通り，８単語もしくは10単語になります。（「は」，「が」，「の」が単語なのか語尾なのかという問題はありますが，どう数えても8個以下になりません）。一方，同じ意味のトルコ語の表現は，「Çekoslavakyalaştıramadıklarımızdansınız」となります。最後の「sınız」というのが単語なのか語尾なのか，これは議論の余地がありますが，いずれにしても多くて単語は2つです。日本語では少なくても8つの単語が必要なのに，トルコ語では2つの単語で表現できるというわけです。ここに両言語の差異が見えてきます。ところで，なぜチェコスロヴァキアかというと，よくわかりません。昔からチェコスロヴァキアと決まっているようです。

日本語でなぜそれだけたくさんの単語が必要かというと，日本語において１つの単語が運びうる情報量がトルコ語に比べて限られているかもしれないということが考えられます。単語を１つのカバンだと思ってください。トルコ語のカバンは大きくてたくさん入る，日本語のカバンは小さい。ですからその中にたくさん入らない，ということができます。

4 Japoncada bir cümleden için Türkçeden çok kelime bulunur?

- Japoncada neden bir cümlede o kadar çok kelime bulunur?
- Çünkü Japoncada bir kelimenin taşıyabileceği bilgi miktarı Türkçe'ye göre sınırlı.

Anata wa watasi-tati-ga Tyekosurobakiya-zin-ka suru koto-ga dekinakatta uti-no hitori desu.
"Siz ise, biz Çekoslavakyalılaşma yapmak iş(i) edemeyen grup-tan bir-kişi durur."

「Çekoslavakyalılaştıramadıklarımızdansınız」を日本語に訳してみると，「あなたは，我々がチェコスロヴァキア人化することができなかったグループの一人である」というように，たくさんの単語が必要になります。そこで，単語の構造をもう少し詳しく見ることにしましょう。

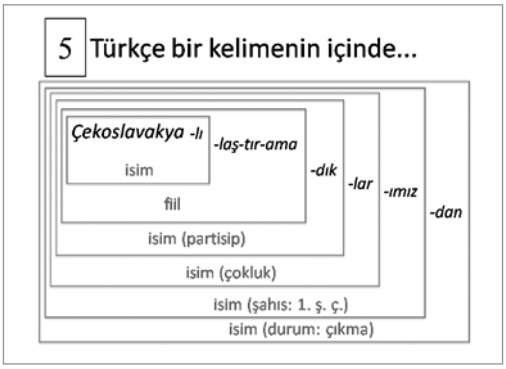

トルコ語では，「「Çekoslavakyalı」という名詞（これ自体も「Çekoslavakya」に語尾「lı」が付いたものですが）に，次々に語尾が付いて，ひとつの単語が次第に大きくなっていく様子がわかります。しかし，どんなに大きくなっても，単語はひとつです。

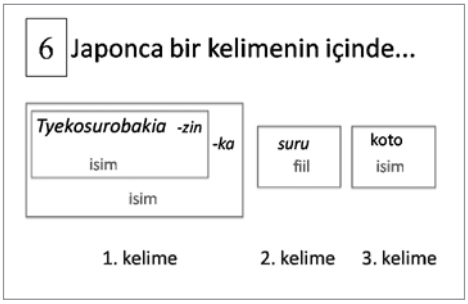

「チェコスロヴァキア人化」までは日本語でもひとつの単語（名詞）です。トルコ語では名詞に「laş」という語尾を付けて動詞にすることができましたが，日本語ではそれができず，別の動詞「する」が入ってくる，つまり，独立した動詞を持って

こなければならない，ということになります。ですから，ここでもう2つめの単語が必要になります。さらに不可能形を作るには，トルコ語では「ama」という語尾を付けるだけで十分だったのですが，日本語では，一度「こと」という名詞（特に形式名詞といいます）を使わなければなりません。これで3つ目の単語が必要になります。

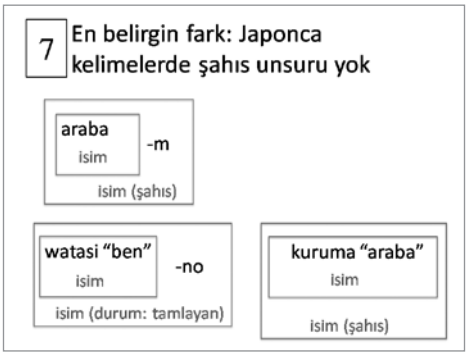

このような違いの原因の1つは，日本語では人称という要素がない，表現されてないという点があります。例えば「車」ですが，トルコ語ではこれを「Arabam」，（私の車）というふうに拡張できます。まだ単語は１つです。人称を語尾として付けています。一方，日本語では，「車」という名詞を拡張しようとしてもダメです。人称を入れようとしてもできません。別の単語を使って「私の」といわないと，表現できません。

では，トルコ語の単語というカバンはなぜ大きいのか，丈夫なのでしょうか。その理由を見てみることにしましょう。

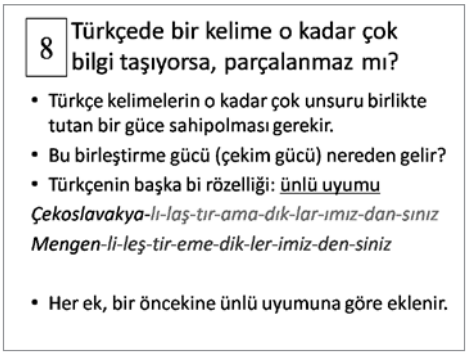

トルコ語のカバンは，たくさんの語尾を入れても，なぜ壊れないのか，なぜあふれないのでしょうか。別な見方をすれば，トルコ語の単語には一種の強い引力があって，語尾を繋ぎ止めておくことができるわけですが，この力はどこから来ているのでしょうか。おそらく，それは母音調和から来ているのではないかと考えられます。トルコ語で「チェコスロヴァキア人化することがすることができなかったもののうちのひとりだ」と言ったとき，語尾（赤い部分）に現れる母音はすべて奥舌の母音になっています。もし「チェコスロヴァキア」を「メンゲン」に変えると（なぜメンゲンなのか，と質問しないでください。たまたま，有名なメンゲン出身のコックさんのおいしい料理を思い出したのかもしれません），最初の名詞を「Mengen」（メンゲン）という地名におきかえると，語尾（青い部分）は全て前舌母音からなっているわけです。ですから，どこまでがひとつの単語なのか，簡単にわかるわけです。しかし日本語において，少なくても現代日本語において，母音調和はありませんので，どこに単語の境界線があるのか，あたらしい単語はどこではじまるのか，ということがわかりません。

9 Kelime yapısındaki farkın cümle yapısında etkisi

- Japonca cümlelerde failin (öznenin) genelde insan olması gerekir.
- Onun için Japonlar şu cümlelere çok yadırgar.

さて，ここまで，単語構造の差異について話しましたが，この差異は文の構造にも影響しているのではないかと思います。

10 *(devamı)*

Canım çay istiyor.
Watasi wa o-tya-ga hosii.
"Ben çay istiyor(um)."

Çisim geldi.
Watasi wa osikko-ga de-tai.
"Ben, çiş çıkmak istiyor."

日本語の文では主語は，人であるのが普通です。トルコ語の次のような文章を日本人は驚くわけです。「Canım çay istiyor」，直訳すると「私の命がお茶を欲している」となります。日本語であれば「私はお茶が欲しい」という単純な表現ですが，トルコ語では，「私の魂がお茶を欲している」ということになります。「私は」という風に言わないと日本語ではダメなんですよね。次に，２番目の例文ですけれど，少し恥ずかしい例ではあるんですけれども，いかがでしょうか。「Çişim geldi」。私が今そのような状態であるわけではないので，どうかご心配なさらないでください。日本語だったら，「私はおしっこがでたい。」ちょっと恥ずかしい内容になってしまいました。申し訳ありません。

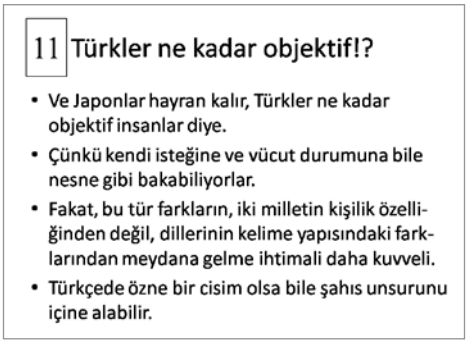

さて，これらのトルコ語の文を見た日本人は，トルコ人は何と客観的な人達なんだと，非常に驚くのではないでしょうか。トルコの人たちは，自分の欲求すら，外部から見るように，客観的に見ることができる，と思うだろうと思います。

しかし，こういった差異は，両国民の国民性の違いからではなくて，言葉の違い，つまり，トルコ語と日本語の間の単語構造の差異から来ている部分もあると思います。トルコ語のカバン（単語）のほうが日本語のカバン（単語）より大きくて丈夫であるため，トルコ語の単語には人称の語尾を含めることができる，ということをお話ししました。つまり，トルコ語の「命」には，「私の」という意味を含めることができるのです。このことが，２つの言語の表現の仕方の違いを生み出しているのです。

12 Türkçenin içinde farklar

- Bir kelimenin taşıyabileceği bilgi miktarı Türkçenin içinde de aynı değildir.
- Örneğin, Türkiye Türkçesinde fiillerin şahıs unsurunu taşması zorunlu.
- Fakat, Çin'in batısında konuşulan Uygurcada bu zorunluluk bazı fiil şekillerinde kalkar.
- Çin'in ortasında konuşulan Sarı Uygurcada ise fiilde şahsa göre çekim tamanen yok olur.

ところで，先ほどの，ヌレッティン・デミルさんのお話にもあったように，同じトルコ語の中にも違いがあります。この現象も，同じトルコ系の諸言語のなかで異なる可能性があります。

13 Uygurcada geçmiş zaman şekilleri

- *-di*'li geçmiş zaman

keldim	*kelduq*
keldiŋ, keldiŋiz	*keldiŋlar*
keldi	*keldi, kelişti*

- *-gen*'li geçmiş zaman

kelgen(men)	*kelgen(miz)*
kelgen(sen, siz)	*kelgen(siler)*
kelgen	*kelgen, kelişken*

14 Uygurca örnekleri

Men xata qilġan. "Ben hata yaptım."
Sen Ankara'ġa barmaqçi mu?
"Sen Ankara'ya gelecek misin?"
Men aldiraş. "Ben meşgulüm."
Sen oquġuçi mu? "Sen öğrenci misin?"
Biz hazir öyde. "Biz şimdi evdeyiz."
Men bu bayliqqa ige.
"Ben bu zenginliğe sahibim."

トルコ共和国のトルコ語では動詞も人称の要素を持たなければなりませんが，中国の西部で話されているウイグル語では一部の動詞の活用で，人称の要素がなくてもかまいません。新疆ウイグル自治区のトルコ語，つまりウイグル語では，-diという語尾で表わされる過去形では人称の語尾が必ず必要ですが，-genという語尾で表される過去形では人称の語尾がなくてもかまいません（もちろん，あってもかまいません）。例えば，「Men xata qilgan」「私は間違えました」というときに最後に人称の語尾をつけなくてもいいわけです。

15 Sarı Uygurca örnekleri

Senparttı.	"Sen gittin."
Koparttı.	"O gitti."
Selirparttı.	"Siz gittiniz."
Kolarparttı.	"Onlargittiler."
aça-ŋ	"babam, baban" (yalnız akrabalık terimiyle)
aça-sı	"babası"
senıŋ yü	"senin evin"
kunıŋ yü	"onun evi"

もっと東に行き，中国のほぼ真ん中の甘粛省で話されているサリグ・ヨグル語では，動詞には人称の語尾は全く付きません。名詞でも人称の区別はあまりなく，例えば「aça」（父親）に所属の語尾が付くと，1人称にも2人称にも解釈できるわけです。つまり，「私の父」あるいは「あなたの父」の意味になります。しかも，この語尾は親族関係を表す単語のみで使うことができます。普通の名詞にはくっつかないんです。「yü」は「家」という意味ですけど，「私の家」という単語はありません。日本語と同じような形になります。「あなたの」，「家」というようになります。所属語尾で人称を表すことは不可能です。

16 Türkçelerde şahsın berlirtilmesinde farklar

Dil	İsimde iyelik eki	Cümle sonu şahıs eki
Türkçe	1/2/3 vetek/çoğul Her isme eklenebilir	1/2 ve tek/çoğul 1. ve 2. şahısta mecbur
Uygurca	1/2/3 ve tek/çoğul Her isme eklenebilir	1/2 ve tek/çoğul Bazı cümlelerde mecbur değil
Sarı Uygurca	1+2/3 Yalnız akrabalık terimlerine eklenebilir	Cümle sonu şahıs eki yok. Yalnız "Evidentiality" farkı gösterilir

同じトルコ語の中でも，トルコ共和国のトルコ語は非常にきちんとした秩序があり，人称関係を示さないといけない言語になってますけれども，ウイグル語では少しそれが減る，あるいはフレキシブルになります。そして，甘粛省のサリグ・ヨグル語では動詞では全くなくなり，一部の名詞だけに残っています。このような中に日本語を置いてみると，日本語ではサリグ・ヨグル語よりさらに人称の要素が少ないことがわかります。つまり，地理的に東に行けば行くほど，トルコ語に見られるような人称の要素が少なくなっていきます。

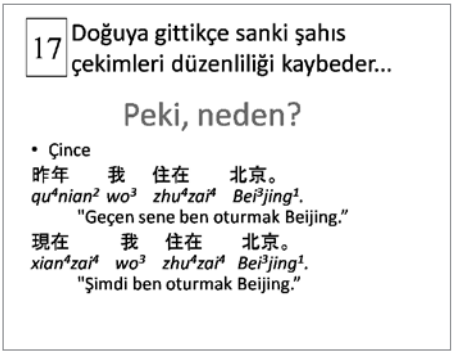

では，なぜでしょうか。なぜ，人称の要素がなくなっていくのでしょうか。そこで，唐突ですが，中国語を見てみることにしましょう。横井大使閣下にお願いなのですが，これを中国語で読んでいただけますでしょうか。

（横井大使：「昨年我住在北京。」）

ありがとうございます。素晴らしい発音ですね。私はうまく発音ができないので，恥ずかしくて読めないです。実は，もう1つありまして，もうしわけありません。これもお願いできますでしょうか。

（横井大使：「現在我住在北京。」）

では，意味を見てみましょう。「昨年私は住む北京」ですが，本当は過去のことですね。「私は昨年北京に住んでいました」という意味です。もう1つは「現在私は住む北京」。今度は現在のことです。しかし，どちらの中国語の文でも動詞は変化しません。つまり，中国語はトルコ語とは正反対に，単語はその意味以外の何の情報も持たないことがわかります。何も情報を伝えてくれないわけです。

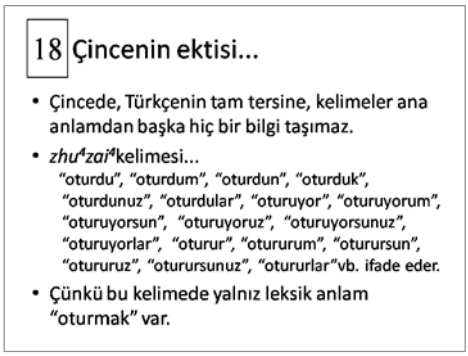

「住在」ならば，トルコ語だったら，「私は住んでいた」，「私は住んでいる」，「私は住む」，「彼らは住んでいた」，「私たちは住んでた」などなど，たくさんの活用形があり得ます。しかし，中国語は，これだけ多くの意味を全部「住在」というひとつ語形で表してしまいます。つまり，この単語には「住む」という意味しかなく，それが過去なのか現在なのか，主語は誰なのか，まったく関係ないわけです。

19 *(devamı)*

- Doğu Asya'da en etken dil olan Çince, hem Japonca'nın, hem etrafındaki Türk dillerininin de kelime yapısını etkilemiş olabilir...
- Tabii, bu şimdilik bir varsayım ama...
- Eğer Türkçe ve Japonca arasında görülen farklar Türkçenin içinde de görülebilirse, hemen anlaşılan yüzeysel benzerliklerden farklı, daha derin bir benzerliğin iki dilin arasında mevcut olması söz konusu olabilir...

東アジアで最も影響力のあった中国語が，日本語に対しても周辺のトルコ系諸言語に対しても，その単語の構造に影響を与えていたのではないか，というのが私の考えです。つまり，東に行くほど中国語の影響が強くなり，単語というカバンも，中国語の影響を受けて，だんだん小さくなっていった，という考えです。これは，もちろん1つの仮説に過ぎないのですが，トルコ語と日本語の間に見られるのと同じような差異が，トルコ系の諸言語の間にも見られるとすれば，最初に紹介したような，トルコ語と日本語の間の表面的な類似よりも，むしろ相違点のほうが，2つの言語の間の深い共通性を反映している可能性があるのではないでしょうか。

20 Kaynakça

Roos, Martina Erica. 2000. The Western Yughur (Yellow Uygur) language: Grammar, texts, vocabulary. Doktora tezi (Rijksuniversiteit te Leiden).

Hayasi, Tooru. 1993. Personal enclitics in Modern Uyghur. *Türk Dilleri Araştırmaları* no.3, 109-118.

Hayasi, Tooru. 2013. *Toruko-go bunpoo hando-bukku* [Türk grameri el kitabı]. Tokyo: Hakusui-sya.

最後に，この発表を準備する過程で素晴らしい研究を利用させていただきました。甘粛省のサリグ・ヨグル語についての，Martina Roosさんの研究は非常に優れたものです。私もウイグル語に関しては継続して研究してまいりましたので，その文献も載せさせていただきました。ご清聴ありがとうございました。

第2セッション「日土交流のこれから：さらなる相互理解のために」

質疑応答

大村先生：

　では，第2セッションに入りたいと思います。どうぞお座りください。おそらく今日の第1セッションのときに，質問をしてみたいと思った方々が沢山お出でになったのではないかと思います。それを要領よくまとめて質問をしてください。先ほど私は，最初のキーノートのところで，ちょっとだけお話をしましたが，エルトゥールル号からおよそ125年がたつわけですが，それ以前にもトルコと日本の間の友情の絆を生み出す土台があったのではないかと思います。そしてそれが，水脈のようにトルコと日本の間にある広大なユーラシアの中にはあるのではないかと思うわけです。カマン・カレホユック遺跡で掘り下げているとそれが所々に見えてくるような気がします。ここでスライドをご覧頂きます。

　これがカマン・カレホユック遺跡です。遺跡の南裾に古代の道があります。この道を25キロ行けばまた古代の町，つまり遺跡に出会うことができます。そして，また25キロほど行くとまた別の遺跡がある。中央アジアのタシケントまでも遺跡が続いていく。（写真を示しつつ）こちらはヨーロッパの方へ，つまりギリシャに通じる道です。その道も西の方へ向かうと25キロおきぐらいで遺跡，つまり古代の町が連綿と続いているわけです。カマン・カレホユック遺跡と云うのはちょうど東西の真ん中に位置している遺跡ということになります。先ほどこのカマンには約一万年の歴史が眠っているということをお話ししましたけども，その一万年のなかで，トルコと日本を結びつける大きな動きがあります。

１つは今盛んに掘っている4200年前の文化層です。そこにはインド・ヨーロッパ語族の文化を見ることができます。アナトリアの古代の町の多くは焼かれている。その現象はアナトリアだけではない。イランの前期青銅器時代の町も焼かれていますし，パキスタンの古代の町も焼かれています。そしてギリシャの町も焼かれる。カマン・カレホユック遺跡では，今その火災層を盛んに発掘しているところです。焼いたのは誰かと云う問題です。アナトリア考古学では，それはインド・ヨーロッパ語族，ヒッタイトではないかとする推測があります。そして，先ほどの田辺先生のガンダーラの方にもインド・ヨーロッパ語族が入ってくる。彼らはサンスクリットなる言語と一緒に入ってくる。サンスクリット語とヒッタイト語というのはインド・ヨーロッパ語族に入りますから，同じ仲間の言語なんですね。そのサンスクリットは，仏教に大きな影響を与えたことは申すまでもありません。その仏教が日本に入り込んできた際にサンスクリットも運んで来るわけです。つまり，ヒッタイトとサンスクリットが同族の言語であり，そのサンスクリットが日本へ仏教の伝来と一緒に入り込んでくる。すなわち，よく考えてみますと，日本にはインド・ヨーロッパ語族の流れが入り込んできたことになるわけです。その意味ではサンスクリットを通して日本の文化をヒッタイトの文化と比較することも可能なわけです。これが第一点目です。

第二点目は，鉄器時代の開始と日本の稲作と結び付くのではないかと考えております。と言いますのは，3200年前にヒッタイト帝国が終焉を迎えると同時に，古代中近東世界は一気に鉄器時代に入ります。これは帝国が鉄を占有していたこととも深く関わってくるかと思いますが，この鉄なるものを作る技術がユーラシアを疾走する形で，中国，朝鮮半島，そして日本へも流れ込んだのではないかと推測しております。これは日本の稲作が開始される時期を考慮する必要がありますが，日本の考古学では稲作の開始時期に関する討論が盛んに行われています。私は稲作の開始，弥生式時代開始，そして鉄器の使用時期開始を並列的に考える必要があるのではないか。つまり，俯瞰する形で，アナトリアの鉄器時代開始と日本の弥生式時代を考えることが必要なのではないかと考えております。これが第二点目です。

第三点目が，田辺先生のお話の中に出てくるヘレニズムの世界です。この世界は，紀元前4世紀以降，ガンダーラを通して先ほどもお話ししましたが日本に大きな影響を与えたと思います。奈良，京都の寺の中にアナトリアのヘレニズムを見ることができる。

日本とトルコとの間には，水脈のようなものがあるのではないかと思います。

私の前置きは長くなりましたが，ここで終わりとしまして，フロアの方々から質問を受けたいと思います。

フロア：

アンカラ大学日本語日本文学科助手のシェイマー・ナルバント・アイハンです。エルダル先生にお伺いしたいと思います。非常に面白い人物の紹介をいただきました。質問したいのは大谷光瑞，トルコの経済発展に貢献するためにトルコに来て活動していたというお話しについてです。歴史として非常に面白いですね。日本の大アジア主義，パンイスラーム主義というような政策に貢献しているような時代です。この人は，ただ単に一介の起業家だったのか。単にというのは，ようするに，平凡な，いわゆる国家政策と全く関係ない状態だったのかどうか，という意味です。日本からトルコまできて投資をするというのはあまり平凡な人格ではないという気がいたします。というのも，日本からトルコに来るまでに，様々な場所に行き，様々なルートを歩んでいると教えてくださいましたが，ただ単に投資，あるいは農業を行なうという結果になっている。農業の投資というものだったのであれば，自分の国の近くでもたくさんの農業が出来る場所があったでしょうし，投資をするに適切な場所もあったのだと思いますが，なぜトルコまでなぜ来たのでしょうか。

あの時代におけるパンイスラーム主義，あるいは大アジア主義というような日本の国家政策に，どのくらい関連があるのかということをお尋ねします。ありがとうございます。

キュチュクヤルチュン先生：

素晴らしい質問ですね。ありがとうございます。もちろん当時の状況をみる必要があると思います。1920年代ですから，ここを間違えてはいけません。1920年代です。

彼はアジア主義者というのは分かります。彼もそう言っています。大アジア主義と言われますし，パンアジア主義とも言われることがあります。パンイスラーム主義もここに入る。パンイスラーム主義やアジア主義が日本の国家政策になるのはもっと後の話です。後で現れてきます。大谷光瑞自身がやりたいことというのは農業を重要視することだったと言えます。1914年に日本を離れて上海に住むようになりますが，その後，東南アジアに多くの農産業投資を行います。農業は，彼の得意分野でした。その状況の中で，シンガポールで会社を設立しています。それからマレーシア，ジャワ島にも。さらにスラウェシ島に大きな農園を作ります。こうした地域で付加価値の高い製品を作ろうとしたのです。これらの場所，つまり，シンガポールやマレーシアの周辺というのは，多くの場合，当時イギリスの植民地体制の下にあったのです。イギリスは外国人の，そして日本人の投資を全く喜ばないわけです。それで，イギリスはその周辺諸国において，イギリス以外の国，外国人が投資できないようにする法律を出して禁止するのです。

したがって，光瑞もそこから出なければならなかったのです。そして彼は，活動の中心をスラウェシ島に移すことにします。これはオランダ領です。オランダの植民地であるインドネシアに属している場所でした。1920年代，1923年，24年，25年という，丁度オランダに対して地元住民の反乱が始まります。従って普通に経営するのが難しくなっていきました。

その時にトルコで何が起きているのかは重要です。当時日本人の多くは，トルコをアジアの西端だと思っていました。私たちは，今はトルコを，ヨーロッパの東瑞又は一部だと思っているかもしれませんが，当時はアジアの西というふうに見られていました。丁度そのころ，オスマン帝国が崩壊し，トルコが独立戦争を遂げて，ムスタファ・ケマル・パシャのリーダシッ

プでアンカラを中心に共和制を発布して成功しているわけです。1923年10月29日の独立宣言の直後から，大谷光瑞はトルコに行こうと思いたちました。つまり，先ほどお見せした新聞切り抜きに書いてあったように1924年2月4日にトルコのことを強くアピールし始めます。

というのは，トルコは独立したばかりです。首都アンカラは当時小さな村のような町であったことを忘れてはいけません。「日本人はトルコを助けるべき」だと，彼は言っています。その態度のベースにもちろんアジア主義がったと言えます。しかしここで重要なのは，アジア主義というのは，よく言われるような，人の国を占領しようという意味合いではなく，あるいは新たな資源を獲得し，新たな支配体制を作って，新たな植民地を作ろうという考え方では無いのです。その前の段階です。この時代と言うのは「アジアの諸国民が自分たちの統治を自分たちで行なうべき」だという当時の大谷光瑞のいうアジア主義だったのです。したがって，東南アジアで得た知識をトルコ共和国へ持ってこようとしたのです。

フロア：

まずエルダル先生に１つコメントをさせていただきたいと思います。私はメルトハン・デュンダルと申します。はじめに，もちろん大谷光瑞がトルコ史やトルコ研究において重要な人物であることは言えると思います。事の賛否は別にして，彼は東トゥルキスタンから集めたというラクダ700頭分の荷物を3度にわたり日本へ持ち帰ります。しかし，当時日本が占領していた韓国，台湾，中国などへもそれらのものが分散しています。もしそれらの財宝が東トゥルキスタンに残されていれば，と思います。現在，その財宝は東トゥルキスタンのトゥルファン博物館にありますが，行ってみると，外に流出しているものの方が多いことがわかります。しかし，この発掘によって多くのものが発見されたのも事実ですが，発掘によって分散してしまったのも事実です。

2点目ですが，商業，農業と言ったとき，よくエルダル先生

とも議論していますが，ケシの実，いわゆる大麻の生産もあるわけです。これは麻薬としてではなくて，特に薬として戦争で負傷した人々の鎮痛剤として世界中で必要とされたものです。この理由により，トルコの最初の合法ヘロイン製造工場が1926年にできています。これは商業や農業とは異なる分野です。しかしながら私が言いたいのは，当時完全な合法下で，日本の投資によりトルコでヘロイン工場が作られ，それを追ってドイツもバイエルが会社を作ったということ，この観点から言えば，当時，日トルコ関係を進めるモチベーションになったのは，最も利益が見込まれたケシの実，もしくはアヘンの貿易だったのではないか，ということです。

もう一つ，言語の観点から，林先生に申し上げたいと思います。中国語の影響力というのはもちろん大きいのですが，中国語よりトカラ語，あるいはソグド語といったものの影響が大きいのではないでしょうか。仏教がチベットを経由して中国へ入っていく時に，トルコ系民族の影響で入ったということは一般的に知られているものです。トルコ語における言語的影響は，もしかしたらトルコ系の民族が仏教を学んだインド語，あるいはさらに内陸部のトカラ語の，つまりインド・ヨーロッパ語族，インド・ゲルマン語族の影響ではないだろうか，という意見を述べたいと思います。

林先生：

素晴らしい質問，コメントありがとうございます。申し訳ないんですけれども，私はトカラ語もソグド語もよく知りません。ただトカラ語は活用が多い言語ですね。いわゆる屈折語だろうと思います。中国語とは全く違います。もちろん影響があるのかもしれませんが，中国語の影響程大きくないのではないかと思います，もちろん推測にすぎませんが。日本語への中国語の影響ははっきりしているので，そこから出発してみてはどうかなと考えたわけです。トルコ系民族の言語にも中国語の影響があったのではないかと，そのように考えました。あまり具体的なお答えができず，もうしわけありません。

キュチュクヤルチュン先生：

さっきのメルトハン先生の意見に一言言わせてください。アヘンは当時，ご存知のように麻薬も含めてイギリスが中国に販売していた。アヘン戦争又はボクサー反乱と言うのは，その関連で起きた問題だったことはご存知だと思います。それでイギリスはオスマン帝国からもアヘンを購入するようになったのもよく知られている事実です。しかしこの時代に，大谷光瑞とその7〜8人の若者で成る一行が送った手紙や報告書を精査しトルコ語に訳した私が言えることとして，1920年代のあの写真に写っている若い日本人達が，アンカラのガージ農園あるいは，アーヒーメスト農園といわれる所で行っていたこと，そしてその目的ははっきりしているのです。まず，その乾地に於いて，できるだけたくさんの野菜を作ろうと。非常に寒くて，非常に実りの無い大地，土です。ムスタファ・ケマルは「ここで農業をするのは不可能だ」と言う報告を受けている場所なのに，国民にモデルを作ろうという目的で，挑戦する決心でした。日本人達もこれに対して便乗し，是非我々も協力させてください，と。何とか栽培に成功した野菜をアンカラの市場で売るのです。胡爪，ササゲ，ラディッシュ，人参など。さらに薔薇や薔薇水，薔薇オイル，エッセンシャルオイルといわれるオイルを作ろうと考えて，それを外国に売ろうと考えていたわけです。

ブルサについても同じことが言えます。完全にトルコ経済の当時の産業化の一例を創るという意味です。大谷光瑞は産業の基礎に農業がないといけないという，理想主義的な部分もある男でした。完全な企業家，資本主義家とは言えなかったのです。

フロア：

皆様へ敬意と親愛を表します。私はベヤズ・ボランと申します。元裁判官ですが，１つ申し上げたいと思います。このシンポジウムは「トルコと日本：どこから来て，どこへ行くのか」というものですが，私の話は２分も取りません。１つコメントしたいと思います。日本文化のトルコへの紹介に関し，土日基

金の理事長であるジャフェール・タイヤール理事長に感謝の意を表したいと思います。また，遠山敦子元駐トルコ日本国大使が書かれている「世紀の狭間でトルコ」という本において，トルコを友好国として述べられていることにもまた感謝申し上げます。そして，尖閣諸島については私に色々教えてくださった，山中元公使にも謝意を述べたいと思います。トルコの周辺は今，大変な戦火があります。9月19日にボタニク公園で行われました世界平和の鐘セレモニーに関しましても，日本人の平和への思いを知り感銘を受けました。ありがとうございました。

フロア：

　アンカラ大学日本語日本文学科長のアイシェヌル・テキメンと申します。まず先生方，どうもありがとうございます。本当に短い時間で，非常に面白いテーマをご提示くださいました。私からは質問ではなく，一言コメントさせてください。実は，私は林先生の生徒です。現在は，池上嘉彦先生や守屋三千代先生と共に，ここ5，6年間，膠着語における把握形態に関する共同研究を行っていて，テュルク諸語と日本語研究の中心的役割を果たしています。ヌレッティン先生はトルコ語の多様性について言及されました。トルコ語族として，アナトリアで使われているトルコ語以外に，アゼルバイジャン・トルコ語，ウズベキスタントルコ語などの方言（lehçe）があります。実は，トルコ語のlehçeという言葉は他の言語には訳すのが難しい言葉で，トルコ語でlehçeと表す方言は一つ一つの言語として認識されています。言語学分野から見て，トルコ語の構造的多様性に関する研究は簡単にできるものではありません。しかし，言語は単に構造だけではなく，人間を言語の中心においてとらえると，これは認知言語学的なアプローチでありますが，つまり，言語と文化間の相同的関係から見ると，もう少し研究が進むかもしれません。つまり，両言語を認知言語学の観点から把握すれば，もう少し容易に文化的な相違点，類似点を追求できるかもしれません。トルコと日本の関係がどこから来て，どこに行くのかといったとき，私たちを導いてくれるヒントの一つが認知

言語学の観点から両言語を見る，ということなのかもしれません。大村先生が仰る無形のつながりも，私たち両国民の認知や認識の仕方というものの中にあるかもしれません。日本とトルコが共に進める認知言語学の研究において，類似点からは文化的な共通点が浮かび上がりますが，相違点を見ることは，将来的に私たちがお互いを分かり合うための助けになるのではないかと思います。ありがとうございます。

フロア：

こんにちは，私はドアチャン・イマムオールといいます。私は田辺先生に聞きたいと思います。特に宗教に関して，ギリシャの神々が東に行くというご説明の中で，ヘルメスの話が出ました。この神々の移動に際して，姿形が変化するのか，それとも宗教的および伝説的な変化ももたらされるのでしょうか。なぜならばヘルメスの場合は，エジプト，ギリシャ，ヨーロッパの宗教に現れるのに対し，ヒッタイトでも見られる。ただしエメラルド・タブレットは残されていますから，現実の人でもありえるわけですよね。インドや日本の神話においてはエルメスのこのような特徴は見られますか。

それから，ミハリー・ホッパルによれば，日本人は紀元800年代以前まではユーラシア・シャマニズムの一つであるトルコ・シャーマンの儀式に似た儀式を持っていたと言われています。占術やトランス状態に入る，あるいは未来からのお告げを魂で話し合うなどの物事は，インド仏教の影響を受けているのか，あるいは中央アジアから各地に広まった宗教的な影響を受けているのか，さらには日本でそうした影響がみられるのでしょうか。

田辺先生：

最初の質問ですけれども，ギリシアの神々の像が日本に伝わってきた，あるいはガンダーラに伝わってきた場合には，宗教的な変化はありません。ガンダーラの仏教は必要に応じてギ

リシアの神々の像を取り入れたけれども，それによってガンダーラの仏教の宗教的な基本が変わったということはありません。あくまでも仏教に不足していた図像をギリシア美術から借りたのです。そして借用した像を利用して様々な仏教の神像を創造しただけです。それが中国，日本に伝播すると，ほとんど原型が発見できないくらいまでに変貌してしまったわけです。無論，その場合もギリシアの宗教の影響はありません。それから神々の図像自体も，部分的には，例えばヘラクレスの筋肉の表現のように影響が残っている作例もありますが，その他の場合は鳥翼のような微々たるものしか残っていません。特に中国や日本においては，ギリシアの神々の形態上の変化はものすごく大きい。また，ギリシアの神々は一般的に裸，裸体ですけども，イラン系民族や仏教あるいは中国の文化は裸体を嫌いますから，ギリシア文化でもそのような不要なものは切り捨てております。

それから二番目の質問ですが，仏教以外のシャーマニズムとか，民間の様々な儀式は，中央アジアの各地には色々あったと思います。それを仏教がインドから中国，中央アジアに伝播する過程で取り入れたことはあったと思いますが，私の専門からは，「これが中央アジアのシャーマニズムの影響である」とか，あるいは「これが仏教の影響だ」と識別するとなると，なかなか難しいのです。ただ１つだけ申し上げたいのは，中央アジアで，本来の仏教とは関係ないものが入っている例は１つあるということです。それはトルコ系民族が，死者に対して哀悼の意を表する，悲しむ仕草です。髪をむしったり，顔に傷つけたりして，本当に心から悲しんでいるということを示す行為があったのですが，それが中央アジアの仏教の壁画に描かれています。そういう例はあります。ですから，全く現地の民間宗教，あるいはシャーマニズムみたいなものを取り入れていなかったということは言えないと思いますが，私の勉強不足でこれ以上具体的には今申し上げることはできかねます。

フロア:

アンカラ大学日本語学科2年生のエミル・スルタン・ベルベルといいます。二つ質問したいと思います。１つはヌレッティン・デミル先生に聞きたいと思います。トルコ語の明確な親類言語が存在します。トゥルクメン語，アゼルバイジャン語などです。これらの親類言語があるがゆえに，他の言語に比べて，我々の言語が元来どのようなものであるかの特性を研究する上で役に立つのではないかと思うのですが。ですから，日本語とトルコ語が親戚関係にあるかどうかを知ることも簡単なのではないでしょうか。

デミル先生：

トルコ語は親戚関係が非常にわかりやすい言語族と言えるのです。トゥルクメニスタン語がその一つの例です。トゥルクメニスタン語とトルコ語が親類関係にあるかどうかを理解するために，多くを研究する必要はないのです。しかし，歴史的にさかのぼると言語データは入手しづらくなります。そこで，その他のアルタイ語との親戚関係を調べるには，より深い研究をする必要があるとは言えるでしょう。林先生の発表で，その五つの言語のヴォイスをお見せするところがありましたが，言語同士が出会ったとき，容易に複製され取り入れられることもあるし，無視される場合もある。例えば人称接辞は他方の言語にとって無視されるものでした。なぜならばその情報を与えるほかのファクターが存在するからです。しかしヴォイスをみると，語幹に直結する接辞であることから，他の言語の影響を受けづらく変化しづらいものです。トルコ語も含んだ形で関連諸語のヴォイスが研究されています。ヴォイスは狭義のトルコ語でも，それ以外の言語でも類似の形を示します。この研究では，これが一つの基準となるという見解もあります。トルコ語とテュルク諸語が親戚関係にあるということには何ら反論はなく認められたものです。しかしトルコ語と日本語が親戚関係にあるという点については，議論が分かれています。これに関して重要な本が出版されました。しかしこの本に対する学術的コメントを見ると結局またスタート地点にもどっている気がします。

フロア：

　ありがとうございます。もう一つ聞いてよろしいでしょうか。林先生にお伺いします。日本とトルコの国民の理解の仕方の違いではなく，言語の構造的な違いからこうした大きな差異があるとおっしゃいました。しかし，言語の構造的な差違は，そもそも国民の理解の仕方というものに密接に関わっているのではないかと思うのですが。

林先生：

　それはとても難しい質問で，むしろあなたの先生に，学科の先生に聞くべき質問ではないかと思いますよ。テクメン先生の方が私よりずっと正しく説明してくれるでしょうから。言語の構造と世界の認識の仕方の間には関連があるかもしれません。それは，古典的な議論で，サピア・ヴォーフの仮説と言われています。特にヴォーフは，まず言語だと言うんですね。言語が世界の認識の仕方を規定する，と言うわけです。反対に，まず認識の仕方があって，それが言語の構造に反映している，影響しているという人もいます。テクメン先生，どうでしょうか。ぜひ補足のご意見をいただけませんか。

フロア（テクメン・アンカラ大学日本語日本文学科学科長）：

　難しい質問が来ましたね。言語と文化の間に密接な関係があることは周知のことです。サピア・ヴォーフもフンボルトも言語と文化の関係に言及しています。しかしこういった関係を明確に見出すのは非常に難しい。従って言語と文化の相同性は否定されはしないものの，細かい部分はいまだ議論が続いています。質問の答えになるかわかりませんが，人間の認知の過程は言語にも影響を与えるものです。従って，同じような認知の仕方を持つ言語においては，類似する特徴が見られますが，それらが常に同じ文法的要素によって示されるわけではありません。

フロア：

神津先生のお話，大変興味深く聞かせていただきました。私，アンカラに住んでいる琴の演奏家の末富敦子と申します。こちらで，トルコの演奏家の方とご一緒にすることもあるので，非常に音階が似ていると感じることと，非常に違いを感じることがあって，私は中東の音階がトルコの音階に影響を与えたのかなと思っていたのですが，先生のお話でモンゴルのそういう影響もあるということで，どちらから行ったのかなと思うんです。中東の影響とモンゴルの影響とトルコの音楽はどのように影響をうけているのかということをちょっとお伺いしたかったのですが。

神津先生：

今のご質問ですが，トルコの各地に様々な民族が入って来たので，難しい問題ですが，混じりあったのだと思います。これは私も勉強している途中なので日本の場合から考えてみます。

日本に琴が入って来たのは西暦700年くらいで，允恭天皇の崩御に際して新羅などから貢ぎ物として70人編成の雅楽集団として入ってきました。これを契機として日本も音楽を取り入れるようになり，音楽学校まで作られて行くようになります。その後に聖徳太子によって楽器整理が行われ小鼓，大鼓，尺八などが外されます。鼓は動物の皮を人間の手で直接叩くのは良くないという理由で外され，尺八は竹の補充が出来ないなどの理由で外されました。余談ですが聖徳太子はその尺八で稽古したらしく尺八の名手だったと伝えられています。そのときに入ってきた音階は雅楽音階ですが，現在は一般的には殆ど使われていません。因みに日本国歌は雅楽音階です。またこの頃には韓国，中国などの音階も入ったと思われますが残されていません。

音の高さを定める「音叉」というものがあります。音叉の存在しなかった国は音楽の発達が遅れます。例えばタイ国には無かった為に旋律楽器が合奏出来ない為に一人か二人で，あとは

太鼓などのリズム楽器が多い編成になります。しかしインドネシアには木片の音叉があったことから，100人編成のガムランなどが存在したのです。日本は中国，韓国などと交流があったに関わらず，その音階はあまり残っていません。日本には「神道」という教えがあり，日本のあらゆる行事は神道から来て居ります。正月，ひな祭り，五月の節句など殆どのものが神道の行事として残されています。これは全ての物に神がいるということから「八百万の神」と言われています。ですから貴女の弾いておられる琴にも神がいるのです。

さてドレミファソラシドという音階は数学者のピタゴラスが数学で組み合わせたものです。これはトルコに存在する54音階に比べましたら非常に簡素なものです。トルコにはこの細かい音階が出せる楽器が数多くあります。貴女がなさっている琴はその細かい音階が出せる楽器です。日本の楽器を大切にしていて下さることは嬉しい限りでございます。

最後に宣伝だけさして頂いて帰りますが，私は二十年前に邦楽集団の「六華仙」というグループをつくっています。日本に渡って来た楽器を集めて，古典から現代洋楽までを演奏するグループです。江戸時代後期にはそれらの楽器で現在の洋楽も演奏出来たのですが，それを教える教育者が居なかったために明治後期まで洋楽は演奏出来ませんでした。神津専三郎と伊沢修二という日本人二人が，明治後期に米国に渡りドレミファソラシドを持ち帰ります。これ以後日本は洋楽国家となり邦楽は衰退して行きます。私もそのことには怒りを持って居りますけれど，音楽界の大きな流れであり社会現象だと思って居ります。

フロア：

私はムザフェル・エルオクテム元大使です。東京のトルコ大使館でも働いたことがあります。大村先生にその時，40年前に会いました。40年ぶりの再会です。神津先生に本当は一言申し上げたかったのですが，彼は帰られてしまいました。ベラ・バルトークの話をされましたね。ベラ・バルトークはトルコのアフメット・アドゥナンサイグンの親友でした。一緒に様々な

国で調査を行っていました。私が日本にいた頃は，黛敏郎という日本の作曲家がいて，彼の毎週やっている土曜日の朝１１時に始まる「題名のない音楽会」という番組がありました。なかなかタイトルが見つからなくて，それで「タイトルなし」というタイトルを付けたそうです。彼はトルコ音楽に興味があったようですが，オスマントルコ音楽のヨーロッパ音楽への影響として，モーツァルトのトルコ行進曲などを何度も取り上げていました。つまり，1970年代に私がわかったのは，日本においては大オスマン帝国の知名度がトルコ共和国より高かったということなんです。トルコ共和国がこの40年で，大分進んで，最近ではトルコの話をしてもすぐオスマン帝国の話にはならなくなってきました。70年代初め頃，トルコに関して私はいつも，「製鉄規模は？」，「自動車生産の規模は？」と聞かれていました。第二次世界大戦後，日本は急成長しましたが，トルコも同様の成長を遂げてきていると思います。日本外務省のトルコ担当の方が仕事を引き継ぐときに，「トルコと仕事するときは統計だけを見て判断しないでください」と言ったといいます。しかし，こういった状況は，もう乗り越えていると思います。

林先生は共通の言葉について述べられませんでしたが，日本人は今現在，外人と言っている。昔は野蛮人と言っていました。トルコ語でもヤバンジュです。野蛮人というのは野生（ヤバン）な人，文化のない人，私たちは未だにヤバンジュと言っています。例えば有名なメーカーの山水の水（すい）はトルコ語ではSu（ス），昔はスイと言っていました。

また，キュチュクヤルチュン先生も非常に面白い話をされました。1920年代頃の重要な人の話をされました。この後，第二次世界大戦が起きてしまい，日本は戦後，開発に集中したんです。60年代以降に日本は成功しています。西アジアという場所に関しては，日本人は最初にトルコ共和国に目をつけています。最初の経済政治団体はトルコに来ていたんです。ただ，70年代の石油危機の影響もあって，石油産油国というのが重要になりました。石油は限りがありますが，この地域の大国ということでトルコ共和国にポテンシャルがあるというのは，日本で再認識されつつある。これも重要なものです。ありがとうございました。

林先生：

どうもありがとうございます。例えば，日本語の「水（すい）」というのも，トルコ語のsu と関係があるのではないか，というような話もあります。しかし，「水」は中国語からの外来語で，その発音は元々中国語の発音です。一方，トルコ語の「su」は，もっと古い時代には「sub」のように，語末に「b」がありました。また，別の例で「よい」，「いい」と「iyi」という単語がありますけれども，トルコ語でも日本語でも「良い」という意味ですが，これも古いトルコ語では「エドギュ/edgü」でした。今は「iyi」に変化しています。日本語をみると「いい」は昔は「よし／よき」でした。「よし／よき」と「エドギュ/ edgü」では全く似ていません。このようなわけで，トルコ語と日本語で共通の単語を見つけるのは，あるといいのですが，現状では難しいと思います。今後そういう単語が見つからないと断定することはできませんが。

大村先生：

どうもありがとうございました。まだまだ質問があるかと思いますが，大分時間も過ぎてしまいました。司会として今日のセミナーを簡単にまとめさせていただきます。

林先生がおっしゃったトルコ語のブユック・トルヴァという言葉は非常に面白いなと思いました。ブユック・トルヴァは大きな袋と云う意味になるのでしょうか。よく考えてみますと，今日のセミナーは，正しくブユック・トルヴァだったのではないかと思います。音楽，美術，歴史，言語，考古などを全部トルヴァ，つまり大きな袋の中に入れての討論だったような気がします。ただ，一面からだけではトルコと日本の絆，結び付きはなかなか見えて来ないのではないか。特に，無形のものの中に両者を結びつけるものが存在するのではないかと思いました。目に見えるものは，それはそれで両者の結びつきを考える上では有効かとは思いますが，神津先生の仰る音楽の中に，脈々とトルコと日本を結びつけるものがあることを教わったことは大きな収穫でした。

まだまだ，二時間でも三時間でもディスカッションは続くと思うんですね。本来であればこのディスカッションが最も重要ではないかと思うわけです。横井大使にお願いになりますけれど，次回はもう少しディスカッションの時間を割いて頂けましたら幸いです。エルダル先生には一番質問して見たかったことがあります。アタテュルクと大谷光瑞を結びつけたものは一体何だったのか。それをどうしても訊ねたかった。

私は日本とトルコの間の水脈っていうのがあると，このセミナーで何度かお話をしています。その水脈を掘るのは色んな分野の人がやらなければならない。このようなセミナーを何度かやって徐々に朧げながらトルコと日本の間に生まれた絆の背景が見えて来るのではないかと思うわけです。

先生方，そして会場にお出で頂きました皆さんありがとうございました。これでセミナーを終わりにしたいと思います。

おわりに

大村幸弘

今回の文化セミナーでは，日本とトルコとの友好の絆は一体どこから生まれて来たのかを少しでも明らかにしたいと思い，音楽，美術，歴史，そして言語の専門家をお招きしてお話しをして頂きました。トルコと日本の友好の絆を生み出し，シンボル的役割を演じてきたのは間違いなく1890年のエルトゥールル号遭難事故があったのではないかと思います。そしてそれに返礼をするかのように，1985年，イラン・イラク戦争の際にテヘランに残された日本人をトルコ航空の救出劇は，トルコと日本の友好の絆を一段と強めたことは間違いないでしょう。

これらの事象は，最初にもお話ししましたが，19世紀末から20世紀の後半に起きたものであります。これらの遭難事故，救出劇が両国をしっかりと結びつけたことは事実ではありますが，これだけで両国の友好を考えることは今一つしっくりしないところがあります。およそ一万キロも離れた両国を結びつけるものとして，ユーラシア大陸には東西に流れる時空を越えた水脈のようなものがあったのではないか。これが，私が前々から考えていたことでもあります。

それが有形のものであれ，無形のものであれ，両者を自然に結びつける要因としてあったのではないか。神津先生が仰るように，無形のものとして音楽の世界にもあることが今日のお話でよく理解することができましたし，田辺先生が仰るように日本の仏教美術の中にアナトリア，ガンダーラを通り，ギリシャ美術が仏教世界に連綿と受け繋がれていることは，ユーラシア

に大河のような流れがあることをまざまざと見せつけられたような気がしてなりません。無意識に口ずさんでいる日本の民謡の中に，そして我々の精神基盤にもなっている仏教世界の中に，今なお鼓動し続けていることがトルコと日本の友好の絆の背景にはあるのではないか，そんなことを強く感じたのは私だけではないと思います。

エルダル先生のお話の中に登場した大谷光瑞は，ある意味ではトルコの方々には新鮮な驚きをもって迎えられたのではないかと思いました。ユーラシアと云う東西に跨がる舞台を駆け巡った探検家で，西本願寺の法主であった大谷光瑞の行動規範にも，田辺先生の示されたような東西を結びつけるものとしての仏教があったことは事実であります。ムスタファ・ケマル・アタチュルクがトルコ共和国を建国するにあたって土地改良，つまり農業改革に重きを置いたことは知られていることであります。乾燥地の土地改良を試みようとしていた大谷光瑞の発想に，アタチュルクが少なからず影響を受けた可能性はあったとするエルダル先生の発言は極めて興味深いものでした。エルダル先生には，何故，アタチュルクが大谷光瑞に惹かれたかをもっとお聞きしたかったと思いましたし，時間切れになったのが残念でした。

林先生とヌーレッティン先生が，トルコ語と日本語の間の共通性，差異などをお話しして下さいましたが，両国の友好の絆を考える上では言語からのアプローチが極めて重要であることを強く感じた次第です。トルコの人にしても日本の人にしても，お互いのことを考える上で，言語の共通性をほとんど考えていないのではないかと思います。しかし，トルコ語とトルコ語がウラル・アルタイ語の一派であると云うことが，全く意識することもなく両者を引きつけ合っている大きな要因になっているのではないかと思いました。お二人の発表の後に，聴衆の中には発表者に訊ねたいと思った方々が沢山いたように感じました。これも時間切れになった感が無きにしも非ずでした。

何れにしても，トルコと日本の友好の絆を考える時に，既述したように有形，無形，どちらかと云うと私は無形のものに強く引かれるところがありますが，目には見えないものと同時に

有形のものを常に一緒に考える必要があるのではないかと思いました。今回は取り上げることは出来ませんでしたが，民話，伝承，神話，習慣なども取り上げたなら，トルコと日本が何故これだけ距離が離れているのにも関わらず友好の絆を構築出来るかの鍵を見出すことも可能になるかもしれません。

ORSAM
Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi
Center for Middle Eastern Strategic Studies
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr